

Κομφούκιος

Η Διδασκαλία
της Μέσης Οδού
Η Μεγάλη Μάθηση

ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

吳道子筆

© ΠΡΩΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στο βιβλίο αυτό περιλαμβάνονται δύο κείμενα που αποτελούν τον πυρήνα της διδασκαλίας του Κομφούκιου, δηλαδή τη *Διδασκαλία της Μέσης Οδού* και τη *Μεγάλη Μάθηση*. Παρά το ότι γράφηκαν δυόμισι χιλιετίες πριν, εντούτοις μοιάζουν να είναι σύγχρονα, ακόμα και επίκαιρα, αφού πραγματεύονται προβλήματα κοινωνικά, φιλοσοφικά και πολιτικά που μας βασανίζουν και στις μέρες μας και προτείνουν λύσεις που μπορούν να εφαρμοστούν ίσως πολύ ευκολότερα σήμερα απ' ό,τι σε κείνη την εποχή, γιατί έχουμε φθάσει στη συνειδητοποίηση των κακών που έχουμε επισσωρεύσει καθώς και της οικολογικής καταστροφής που έχουμε προκαλέσει στον πλανήτη μας. Ο Κομφούκιος στα έργα αυτά μας παρουσιάζει τις άχρονες αξίες που είναι τόσο απαραίτητες για την ευημερία και την ειρήνη στην πολιτεία των ανθρώπων που σήμερα περιλαμβάνει όλο τον πλανήτη μας. Κι ακόμα μας αποκαλύπτει την αληθινή ανθρώπινη φύση, που είναι αγαθή, μοναδική ελπίδα για να ξεκινήσουμε το έργο της καλλιέργειας της αρετής και της παγκόσμιας αδελφοσύνης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΟΔΟΥ	
Πρόλογος	29
Τζονγκ Γιονγκ.....	32
Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΘΗΣΗ	69
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	91

Τίτλος πρωτοτύπου:

Confucius

The Doctrine of the Mean & The Great Learning

Επιμέλεια Εξωφύλλου:

Μιχάλης Αμάραντος

Φωτοστοιχειοθεσία:

ΦΩΤΟΣΕΤ Ε.Π.Ε. – Τηλ.: 80.64.053 - 80.51.880

© Για την Ελληνική μετάφραση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΥΡΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ**

Ιπποκράτους 16, τηλ.: 36.02.883 - 36.15.223

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το να αποσύρσαι αφήνοντας ίχνη, είναι εύκολο· το δύσκολο είναι να περπατάς χωρίς να αγγίζεις το έδαφος. Όταν εργάζεσαι για τους ανθρώπους, είναι εύκολο να κάνεις συμβιβασμούς, όμως αυτό είναι δύσκολο αν εργάζεσαι για τον Ουρανό. Έχεις ακούσει για πέταγμα με φτερά, αλλά δεν έχεις ακούσει για πέταγμα δίχως φτερά. Έχεις ακούσει για μάθηση μέσω γνώσης, αλλά δεν έχεις ακούσει για μάθηση μέσω αγνωσίας.

Κομφούκιος

Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζουμε δυο έργα του Κομφούκιου, δηλαδή τη *Διδασκαλία της Μέσης Οδού* και τη *Μεγάλη Μάθηση*. Πρόκειται για δυο θεμελιώδεις διδασκαλίες του Κομφουκισμού και θα είμαστε ακριβέστεροι αν λέγαμε πως προήλθαν από τη Σχολή των πρώτων Κομφουκιστών και όχι από τον ίδιο το Δάσκαλο. Πράγματι αν και στο μεγαλύτερο μέρος τους τα έργα αυτά παρουσιάζουν τα λόγια του Κινέζου σοφού, εντούτοις είναι γραμμένα από τους άμεσους μαθητές του. Το πρώτο έργο συντάχθηκε από τον εγγονό του, Κογκ-Τζι και το δεύτερο από τον πιο προικισμένο μαθητή του, τον Ντζενγκ Σεν.

Τα έργα αυτά είναι γραμμένα με έναν αφηρημένο και λακωνικό τρόπο, γι' αυτό και κρίναμε απαραίτητο να παρουσιάσουμε μια εικόνα της Κίνας στα χρόνια του Κομφούκιου, καθώς και μια σύντομη βιογραφία του. Έτσι

οι διδασκαλίες αυτές θα μπορούν να θεωρηθούν και να κριθούν στο φυσιολογικό τους πλαίσιο και θα μπορέσουν να ανακλάσουν το λαμπρό φως των άχρονων αληθειών τους στο σημερινό συγχυσμένο κόσμο μας. Γιατί και στα δύο έργα παρουσιάζονται οι θεμελιώδεις αρχές, βάσει των οποίων οφείλει να ζει ο άνθρωπος και που η παραβίασή τους τιμωρείται από την ίδια τη φύση, όπως φαίνεται ότι συμβαίνει στις μέρες μας.

Στα χρόνια του Κομφούκιου

Καμιά άλλη περίοδος της κινέζικης ιστορίας δεν γέννησε τέτοιο πλούτο φιλοσοφικής σκέψης όσο η περίοδος «Ανοιξης και Φθινοπώρου» (770-404 π.Χ.), όπως την αποκαλούν ποιητικά οι ιστορικοί. Ο λόγος γι' αυτό μπορεί να βρίσκεται στο χαρακτήρα εκείνης της εποχής και στην πολιτική και κοινωνική κρίση που συνοδευόταν από συνεχείς πολέμους. Τα διάφορα κρατίδια που ήδη είχαν αφαιρέσει σε μεγάλο βαθμό τη δύναμη της κεντρικής εξουσίας του αυτοκράτορα, πάλευαν μεταξύ τους για την επικυριαρχία. Σ' αυτή την εποχή ανάγουν οι μελετητές την ανακάλυψη του σιδήρου και την κατασκευή σιδερένιων όπλων, πράγμα που έκανε πιο αιματηρές τις συγκρούσεις. Πολλοί ευγενείς χάνουν τα φέουδά τους και παρατηρούνται τα πρώτα κύματα αστυφιλίας. Οι κοινωνικές τάξεις διακρίνονται πλέον καθαρά και έτσι έχουμε τους ευγενείς, τους τεχνίτες, τους εμπόρους και τους χωρικούς. Η ηγεμονία της συμμαχίας των μεγάλων κρατιδίων που είχε φτιάξει ο δούκας Χουάν (685-643 π.Χ.)*, τώρα είχε περάσει στο δουκάτο των Τσου, όπου

* Όταν οι χρονολογίες συνοδεύουν αυτοκράτορες, βασιλιάδες, δούκες και γενικά κυβερνήτες, φανερώνουν τα χρόνια της εξουσίας τους και όχι τη διάρκεια της ζωής τους.

ικανοί και σοφοί υπουργοί έκαναν πολλές μεταρρυθμίσεις.

Ήταν μια εποχή ταραγμένη, που έκανε τους διανοούμενους να αμφισβητούν το δυσάρεστο παρόν και να αναζητούν τρόπους και μέσα για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες. Αυτό εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την κινέζικη σκέψη, η οποία πάντα εστιαζόταν στα πολιτικά προβλήματα και στο ρόλο του ανθρώπου για τη λύση τους. Πρόκειται βασικά για μια ανθρωπιστική φιλοσοφία, στην οποία τα ήθη και η ηθική θεωρούνταν σαν βασικό κλειδί για την επίτευξη μιας βελτίωσης στις συνθήκες της κοινωνίας. Εξαιτίας αυτής της προσήλωσης στα τρέχοντα θέματα, έδιναν λιγότερη σημασία στη μεταφυσική και τη θρησκεία.

Ο Κομφούκιος θεωρείται σαν μεταβιβαστής ιδεών και αξιών και όχι δημιουργός και καινοτόμος. Αυτό μπορεί να είναι αληθινό, αφού οι περισσότερες από τις ιδέες του προέρχονταν από την κληρονομιά της πρώτης εποχής των Τζού (1125-770 π.Χ.). Αυτή ακριβώς την πηγή χρησιμοποίησε σαν βάση ο Κομφούκιος για να παρουσιάσει τις απόψεις του για μια πρότυπη κοινωνία που θα έπρεπε να βασίζεται στη Χρυσή Εποχή της τρίτης χιλιετίας π.Χ. Σύμφωνα μ' αυτόν στη Χρυσή Εποχή, καθώς η Φύση και ο Ουρανός ακολουθούσαν το Τάο (παγκόσμιο νόμο), έτσι και οι άνθρωποι προσηλώνονταν στην κατάλληλη θέση τους στην κοινωνία και τηρούσαν όλα τα εθιμοτυπικά τελετουργικά. Οι ορθές σχέσεις μέσα στην πατριαρχική οικογένεια, τη βασική κοινωνική μονάδα, ήταν πρωταρχικής σπουδαιότητας και ίσχυαν εξίσου στο κράτος, που είναι απλώς μια μεγάλη Οικογένεια. Έτσι η αρετή και η αγαθοεργία του αρχηγού της οικογένειας (pater familia) είχε σαν αποτέλεσμα την καλοκυβερνημένη κοινωνία, που τόσο θλιβερά έλειπε στους ταραγμένους καιρούς του Κομφούκιου.

τούχος κάτω από τους δούκες Ντάι, Γου και Συάν (799-728 π.Χ.). Είχε στενές σχέσεις με το Μέγα Ιστοριογράφου του αυτοκράτορα και ασχολιόταν με την ποίηση και τη σοφία των αρχαίων κυβερνητών, όντας έτσι ένα υπόδειγμα για το μεταγενέστερο έργο του Κομφούκιου. Γιος αυτού ήταν ο Κονγκ-Φου Τζία, από τον οποίο και ξεκίνησε το επώνυμο Κονγκ.

Ο Κονγκ-Φου Τζία ήταν ένας έντιμος και ικανός αξιωματούχος του κρατιδίου Σονγκ. Η μοναδική ατυχία του ήταν πως είχε μια γυναίκα υπερβολικά όμορφη την οποία ερωτεύτηκε ο ίδιος ο πρωθυπουργός του κράτους. Αυτό οδήγησε σε μια μακρόχρονη διαμάχη τις δύο οικογένειες, μια ανελέητη βεντέτα όπως θα λέγαμε σήμερα, ώσπου στο τέλος ο προπάππος του Κομφούκιου, γνωστός με το όνομα Φανγκ-σου πήρε την οικογένειά του και μεταφέρθηκε στο γειτονικό κρατίδιο Λου όπου διορίστηκε διοικητής της πόλης Φανγκ.

Ο πατέρας του Κομφούκιου απέκτησε εννιά κόρες από τον πρώτο του γάμο. Έτσι αποφάσισε να παντρευτεί ξανά σε ηλικία 70 χρόνων τη μικρότερη κόρη της οικογένειας Γιεν, ονομαζόμενη Τζινγκ Ντζάι. Ήταν δεκαεφτά χρόνων τον καιρό του γάμου της και φοβούμενη ότι δεν θα έκανε γιο, λόγω της μεγάλης ηλικίας του συζύγου της, η Τζινγκ Ντζάι έκανε συχνά ταξίδια στο ιερό βουνό Νι-Τσιού, όπου προσευχόταν και επικαλείτο τη βοήθεια του Ουρανού. Υπάρχει επίσης η παράδοση ότι ο γέρος σύζυγός της και η νέα γυναίκα του εκτελούσαν αρχαίες τελετουργίες μαζί, ζητώντας την παρέμβαση των θεών, σε ένα μοναχικό μέρος στις πλαγιές του βουνού. Μια μέρα, καθώς η Τζινγκ Ντζάι ανερχόταν στο βουνό, είδε τα φυλλώματα των δέντρων να ανυψώνονται στο πέρασμά της και στην επιστροφή της να γέρνουν, σαν να υποκλίνονταν μπροστά της.

Τη νύχτα εκείνη, που επέστρεψε από τις άγιες και

αρχαίες τελετές, είχε ένα όνειρο στο οποίο μια μαύρη θεότητα εμφανίστηκε σ' αυτή λέγοντας, «Θα έχεις έναν γιο, έναν σοφό και θα τον γεννήσεις στην κουφάλα της μουριάς». Μια μέρα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης της, η Τζινγκ Ντζάι πέρασε σε μια κατάσταση έκστασης και στο όραμά της είδε πέντε σεβάσιμους γέροντες στην αίθουσα του σπιτιού της. Αυτοί οι πατριάρχες της συστήθηκαν σαν κυβερνήτες των πέντε πλανητών. Ανάμεσά τους υπήρχε ένας μονόκερως. Αυτό το πλάσμα γονάτισε μπροστά στη Τζινγκ Ντζάι και της έδωσε μια πινακίδα από νεφρίτη που έγραφε, «Ο γιος του στοιχείου του νερού θα διαδεχθεί τους παρακαμάζοντες Τζόου και θα είναι βασιλιάς χωρίς θρόνο». Στο ονειροπόλημά της η Τζινγκ Ντζάι έδωσε μια κεντητή ταινία γύρω από το μοναδικό κέρατο του Μονόκερω και αμέσως η σκηνή χάθηκε από τα μάτια της.

Καθώς πλησίαζε ο καιρός για τη γέννηση του παιδιού, η Τζινγκ Ντζάι ρώτησε μια μέρα τον άντρα της, αν υπήρχε κάποιος τόπος κοντά που να ονομάζεται «Κουφάλα Μουριάς». Εκείνος απάντησε ότι υπήρχε μια μικρή σπηλιά με τέτοιο όνομα στη νότια πλαγιά του βουνού. Τότε του δήλωσε πως ήθελε να κλειστεί σε κείνη τη σπηλιά. Ο άντρας της εξέφρασε φυσικά την έκπληξή του και εκείνη κάθισε και του διηγήθηκε το παράξενο όνειρό της και αμέσως έκαναν τις αναγκαίες προετοιμασίες για μια άνετη διαμονή της εκεί.

Τη νύχτα που γεννήθηκε το παιδί δυο δράκοντες εμφανίστηκαν στον αέρα και φρουρούσαν στα δεξιά και αριστερά τις πλαγιές του βουνού και δυο «θηλυκά» πνεύματα πετούσαν πάνω από το σπήλαιο, ρίχνοντας πέταλα λουλουδιών στη μητέρα και στο παιδί. Αμέσως μετά τη γέννηση, μια πηγή καθαρού νερού, χλιαρού και αρωματικού, άρχισε να κυλάει στο έδαφος της σπηλιάς, αλλά μόλις έλουσαν το παιδί, σταμάτησε για πάντα.

Ένας γεννημένος δάσκαλος

Αυτή είναι η θρυλική παράδοση της γέννησης του μεγάλου σοφού και, όπως αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης, είναι κυρίως συμβολική. Όσο για τη χρονολογία και τον τόπο, ο Κομφούκιος γεννήθηκε το 551 π.Χ. στο κρατίδιο Λου, στην περιοχή του σημερινού Σαντόνγκ. Για τα παιδικά χρόνια του Κομφούκιου δεν διαθέτουμε πολλές πληροφορίες. Το μόνο που ξέρουμε είναι ότι στα παιχνίδια με τα άλλα παιδιά έδειχνε μια εξαιρετική προσήλωση στις τελετουργίες και στα τυπικά. Στην ηλικία των δεκαεννιά χρόνων διορίστηκε στο δημόσιο σαν ελεγκτής δημοσίων αποθηκών. Η ενάρτη συμπεριφορά του, ο θαυμασμός του για τους αρχαίους σοφούς και η προσήλωσή του στους ηθικούς κανόνες, τραβούσε τη γενική προσοχή, έτσι ώστε περιβαλλόταν πάντα από έναν αριθμό θαυμαστών που τον έβλεπαν σαν δάσκαλό τους.

Ήταν περίπου τριάντα χρόνων ο Κομφούκιος όταν ο κυβερνήτης του κρατιδίου Ταν έκανε την εμφάνισή του στην αυλή του Λου και ανέλυσε με θαυμαστό τρόπο — σε μια γιορτή που οργανώθηκε προς τιμήν του — τα ονόματα που οι πιο αρχαίοι κυβερνήτες απέδιδαν στους υπουργούς τους. Οι θυσίες στον αυτοκράτορα Σάο Χάο (2592-2513 π.Χ.), διάδοχο του Κίτρινου Αυτοκράτορα, διατηρούνταν στο κρατίδιο Ταν και έτσι ο κυβερνήτης αυτός πίστευε πως γνώριζε τα πάντα γύρω από τα αφηρημένα θέματα που ανέλυε. Ο νεαρός Κομφούκιος περίμενε την κατάλληλη στιγμή και έπειτα τον πλησίασε και τον ρώτησε για να μάθει περισσότερα. Έτσι έμαθε απ' αυτόν όλα όσα μπορούσε να του μεταδώσει.

Εκείνη την εποχή ο Κομφούκιος μελετούσε μουσική, κάτω από το διάσημο δάσκαλο Σιάνγκ. Στα τριάντα του χρόνια, όπως λέει ο ίδιος, σταθεροποιήθηκε, δηλαδή στις πεποιθήσεις του γύρω από θέματα μάθησης, τα οποία μελετούσε για 15 συνεχή έτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ουράνια Δυναστεία:

Τάι Χουάνγκ
Σι Ουέι κ.λπ.

Γήινη Δυναστεία:

Σουέι Ρεν
Γιόνγκ Τσανγκ κ.λπ.

Ανθρώπινη Δυναστεία:

Φου Σι (2852-2738)
Κόκκινος Αυτοκράτορας (2738-2697) κ.λπ.

Πέντε Μονάρχες:

1. Κίτρινος Αυτοκράτορας (2697-2592)
2. Σάο Χάο (2592-2513)
3. Τζουάν Σι (2513-;)
4. Γιάο (2357-2258)
5. Σουν (2258-2206)

Τρεις Βασιλιάδες:

Γι (2205-2198). Ιδρυτής της δυναστείας των Σία (2198-1766)
Τανγκ (1766-1754). Ιδρυτής της δυναστείας των Σανγκ (1766-1125)
Γου Ουάνγκ (1134-1115). Ιδρυτής της δυναστείας των Τζού (1125-256)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Όλες οι χρονολογίες του πίνακα είναι π.Χ.

Στα 518 π.Χ. ένας από τους υπουργούς του Λου, ο Μενγκ Σι, πέθανε. Πριν πολλά χρόνια είχε συνειδητοποιήσει την αμάθειά του γύρω από τους τελετουργικούς κανόνες και ήθελε να εξοικειωθεί. Πρόσβλεπε όμως στο γιο του. Στο κρεβάτι του θανάτου του παρακάλεσε τον πρωθυπουργό να στείλει το γιο του Χο-τζί να μελετήσει την ορθή συμπεριφορά κάτω από τον Κομφούκιο. Έτσι αυτός ο ευγενής νέος, μαζί με τον αδελφό του Τζενγκ-σού έγιναν μαθητές του.

Αργότερα ο Κομφούκιος εκμυστηρεύτηκε στον Τζενγκ-σού την επιθυμία του να επισκεφτεί την αυλή του αυτοκράτορα για να μάθει μουσική και τελετουργικά από το γέρο σοφό Λάο Τσε. Ο Τζενγκ-σού ανέφερε το θέμα στον κυβερνήτη του Λου, δούκα Τζάο, ο οποίος πρόθυμα διέθεσε μια άμαξα με δυο άλογα για το σκοπό αυτό.

Η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας ήταν η πολιτεία Λογιάνγκ, στο κρατίδιο Τζόου, στην Κεντρική Κίνα. Φθάνοντας εκεί, ο Κομφούκιος επιδίωξε να συναντήσει το Λάο Τσε. Φαίνεται πως τον συνάντησε αρκετές φορές και μιλήθηκε απ' αυτόν στον αρχαίο Ταοϊσμό του Κίτρινου Αυτοκράτορα. Στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου *Λι Τζι* (Αρχείο Τελετουργικών), ο Κομφούκιος αναφέρεται τέσσερις φορές στις απόψεις του Λάο Τσε σε θέματα τελετουργιών και στο βιβλίο *Διηγήσεις της Σχολής* γράφει ό,τι άκουσε απ' αυτόν γύρω από τους αυτοκράτορες της Χρυσής Εποχής.

Σε μια συνάντησή τους ο Κομφούκιος είπε στο Λάο Τσε: «Συνέταξα τους έξι Κανόνες για την Ποίηση, την Ιστορία, τα Τελετουργικά, τη Μουσική, τις Αλλαγές και την Άνοιξη και το Φθινόπωρο. Αφιέρωσα πολύ χρόνο σ' αυτά και γνωρίζω καλά το σκοπό τους. Τα χρησιμοποίησα για να παροτρύνω εβδομήντα δύο κυβερνήτες, με ομιλίες για τη σοφία των αρχαίων κυβερνητών και με παραδείγματα από τη ζωή του δούκα των Τζόου και του

δούκα του Σάο. Όμως κανένας κυβερνήτης δεν εφάρμοσε κατά κανένα τρόπο τις υποδείξεις μου. Αλίμονο, είναι τόσο δύσκολο ο άνθρωπος να πεισθεί και η σοφία τόσο δύσκολο να βιωθεί».

«Είναι καλό για σένα», αποκρίθηκε ο Λάο Τσε, «που δεν συνάντησες κανέναν κυβερνήτη κατάλληλο να κυβερνήσει τη χώρα. Τα έξι έργα σου δεν είναι παρά σθησμένα ίχνη αρχαίων σοφών. Και πώς άφησαν τέτοια ίχνη; Τα λόγια που εσύ λες τώρα είναι όπως τα ίχνη. Τα ίχνη γίνονται από τα παπούτσια· δεν είναι τα ίδια τα παπούτσια. Οι ψαρευτοί κοιτάζονται μεταξύ τους με ακίνητα μάτια και τα μικρά τους γεννιώνται. Το αρσενικό κάποιου εντόμου πετάει προς τη διεύθυνση του ανέμου, ενώ το θηλυκό πετάει αντίθετα. Υπάρχει πάλι ένα ζώο που, όντας ερμαφρόδιτο, παράγει μόνο τους απογόνους του. Η φύση δεν μπορεί να αλλάξει. Το πεπρωμένο δεν μπορεί να αλλάξει. Ο χρόνος δεν σταματάει. Το Τάο δεν μπορεί να παρεμποδιστεί. Όταν φτάσεις στο Τάο, δεν υπάρχει τίποτα που να μην μπορείς να εκπληρώσεις. Χωρίς αυτό, δεν υπάρχει τίποτα που να μπορείς να εκπληρώσεις».

Για τρεις μήνες μετά απ' αυτό, ο Κομφούκιος δεν βγήκε από το σπίτι του. Έπειτα επισκέφτηκε και πάλι τον Λάο Τσε και του είπε, «Έχω φθάσει. Η κίσσα οφείλει να κλωσσήσει τα αυγά της· τα ψάρια γεννούν με γονιμοποίηση ωαρίων· τα έντομα υφίστανται μεταμόρφωση και τα θηλαστικά θηλάζουν τα μικρά τους. Μέχρι τώρα δεν είχα ακολουθήσει τη διαδικασία της μεταμόρφωσης. Και αυτός που δεν έχει μεταμορφωθεί, πώς μπορεί να μεταμορφώσει τους άλλους;». Ο Λάο Τσε αποκρίθηκε, «Τσιού, πράγματι έχεις φθάσει».

Η παραπάνω συνομιλία είναι καθαρώς μυστηριακή και είναι ακατανόητη για τον αδαή. Στο τέλος ο Λάο Τσε χρησιμοποιεί το όνομα Τσιου για τον Κομφούκιο, επικυ-

ρώνοντας έτσι τη σχέση του με το βουνό Τσιου στο οποίο τελετουργούσε η μητέρα του πριν τον γεννήσει.

Όσο ήταν στην πρωτεύουσα Λογιάνγκ, ο Κομφούκιος περιδιάβαινε στους χώρους όπου ήταν οι βωμοί για τις θυσίες στον Ουρανό και τη Γη. Μελέτησε το πρότυπο της Αίθουσας του Φωτός, όπως λεγόταν ο χώρος ακροάσεων και συναντήσεων των πριγκίπων. Εξέτασε τα σχέδια του Ναού των Προγόνων και της Αυλής και εντυπωσιάστηκε πολύ. «Τώρα κατάλαβα», είπε με στεναγμό, «τη σοφία του δούκα των Τζόου και πώς η δυναστεία αυτή απέκτησε τη βασιλική εξουσία».

Τον ίδιο καιρό παρακολούθησε μαθήματα μουσικής κοντά στον Τσανγκ Χονγκ, ο οποίος σκιαγράφησε έτσι τον Κομφούκιο: «Παρατήρησα στον Τζονγκ-Νι πολλά σημάδια σοφού. Έχει μάτια στο χρώμα του ποταμού και μέτωπο σαν του δράκοντα: χαρακτηριστικά του Κίτρινου Αυτοκράτορα. Τα χέρια του είναι μακριά, η πλάτη του σαν χελώνας και το ύψος του δυο μέτρα και εβδομήντα πόντους: όμοια με τον Τανγκ τον Τέλειο. Όταν μιλάει εξυμνεί τους αρχαίους αυτοκράτορες. Προχωρεί στην ατραπό της ταπεινοφροσύνης και της ευγένειας. Έχει ακούσει κάθε θέμα και έχει ισχυρή μνήμη. Η γνώση του είναι ανεξάντλητη. Δεν βλέπουμε στο πρόσωπό του την εμφάνιση ενός σοφού;»

Εδώ ο δάσκαλος αυτός της μουσικής χρησιμοποιεί για τον Κομφούκιο το όνομα Τζονγκ-Νι. Το πιο γνωστό όνομα του Κομφούκιου είναι Κογκκ-φου-τσε, το οποίο εκλατινίστηκε σε Confucius. Είναι ένα όνομα που του αποδόθηκε από τους μεταγενέστερους και σημαίνει Δάσκαλος Κογκκ. Το κανονικό του όνομα, όμως είναι Κογκκ Τσιου, ή απλώς Τσιου. Τζονγκ-Νι είναι το φιλολογικό του ψευδώνυμο, γιατί όπως είναι γνωστό, όλοι οι Κινέζοι σχολιαστές και συγγραφείς χρησιμοποιούν ψευδώνυμο. Το δεύτερο σκέλος του ονόματος αυτού, δηλα-

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΝΟΙΞΗΣ ΚΑΙ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

Τα Ήσσερα Κρατίδια	Περιοχή	Κυβερνήτης	Μεταρρυθμιστής Υπουργός
Τσι	Β.Α. Κίνα	Δούκας Χουάν (685-643)	Γκουάν Τζονγκ
Τζιν	Β. Κίνα	Δούκας Λι (580-573)	
Τσου	Ν. Κίνα	Δούκας Τζάο (515-489)	Σουν Σου Άο
Τσιν	Δ. Κίνα	Δούκας Μου (-621)	Μπο Λι Τσι
Άλλα Μικρότερα Κρατίδια	Περιοχή	Κυβερνήτης	Μεταρρυθμιστής Υπουργός
Γου	Α. Κίνα	Βασιλιάς Χολύ (514-496)	
Γουά	Κ. Κίνα	Βασιλιάς Γκού Τζιέν	Ουέν Τζονγκ
Λου	Α. Κίνα	Δούκας Άι (494-468)	Άι Τάι Το
Ουέι	Κ. Κίνα	Βασιλιάς Λινγκ (533-492)	Μπέι Γκονγκ Σε
Τζανγκ	Κ. Κίνα	Πρίγκιπας Μου (627-606)	Τζου Τσαν

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Όλες οι χρονολογίες του πίνακα είναι π.Χ.

δή το Νι, πιστεύεται πως προέρχεται και πάλι από το βουνό Νι-Τσιου στο οποίο γεννήθηκε.

Μια πολυτάραχη Ζωή

Ο Κομφούκιος επέστρεψε στην πατρίδα του, στο κρατίδιο Λου και συνέχισε τη διδασκαλία του. Το επόμενο έτος εκδηλώθηκαν ταραχές. Υπήρχαν τρεις αρχοντικές οικογένειες που συνδέονταν με το δουκικό Οίκο και από τις οποίες εξαρτιόταν ο εκάστοτε κυβερνήτης. Το 517 π.Χ. ο δούκας Τζάο, που κυβερνούσε, ήρθε σε ανοιχτή σύγκρουση μαζί τους και αναγκάστηκε τελικά να δραπετεύσει στο γειτονικό ισχυρό κρατίδιο Τσι. Μαζί του έφυγε και ο Κομφούκιος. Ο δούκας του κρατιδίου Τσι ενθουσιάστηκε με τη γνωριμία του νεαρού φιλόσοφου και προθυμοποιήθηκε να του παραχωρήσει τα έσοδα της πόλης Λιν-σιού, αλλά ο Κομφούκιος αρνήθηκε την προσφορά. Η γνωριμία τους συνέχισε και πάλι ο δούκας σκέφτηκε να του προσφέρει ένα μεγάλο φέουδο, αλλά ο πρωθυπουργός τον απέτρεψε από μια τέτοια ενέργεια, την οποία θεωρούσε επικίνδυνη.

Ο Κομφούκιος επέστρεψε στο Λου, όπου και παρέμεινε για δεκαπέντε χρόνια περίπου. Γύρω στα 500 π.Χ. ξέσπασε μια σύγκρουση ανάμεσα στους υπουργούς και τους αρχηγούς των τριών αρχοντικών οικογενειών που προαναφέραμε, και κατέληξε σε νίκη των τελευταίων. Αυτό το χρόνο ο Κομφούκιος διορίστηκε δικαστής στην πόλη Τζονγκ-τού. Φαίνεται πως οι δικαιοδοσίες ενός δικαστή σε μια επαρχιακή πόλη ήταν πολύ μεγάλες τότε, γιατί ο Κομφούκιος κατάφερε όχι μόνο να σταματήσει το έγκλημα και να αποκαταστήσει την τάξη, αλλά πέτυχε αρκετές μεταρρυθμίσεις υπέρ του λαού. Μέσα σε δώδεκα μήνες οι πρίγκιπες των άλλων κρατιδίων ήθελαν να μιμηθούν τον τρόπο διοίκησής του.

Ο δούκας Ντινγκ, που ήταν τότε κυβερνήτης του Λου, έκπληκτος, ρώτησε τον Κομφούκιο αν οι κανόνες του μπορούσαν να εφαρμοστούν σε όλο το κρατίδιο και εκείνος του απάντησε ότι θα μπορούσαν να εφαρμοστούν ακόμα και σε όλη την αυτοκρατορία. Τότε τον διόρισε Επιθεωρητή Δημοσίων Έργων και αργότερα Υπουργό Δικαιοσύνης. Η επιτυχία του συνέχισε και οι κάτοικοι ένιωθαν τέτοια ασφάλεια, ώστε άφηναν ανοιχτές τις πόρτες των σπιτιών τους. Οτιδήποτε έχανε κάποιος, ήταν σίγουρο ότι θα βρισκόταν. Οι φυλακές έκλεισαν και δεν υπήρχε ανάγκη για δίκες και για επιβολή ποινών. Όμως αυτό ανησύχησε τα γειτονικά κρατίδια και ιδιαίτερα το δούκα του Τσι. Με τον Κομφούκιο το κρατίδιο Λου θα γινόταν τόσο μεγάλο και υποδειγματικό, ώστε τα άλλα κρατίδια θα μειώνονταν μπροστά του και θα έχαναν τη δύναμή τους. Έτσι ο δούκας του Τσι, παρακινούμενος από τον πρωθυπουργό του, έστησε μια μηχανορραφία και διέβαλε το συνετό φιλόσοφο στο δούκα Ντινγκ.

Ο Κομφούκιος αναγκάστηκε να παραιτηθεί και στη συνέχεια να εγκαταλείψει την πατρίδα του, Λου. Ήταν πενήντα έξι χρόνων και ένιωθε ήδη απογοήτευση και μελαγχολία. Έφυγε με μερικούς μαθητές του και πήγε στο κρατίδιο Ουέι. Εκεί ο κυβερνήτης του Ουέι, δούκας Λινγκ τον υποδέχτηκε θερμά και του πρόσφερε έναν μηνιαίο μισθό. Με έδρα το Ουέι, ο Κομφούκιος επισκέφτηκε τα κρατίδια Τσάο και Τσεν προσπαθώντας να επηρεάσει τους κυβερνήτες τους για μια σωστή διακυβέρνηση.

Το 490 π.Χ. πήγε στο κρατίδιο Τσάι. Εκεί τον επισκέφτηκε ο δούκας του Τσου, το οποίο ήταν τότε το πιο ισχυρό κρατίδιο σε όλη την Κίνα. Ο δούκας πήρε το σοφό στην αυλή των Τσου και ο Κομφούκιος αναθάρρησε και άρχισε να ελπίζει, αλλά την ίδια χρονιά ο δούκας αυτός

πέθανε και ο Κομφούκιος γύρισε στην πατρίδα του, στο κρατίδιο Λου, όπου τώρα η κατάσταση ήταν πιο ευνοϊκή γι' αυτόν, αφού πολλοί μαθητές του ήταν αξιωματούχοι και υπουργοί. Εκεί αφοσιώθηκε στους μαθητές του και στη συγγραφή των έργων του.

Την άνοιξη του 481 π.Χ. ένας υπηρέτης του άρχοντα Τζι Κανγκ έπιασε ένα παράξενο ζώο στο κυνήγι. Κανέναν δεν μπορούσε να πει τι ζώο ήταν και κλήθηκε ο Κομφούκιος να το δει. Ο Δάσκαλος, που ήταν τώρα εβδομήντα χρόνων, αναγνώρισε το μονόκερω που είχε δει κάποτε η μητέρα του και αμέσως κραύγασε: «Για ποιον έχεις έρθει; Για ποιον έχεις έρθει;». Τα δάκρυά του έτρεχαν και πρόσθεσε, «Η πορεία της διδασκαλίας μου έχει τελειώσει». Μετά απ' αυτό το γεγονός έζησε ακόμα δυο χρόνια, οπότε τελείωσε το έργο του *Χρονικά Άνοιξης και Φθινοπώρου*.

Καταδίκη και αποθέωση

Ο Κομφούκιος πέθανε με το παράπονο ότι από όλους τους πρίγκιπες της αυτοκρατορίας δεν υπήρξε ούτε ένας που να θέλει να υιοθετήσει τις αρχές του και να ακολουθήσει τα μαθήματά του. Παρά τους αγώνες και τις προσπάθειές του, οι αρχές του για τη διακυβέρνηση δεν εφαρμόστηκαν από κανέναν. Αν και πολλοί μαθητές και φίλοι του ήταν υπουργοί σε διάφορα κρατίδια και πολλοί δούκες τον τίμησαν, εντούτοις απέφευγαν από αδυναμία ή ζηλοτυπία να βάλουν σε πράξη τις ιδέες του σοφού. Αλλά αμέσως μετά το θάνατό του άρχισε να αναγνωρίζεται η αξία του. Όταν ο δούκας Άι, που ήταν τότε κυβερνήτης του Λου, άκουσε για το θάνατό του ανέκραξε, «Ο Ουρανός μου πήρε το γέροντα. Δεν υπάρχει τώρα κανένας να με βοηθήσει στο θρόνο. Αλίμονο. Ω σεβάσμιε Νι!». Έπειτα διέταξε να χτιστεί ένας ναός, όπου θα

προσφέρονταν θυσίες στο σοφό τέσσερις φορές το χρόνο, στις τέσσερις εποχές του έτους.

Οι κυβερνήτες της δυναστείας των Τζού δεν είχαν αρκετή ευφυΐα, ή δεν ήταν σε θέση να τιμήσουν το σοφό. Μετά απ' αυτούς ο αυτοκράτορας Τσιν (221-206 π.Χ.) που ένωσε για πρώτη φορά την αυτοκρατορία και ενίσχυσε την κεντρική εξουσία, τάχθηκε εναντίον του Κομφουκισμού και διέταξε να καούν τα κείμενά του μαζί με όλα τα άλλα φιλολογικά μνημεία της αρχαιότητας. Παρ' όλα αυτά η αυθεντία του Κομφούκιου επικράτησε σε όλη τη χώρα. Στα 195 π.Χ. ο ιδρυτής της δυναστείας των Χαν, περνώντας από το Λου επισκέφτηκε τον τάφο του σοφού και πρόσφερε θυσίες στο βωμό του.

Αρχικά η λατρεία του Κομφούκιου περιοριζόταν στην πατρίδα του, στο κρατίδιο Λου, αλλά το 57 μ.Χ. γενικεύτηκε σε όλη την αυτοκρατορία. Από το 609 μ.Χ. άρχισαν να κτίζονται ναοί προς τιμήν του σε όλη τη χώρα, που ήταν ταυτόχρονα κέντρα μάθησης. Στους ναούς αυτούς ο Κομφούκιος δεν ήταν μόνος. Δίπλα στην εικόνα του υπήρχαν οι εικόνες των 77 μαθητών του και όλων των μεγάλων δασκάλων του Κομφουκισμού. Δυο φορές το χρόνο η λατρεία του Κομφούκιου εκτελείτο με ιδιαίτερη επισημότητα και σ' αυτήν έπαιρνε μέρος και ο ίδιος ο αυτοκράτορας.

Ο Κομφουκισμός μετά τον Κομφούκιο

Ο Κομφουκισμός είναι μια φιλοσοφία που δίνει μεγάλη έμφαση στη θέση του ανθρώπου στην κοινωνία και ελάχιστα ενδιαφέρεται για τα μεταφυσικά θέματα. Ο ίδιος ο Κομφούκιος ενδιαφέρθηκε να αναμορφώσει την κοινωνική ζωή, να ξεπεράσει τις καταπιεστικές τάσεις της κοινωνίας. Οι μεταγενέστεροι δάσκαλοι των Κομφουκιστών προσπάθησαν να διευρύνουν κάπως τον

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΟΥ ΚΟΜΦΟΥΚΙΣΜΟΥ

Όνομα	Βιβλίο	Βασική ιδέα
Κομφούκιος (551-478)	Ι Τζινγκ	Ανθρωπιά, ύψιστη των αρετών.
Ντζενγκ Σεν (505-;)	Μεγάλη Μάθηση	Υϊκή Ευσέβεια.
Κονγκ Τζι (488-375)	Διδασκαλία της Μέσης Οδού	Ο άνθρωπος είναι μικρόκοσμος του σύμπαντος.
Μένκιος (372-289)	Μενγκ-Τσε	Έμφυτη αγαθότητα.
Συν Τσε (335-238)	Αυτο-Καλλιέργεια	Ορθολογισμός και αυτοπειθαρχία.
Ντονγκ Τζονγκ-σου (177-104)	Πετράδια « Άνοιξης και Φθινοπώρου»	Γιν-γιανγκ, πέντε στοιχεία και τρία πρότυπα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Όλες οι χρονολογίες του πίνακα είναι π.Χ.

ορίζοντα αυτού του φιλοσοφικού συστήματος, αλλά το κύριο ενδιαφέρον ήταν πάντα πολιτικό και κοινωνικό. Η κακή πολιτική διακυβέρνηση διέφθειρε το ανθρώπινο γένος και γι' αυτό — όπως υποστήριζαν — η σωτηρία βρισκόταν στην αποκατάσταση μιας υγιούς διακυβέρνησης.

Ο Κομφούκιος, ακολουθώντας τη Μέση Οδό ανάμεσα στις δοξασίες του Ταοϊσμού και στο φιλοσοφικό σύστημα του ειρηνιστή και ανθρωπιστή Μι-τσέ ο οποίος κήρυττε την πανανθρώπινη αγάπη, δίδαξε τη σπουδαιότητα της ηθικής τελείωσης για το άτομο και την αναγκαιότητα της κοινωνικής τάξης για το κοινωνικό σύνολο. Ο τρόπος για την επίτευξη αυτών των αρετών δεν είναι μέσω κάποιας θαυμαστής δύναμης από τον Ουρανό ή από τα πνεύματα, αλλά με εντελώς φυσικά μέσα. Με λίγα λόγια ο άνθρωπος οφείλει να είναι ειλικρινής και σύμφωνος με τη φύση του και να εφαρμόζει αυτή τη στάση στις σχέσεις του με τους άλλους.

Οι δυο αυτές αρχές αποτελούν το συνεχές νήμα σε όλη την κομφουκιστική διδασκαλία. Ο αντικειμενικός σκοπός είναι η Αρμονία ή Χρυσό Μέσο, η κεντρική βάση της ηθικής ύπαρξης, η αρμονία με το σύμπαν. Πώς όμως θα πετύχαινε ο άνθρωπος την ηθική τελείωση; Σύμφωνα με το Μένκιο (372-289 π.Χ.) η ανθρώπινη φύση είναι αρχικά αγαθή. Έτσι αυτό που έχουμε να κάνουμε, είναι να αναπτύξουμε την αγαθή φύση μας, ασκώντας το νου μας. Ένας άλλος, επίσης Κομφουκιστής φιλόσοφος, ο Συν Τσε (335-238 π.Χ.) θεωρούσε, αντίθετα, την ανθρώπινη φύση ως έμφυτα κακή, οπότε οι άνθρωποι όφειλαν να ελέγχουν τις τάσεις τους προς το κακό με ηθική αυτοπειθαρχία, εκπαίδευση και με τήρηση των κανόνων ηθικής συμπεριφοράς.

Ο Τζου Σι (1130-1200 μ.Χ.), ο μεγαλύτερος δάσκαλος του Νεοκομφουκισμού, επέμενε στην αδιάρρηκτη σχέση

ανάμεσα στην ανθρωπιά και στη συμπαντική συνείδηση, λέγοντας, «Η Έσχατη Θεότητα είναι απλώς ο Λόγος της ύψιστης αγαθότητας». Αν προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τον εαυτό μας, θα αντιληφθούμε τη φύση μας και θα εκπληρώσουμε το πεπρωμένο μας. Τότε θα μάθουμε πως «όλοι οι άνθρωποι είναι αδελφοί και αδελφές μας και όλα τα πλάσματα είναι σύντροφοί μας».

Τέλος ο μεγαλύτερος Νεοκομφουκιστής Ουάνγκ Τζιρ (1619-1693 μ.Χ.) πίστευε πως η επιθυμία είναι εμπόδιο για το νου. Μόνο αυτός που διαθέτει θεία αδιαφορία μπορεί να κατανοήσει το καθετί. Μόνο ο ατάραχος και αποσπασμένος μπορεί να αντιληφθεί την αλήθεια. Απ' αυτές και άλλες διακηρύξεις μπορεί κανείς να αντιληφθεί όχι μόνο τις ταοϊστικές επιρροές στον Κομφουκισμό, αλλά και τις μεταγενέστερες βουδιστικές επιδράσεις και ιδιαίτερα της σχολής Ζεν. Είναι γεγονός ότι από την αρχή σχεδόν μπορούμε να διακρίνουμε δύο ρεύματα στον Κομφουκισμό, τα οποία και εξέφραζε εξίσου ο ίδιος ο ιδρυτής του. Το ένα είναι αυτό που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε Εσωτερικό Κομφουκισμό (με πολλά στοιχεία Ταοϊσμού). Ξεκινάει από τον εγγονό του Κομφούκιου και βρίσκει ικανούς εκπροσώπους στο Νεοκομφουκισμό. Το άλλο είναι εκείνο που δίνει υπερβολική έμφαση στην εξωτερική δράση και επηρεασμό των πολιτικών κυβερνητών, με κύριους εκφραστές τον Μένκιο, τον Συν-τσε κ.τ.λ.

Για να καταστήσουμε πιο κατανοητά τα κείμενα που παρουσιάζουμε εδώ, εκτός της παρούσας εισαγωγής προσθέσαμε και αρκετές υποσημειώσεις, καθώς και ένα γλωσσάριο όρων και ονομάτων στο τέλος του βιβλίου. Για την καλύτερη μετάφραση χρησιμοποιήσαμε, εκτός των βασικών κειμένων που βρίσκονται στο βιβλίο *Confucius* του Τζέημς Λέγκε, και την αγγλική απόδοση της Διδασκαλίας της Μέσης Οδού που βρίσκει κανείς στο

βιβλίο *Classics in Chinese Philosophy*, καθώς και τα βιβλία: *The Importance of Living* του Λιν Γιουντάνγκ, *Chinese Astrology* του Πωλ Κάρους, *The Walled Kingdom* του Βίτολντ Ροτζίνσκι και *A Dictionary of Chinese Symbols*, του Βόλφραμ Έμπερχαρντ.

Κομφούκιος

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΟΔΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η *Διδασκαλία της Μέσης Οδού*, που αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα της φιλοσοφίας του Κομφουκισμού, αποτελεί τμήμα του *Αρχείου Τελετουργικών* (Λι Τζι), το οποίο πιστεύεται πως έγραψε ο Κομφούκιος. Όμως σήμερα υποστηρίζεται ότι μερικά μέρη του *Αρχείου Τελετουργικών* γράφηκαν από άμεσους μαθητές του.

Η σύνταξη της *Διδασκαλίας της Μέσης Οδού* αποδίδεται στον Κονγκ Τζι, εγγονό του Κομφούκιου. Οι Κινέζοι ερευνητές και σχολιαστές συμφωνούν στο θέμα αυτό και με βάσιμες ενδείξεις. Επειδή ο Κονγκ Τζι κατέχει μια σπουδαία θέση στη φιλοσοφία της Κίνας και ιδιαίτερα στη διαμόρφωση της διδασκαλίας εκείνης που μπορούμε να αποκαλέσουμε Εσωτερικό Κομφουκισμό, είναι σκόπιμο να πούμε λίγα λόγια για τη ζωή του.

Κατά την παιδική του ηλικία, ο Κονγκ Τζι πρέπει να έζησε με τον παππού του και να έλαβε τις οδηγίες του. Λέγεται ότι μια μέρα, όταν ήταν μόνος με το γέρο σοφό και τον άκουσε να αναστενάζει, τον πλησίασε και υποκλινόμενος δύο φορές, ρώτησε το λόγο για τη θλίψη του. «Είναι», είπε, «επειδή νομίζεις ότι οι απόγονοί σου δεν θα καλλιεργήσουν τον εαυτό τους και θα είναι ανάξιό σοι; Ή ότι, θαυμάζοντας το Τάο του Γιάο και του Σουν, στενοχωριέσαι μήπως δεν τους φτάσεις;». «Παιδί μου», αποκρίθηκε ο Κομφούκιος, «πώς κατάλαβες τις σκέψεις μου;». «Επανειλημμένα», είπε ο Κονγκ Τζι, «άκουσα από

σένα το μάθημα, πως όταν ο πατέρας έχει καθαρίσει και προετοιμάσει το τζάκι, αν ο γιος δεν μπορεί να φέρει ένα δεμάτι ξύλα, θεωρείται εκφυλισμένος και ανάξιος. Τα λόγια αυτά έρχονται συχνά στις σκέψεις μου και με γεμίζουν ανησυχίες». Ο σοφός χάρηκε. Χαμογέλασε και είπε, «Τώρα, πράγματι θα είμαι χωρίς άγχος! Τα εγχειρήματά μου δεν θα εκμηδενιστούν. Θα συνεχίσουν και θα ακμάσουν».

Μετά το θάνατο του Κομφούκιου, ο Κονγκ Τζι έγινε μαθητής, όπως λέγεται, του φιλόσοφου Ντζενγκ, ο οποίος ήταν διάδοχος του σοφού στη Σχολή των Κομφουκιστών. Αλλά δεχόταν τις οδηγίες του με διάκριση και σε μια περίπτωση που καταγράφεται στο *Αρχείο Τελετουργικών*, ο μαθητής ξαφνικά πήρε τη θέση του δασκάλου. Εκεί διαβάζουμε: Ο Ντζενγκ είπε στον Κονγκ Τζι, «Τζι, όταν θρηνούσα τους γονείς μου, για επτά μέρες δεν ήπια ούτε ρυζόνερο, ούτε νερό». Ο Κονγκ Τζι απάντησε, «Διακηρύσσοντας τους κανόνες της ορθότητας, οι αρχαίοι βασιλιάδες έλεγαν πως εκείνοι που ήταν ανίκανοι να τους φθάσουν, θα έβαζαν τα δυνατά τους για να το καταφέρουν. Να γιατί ο ανώτερος άνθρωπος, θρηνώντας τους γονείς του, όταν περάσει τρεις μέρες χωρίς νερό ή ρυζόνερο, παίρνει ένα ραβδί για να σηκωθεί». Ενώ έτσι καταδίκασε την αυστηρή αυτοπειθαρχία του Ντζενγκ, ο ίδιος ο Κονγκ Τζι σε διάφορες περιπτώσεις αποδείχθηκε κάτι παραπάνω από ασκητής. Επειδή ζούσε σε μεγάλη φτώχεια, ένας φίλος τον προμήθευσε με τρόφιμα, τα οποία πρόθυμα δέχτηκε. Ένας άλλος φίλος, ενθαρρυμένος απ' αυτό, του έστειλε κρασί και κρέας, αλλά ο Κονγκ Τζι δεν τα δέχτηκε. «Δέχτηκες το καλαμπόκι από τον άλλον», είπε ο φίλος αυτός, «γιατί λοιπόν, αρνήθηκες την προσφορά μου; Αν επιθυμείς να δείξεις ανεξαρτησία και αμεροληψία, οφείλεις να το κάνεις ορθά». «Είμαι τόσο φτωχός», ήταν η

απάντηση, «ώστε, όντας σε έλλειψη και φοβούμενος μήπως πεθάνω και οι θυσίες πάψουν να προσφέρονται στους προγόνους μου, δέχτηκα τρόφιμα σαν ελεημοσύνη. Αλλά το κρασί και το κρέας που μου πρόσφερες είναι εφόδια για γιορτή. Το να γιορτάσει ένας φτωχός, είναι σίγουρα παράλογο. Αυτός είναι ο λόγος της άρνησης της προσφοράς σου. Δεν χρειάζεται να αποδείξω την ανεξαρτησία και αμεροληψία μου».

Στα Αρχεία της δυναστείας Σούι (589-618 μ.Χ.) αναφέρονται τρεις αποδόσεις του παρόντος έργου: *Η Γραφή της Μέσης Οδού*, αποδιδόμενη στον Ντάι Γιονγκ (≈ 450 μ.Χ.)· *Παράφραση και Σχόλια στη Μέση Οδό* του αυτοκράτορα Γου (502-549 μ.Χ.) της δυναστείας των Λιάνγκ· και *Μυστική Γραφή, Διασαφήνιση του Νοήματος της Μέσης Οδού*, άγνωστου συγγραφέα.

Εμείς παρουσιάζουμε εδώ την απόδοση του μεγάλου σχολιαστή Τζου Σι (1130-1200 μ.Χ.) το οποίο αποτελείσε και βασικό κείμενο για φιλολογικές εξετάσεις από την εποχή του τέταρτου αυτοκράτορα της δυναστείας Γυάν (1312-1320 μ.Χ.). Οι σημειώσεις στην αρχή και στο τέλος του κειμένου, καθώς και στο τέλος μερικών κεφαλαίων, είναι του Τζου Σι.

ΤΖΟΝΓΚ ΓΙΟΝΓΚ

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΟΔΟΥ

Ο Δάσκαλός μου, φιλόσοφος Τσένγκ¹, είπε, «Το να μην παρεκκλίνεις προς τη μία ή την άλλη μεριά, ονομάζεται Τζονγκ· το να μην επιδέχεσαι καμία αλλαγή, ονομάζεται Γιονγκ. Το Τζονγκ δείχνει το Τάο που πρέπει να επιζητείται από όλα τα όντα που ζουν κάτω από τον Ουρανό· το Γιονγκ δείχνει τη σταθερή αρχή που διέπει όλα τα όντα που ζουν στον κόσμο. Αυτό το έργο περιέχει τη Διδασκαλία της Καρδιάς² που μεταβιβάστηκε από δάσκαλο σε μαθητή στην κομφουκιστική Σχολή, μέχρις ότου ο Κονγκ Τζι³, για να αποφύγει τυχόν διαστρεβλώσεις, την κατέ-

1. Το μικρό αυτό προοίμιο γράφει ο μεγάλος σχολιαστής Τζου Σι (1130-1200 μ.Χ.). Από σεθασμό αποδίδει τον τίτλο του δασκάλου στον Τσενγκ Ι (1033-1107 μ.Χ.). Ο Τσενγκ Ι και ο αδελφός του ήταν στην εποχή τους οι μεγάλοι ιδρυτές του Νεοκομφουκισμού. Όμως, όπως φαίνεται και από τις χρονολογίες, ο Τζου Σι δεν υπήρξε ποτέ άμεσος μαθητής του Τσενγκ Ι, αλλά του μαθητή αυτού του τελευταίου, δηλαδή του Λι Τονγκ.

2. Για τους Κινέζους σοφούς όλων των σχολών η καρδιά έχει και το νόημα του νου, με την έννοια του ανωτέρου νου, απαλλαγμένου από τον εγωκεντρισμό και την προσκόλληση στα πράγματα. Το να σκέφτεται στην καρδιά, δηλαδή στην ψυχή, είναι μια ικανότητα του ανωτέρου ανθρώπου, όπως τον θεωρεί ο Κομφούκιος. Αυτή η Διδασκαλία της Καρδιάς δίνεται από νου σε νου (ή από καρδιά σε καρδιά), χωρίς τη χρησιμοποίηση προφορικού ή γραπτού λόγου, ή οποιονδήποτε άλλων εξωτερικών μέσων. Αυτό τον όρο χρησιμοποίησαν και οι δάσκαλοι του Βουδισμού Τσαν (ή Ζεν) για να χαρακτηρίσουν τη «σιωπηλή» μετάδοση της φώτισης από το Βούδα.

3. Ο Κονγκ Τζι (488-375 π.Χ. περίπου) είναι ο εγγονός του Κομφούκιου, άξιος διάδοχος, βαθύς στοχαστής και ερμηνευτής της σοφίας του

γραψε και την παρέδωσε στον Μένκιο⁴. Το βιβλίο μιλάει πρώτα για τη μια αρχή. Έπειτα τη διευρύνει, ώσπου να αγκαλιάσει τα πάντα. Τελικά επιστρέφει και τη συνθέτει ξανά κάτω από τη μια αρχή. Ξετυλίγεται και γεμίζει το σύμπαν· μαζεύεται και αποσύρεται για να κρυφτεί στο μυστηριώδες. Το βαθύ νόημά της είναι ανεξάντλητο. Το σύνολό της είναι σταθερή μάθηση. Όταν ο στοχαστικός αναγνώστης τη διερευνήσει με επιμονή, μέχρις ότου την αντιληφθεί, θα μπορέσει να την εφαρμόσει στη ζωή του και θα ανακαλύψει ότι είναι ανεξάντλητη».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αυτό που ο Ουρανός παρέχει ονομάζεται εσωτερική φύση⁵.

Η εναρμόνιση μ' αυτή τη φύση ονομάζεται Τάο. Η καλλιέργεια αυτού του Τάο ονομάζεται διδασκαλία⁶.

Το Τάο δεν πρέπει να εγκαταλείπεται ούτε στιγμή. Αν πρόκειται για κάτι που μπορεί να εγκαταλειφθεί, τότε σίγουρα δεν είναι το Τάο. Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος δεν περιμένει να δει τα πράγματα, για να λάβει μέτρα· ούτε να τα ακούσει, για να καταλάβει.

Δεν υπάρχει τίποτα πιο φανερό, απ' αυτό που είναι μυστικό· και τίποτα πιο έκδηλο, από εκείνο που είναι

μεγάλου Δασκάλου. Φαίνεται ότι κατείχε το μυστικό της μακροζωίας, αφού έζησε πάνω από εκατό χρόνια.

4. Ο πρώτος από τους μεγάλους σοφούς του Κομφουκισμού, μετά τον Κομφούκιο. Ο Μένκος ή Μενγκ-τσε (372-289 π.Χ.) πρέπει να έλαβε έμμεσα τα γραπτά αυτά από τον Κονγκ Τζι, αφού ο εγγονός του Κομφούκιου είχε ήδη πεθάνει λίγο πριν από τη γέννηση του Μένκιου.

5. Σύμφωνα με τους Κομφουκιστές, ο άνθρωπος διαθέτει μια ηθική φύση (σιν) που του παρέχεται από τον Ουρανό. Αυτή η εσωτερική φύση αποτελεί έναν κατευθυντήριο νόμο γι' αυτόν.

6. Επειδή ο άνθρωπος τείνει να ξεστρατίσει από την Ατραπό (Τάο), απαιτείται η διδασκαλία της Μέσης Οδού.

λεπτοφυές. Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος παρακολουθεί τον εαυτό του, όταν είναι μόνος.

Όσο δεν υπάρχουν ερεθίσματα χαράς, οργής, θλίψης και ευχαρίστησης, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει ισορροπία⁷. Όταν αυτά τα αισθήματα διεγείρονται και επενεργούν με ισορροπημένο τρόπο, ακολουθεί αυτό που μπορεί να ονομαστεί αρμονία. Η ισορροπία είναι η μεγάλη ρίζα από την οποία αναπτύσσονται όλες οι ανθρώπινες δράσεις κάτω από τον Ουρανό και η αρμονία είναι το παγκόσμιο Τάο, που όλοι οφείλουν να επιζητούν.

Ας ακολουθηθεί η Μέση Οδός και ας πραγματωθεί η αρμονία, και τότε μια ευδαιμονική τάξη θα επικρατήσει στον Ουρανό και στη Γη και όλα τα όντα θα γαλουχούνται και θα εξελίσσονται.

Στο πρώτο Κεφάλαιο ο Κονγκ Τζι εκθέτει τις απόψεις, που του μεταβιβάστηκαν, σαν βάση της ανάλυσής του. Δείχνει πρώτα καθαρά πώς το Τάο ανάγεται στον Ουρανό και είναι αναλλοίωτο, ενώ η ουσία του παρέχεται σε μας και δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί. Έπειτα μιλάει για τη σπουδαιότητα της διατήρησης και καλλιέργειάς του και για την άσκηση μιας προσεχτικής αυτο-εξέτασης σε σχέση μ' αυτό. Τελικά αναφέρει τα αξιόπαινα επιτεύγματα και τη μεταμορφωτική επιρροή των σοφών και πνευματικών ανθρώπων στον ύψιστο βαθμό τους. Προσδοκία του Κονγκ Τζι είναι ότι ο μαθητής θα στρέψει έτσι τις σκέψεις του προς τα μέσα και διερευνώντας τον εαυτό του θα βρει εκεί τις αλήθειες, έτσι ώστε να παραμερίσει όλους τους εξωτερικούς πειρασμούς που διεγείρουν την ιδιοτέλειά του και να αντιληφθεί πλήρως την αγαθότητα που είναι έμφυτη σ' αυτόν. Αυτό το Κεφάλαιο ο Γιανγκ⁸

7. Με τον όρο «ισορροπία» εννοείται η Μέση Οδός, το χρυσό Μέσον.

8. Ο συγγραφέας Γιανγκ (1053-1135 μ.Χ.) ήταν ένας περίφημος

το αποκάλεσε «Σύνοψη του Όλου Έργου». Στα επόμενα Κεφάλαια ο Κονγκ Τζι παραθέτει τα λόγια του Δασκάλου για να ολοκληρώσει το νόημά του.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο Τζονγκ-Νι⁹ είπε: «Ο ανώτερος άνθρωπος ενσωματώνει τη Μέση Οδό· ο μικροπρεπής ενεργεί αντίθετα απ' αυτή.

Η ενσωμάτωση της Μέσης Οδού από τον ανώτερο άνθρωπο μπορεί και γίνεται, γιατί είναι ανώτερος άνθρωπος και έτσι πάντα κρατάει το Μέσον. Η ενέργεια του μικροπρεπούς ενάντια στη Μέση Οδό εξηγείται, γιατί είναι μικροπρεπής και δεν έχει προνοητικότητα.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ο Δάσκαλος είπε: «Τέλεια είναι η αρετή που είναι σύμφωνη με τη Μέση Οδό! Ανάμεσα στους ανθρώπους σπάνιοι είναι εκείνοι που μπορούν και την ασκούν για πολύ».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο Δάσκαλος είπε: «Ξέρω πώς γίνεται και δεν καλλιεργείται το Τάο: Οι σοφοί το υπερβαίνουν και οι ανόητοι

σχολιαστής που έζησε κατά τη δυναστεία των Σονγκ. Υπήρξε μαθητής των αδελφών Τσενγκ, οι οποίοι ίδρυσαν τη Νεοκομφουκιστική Σχολή.

9. Εδώ ο Κομφούκιος αναφέρεται σαν Τζονγκ-Νι, έναν τιμητικό τίτλο που του απένειμε μετά θάνατον ο Δούκας Άι. Φυσικά το δεύτερο συνθετικό της λέξης μάς θυμίζει το βουνό Νι, όπου γεννήθηκε ο σοφός.

δεν το προσεγγίζουν¹⁰. Ξέρω πώς γίνεται και η Μέση Οδός δεν κατανοείται: Οι προικισμένοι άνθρωποι την υπερβαίνουν και οι ανάξιοι δεν την προσεγγίζουν.

Όλοι οι άνθρωποι τρώνε και πίνουν. Αλλά λίγοι είναι εκείνοι που μπορούν να ξεχωρίσουν τις γεύσεις».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο Δάσκαλος είπε: «Αλίμονο! Πόσο έρημο και άβατο είναι το Τάο!».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Ο Δάσκαλος είπε: «Υπήρχε ο ευσεβής Σουν¹¹: Ήταν πράγματι μεγάλος σοφός! Ο αυτοκράτορας Σουν συνήθιζε να ρωτάει τους άλλους και να μελετάει τα λόγια τους, ακόμα κι αν ήταν επιφανειακά. Έκρυβε ό,τι ήταν άσχημο και πρόβαλλε ό,τι ήταν καλό. Απέφευγε τα δυο άκρα, διέκρινε τα μέσον και το χρησιμοποιούσε στη διακυβέρνηση της χώρας. Ακριβώς γι' αυτό έγινε ο διάσημος Σουν!».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ο Δάσκαλος είπε: «Όλοι οι άνθρωποι λένε, "Είμαστε

10. Οι σοφοί το θιάνουν, ακολουθώντας τη φύση τους, γι' αυτό και δεν χρειάζεται να το μελετήσουν. Οι ανόητοι το θεωρούν πολύ απόμακρο, πέρα από τα δικά τους μέτρα και δεν το προσεγγίζουν.

11. Ο αυτοκράτορας Σουν (2258-2206) ήταν ένας από τους κυβερνήτες της Χρυσής Εποχής της Κίνας. Τότε η διαδοχή δεν ήταν κληρονομική. Ο αυτοκράτορας έψαχνε σε όλη την επικράτεια για να βρει έναν σοφό και ικανό άντρα, στον οποίο και παρέδιδε την εξουσία.

έξυπνοι". Αλλά όταν πιάνονται σε ένα δίχτυ, παγίδα ή λάκκο, δεν ξέρουν πώς να ξεφύγουν. Οι άνθρωποι λένε, "Είμαστε έξυπνοι". Αλλά αν συμβεί να διαλέξουν τη Μέση Οδό, δεν μπορούν να την ακολουθήσουν ούτε για ένα μήνα».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Ο Δάσκαλος είπε: «Αυτός ήταν ο τρόπος του Χουέι¹²: Προτιμούσε τη Μέση Οδό και όπου συναντούσε κάτι καλό το κρατούσε καλά σαν να φορούσε κάτι πολύτιμο στο στήθος και δεν το έχανε».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Ο Δάσκαλος είπε: «Η αυτοκρατορία, οι πολιτείες της και οι πολυάριθμες οικογένειες πρέπει να διοικούνται τέλεια. Τα αξιώματα και οι τιμές μπορεί να χάνονται: τα γυμνά ξίφη μπορεί να ποδοπατώνται, αλλά η Μέση Οδός είναι δύσκολο να επιτευχθεί».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Ο Τσε-Λού¹³ ρώτησε για την ενέργεια¹⁴.

Ο Δάσκαλος είπε: «Εννοείς την ενέργεια του Νότου,

12. Ο Γιεν Χουέι (521-490 π.Χ.) ήταν ο αγαπημένος μαθητής του Κομφούκιου.

13. Ο Τσε Λου (542-480 π.Χ.) ήταν ένας από τους καλύτερους μαθητές του Κομφούκιου και υπήρξε δεινός ξιφομάχος.

14. Η ενέργεια (τσιάνγκ) αυτή δεν είναι η συνηθισμένη ενέργεια του σώματος, αλλά μάλλον η αιθερική ενέργεια ή δύναμη της αύρας.

την ενέργεια του Βορρά¹⁵, ή την ενέργεια που πρέπει να καλλιεργήσεις στον εαυτό σου;».

Το να δείχνεις καρτερικότητα και ευγένεια όταν διδάσκεις άλλους και το να μην ανταποδίδεις την άσχημη συμπεριφορά: αυτή είναι η ενέργεια των νοτίων χωρών και ο ανώτερος άνθρωπος τη μελετάει.

Το να κοιμάσαι οπλισμένος και να αντιμετωπίζεις το θάνατο χωρίς λύπη: αυτή είναι η ενέργεια των βορειών χωρών και ο ισχυρός άνθρωπος τη μελετάει.

Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος καλλιεργεί μια φιλική αρμονία, χωρίς να καθίσταται αδύνατος. Πόσο σταθερός είναι στην ενέργειά του! Στέκει ορθός στο μέσον, χωρίς να παρασύρεται προς τη μια ή την άλλη μεριά. Πόσο σταθερός είναι στην ενέργειά του. Όταν επικρατούν οι αρχές του αγαθού στη χώρα του, δεν αλλάζει τίποτα από την κατάσταση της απόσυρσής του. Όταν επικρατούν οι αρχές του κακού στη χώρα του, συνεχίζει την πορεία του ως το θάνατο, χωρίς να παρεκκλίνει. Πόσο σταθερός είναι στην ενέργειά του!

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Το να ζεις στην αφάνεια κι όμως να κάνεις θαύματα τα οποία μνημονεύονται σε κατοπινές γενιές· αυτό είναι που δεν κάνω.

Υπάρχουν ανώτεροι άνθρωποι που ενεργούν σύμφωνα

15. Η αναφορά στα σημεία του ορίζοντα είναι συμβολική και ακολουθεί κάποιες απόκρυφες αντιστοιχίες που συναντάμε στο *Ι Τζινγκ*. Έτσι τα τέσσερα στοιχεία, οι τέσσερις Φύλακες και οι τέσσερις ατραποί σχετίζονται με τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Εδώ αναφέρεται μόνο ο Νότος, όπου πορεύεται ο συνετός Δάσκαλος και ο Βορράς όπου ο μαθητής αγωνίζεται υπεράνθρωπα για να ανοίξει το μονοπάτι του.

με το Τάο, αλλά όταν φθάνουν ως τη μέση, μπορούν και τα παρατάνε· δεν μπορώ να σταματήσω έτσι.

Υπάρχουν ανώτεροι άνθρωποι που ακολουθούν τη Μέση Οδό, αποσύρονται από τον κόσμο και παραμένουν άγνωστοι, αλλά δεν λυπούνται γι' αυτό. Μόνο ο σοφός είναι ικανός για κάτι τέτοιο.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Το Τάο που επιζητεί ο ανώτερος άνθρωπος φθάνει πλατιά και μακριά κι όμως είναι μυστικό.

Οι κοινοί άνθρωποι, όσο αμαθείς κι αν είναι, μπορούν να επιδιώξουν τη γνώση του. Όμως στα έσχατα βάθη του υπάρχει εκείνο που ακόμα και ο σοφός δεν γνωρίζει. Οι κοινοί άνθρωποι, οσοδήποτε κάτω του συνηθισμένου σάνταρ χαρακτήρα, μπορούν να το ασκήσουν. Όμως, στα έσχατα βάθη του υπάρχει εκείνο που ακόμα και ο σοφός δεν μπορεί να ασκήσει. Αν και μεγάλο, όσο ο Ουρανός και η Γη, οι άνθρωποι μπορούν να βρουν σ' αυτό μερικά πράγματα που τους δυσαρεστούν. Είναι έτσι, ώστε αν ο ανώτερος άνθρωπος μιλούσε για τον τρόπο ενέργειάς του σε όλο το μεγαλείο του, τίποτα στον κόσμο δεν θα μπορούσε να το περιλάβει και αν μιλούσε γι' αυτό σε όλη την απειροστή μικρότητά του, τίποτα δεν θα μπορούσε να το διασπάσει.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Το γεράκι πετάει ψηλά στον ουρανό· τα ψάρια κολυμπούν βαθιά στα νερά»¹⁶. Αυτό εκφράζει το πώς φαίνεται αυτός ο τρόπος ψηλά και χαμηλά.

16. Οι στίχοι αυτοί απαντώνται στο *Βιβλίο Ιστορίας* το οποίο έγραψε ο Κομφούκιος και καλύπτει τα ιστορικά γεγονότα από το 2200 ως το 600 π.Χ. Στο απόσπασμα αυτό εξυμνείται η αρετή του βασιλιά Ουέν (1185-1135 π.Χ.).

Το Τάο του ανωτέρου ανθρώπου μπορεί να βρεθεί στα απλά στοιχεία του, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, αλλά στα έσχατα βάθη του ακτινοβολεί λαμπρά μέσω του Ουρανού και της Γης.

Το δωδέκατο Κεφάλαιο περιέχει τα λόγια του Κονγκ Τζί και έχει σαν στόχο να εξηγήσει αυτό που λέγεται στο πρώτο Κεφάλαιο: «Το Τάο δεν πρέπει να εγκαταλείπεται». Στα οκτώ επόμενα Κεφάλαια παραθέτει τα λόγια του Κομφούκιου, για να το επικυρώσει.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Ο Δάσκαλος είπε: «Το Τάο δεν είναι μακριά από τον άνθρωπο. Αν οι άνθρωποι αναζητούν ένα Τάο που είναι μακριά από τις κοινές ενδείξεις της συνείδησης, αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν Τάο.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, “Σκαλίζοντας ένα στυλιάρι, το πρότυπο δεν είναι μακριά”. Χρησιμοποιώντας ένα τσεκούρι πελεκάμε το στυλιάρι ενός άλλου τσεκουριού. Όμως αν τα εξετάσουμε προσεχτικά, μπορούμε να τα ξεχωρίσουμε. Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος οδηγεί τους ανθρώπους σύμφωνα με τη φύση τους κι όταν αποβάλλουν το λάθος, σταματά.

Όταν κάποιος καλλιεργεί την ευσυνειδησία και την εφαρμόζει με βάση την αρχή του αλτρουισμού, δεν είναι μακριά από το Τάο. Ό,τι δεν σου αρέσει όταν σου το κάνουν, μην το κάνεις στους άλλους.

Στο Τάο του ανωτέρου ανθρώπου υπάρχουν τέσσερα πράγματα κι ούτε ένα απ’ αυτά δεν έχω επιτύχει. 1. Το να υπηρετήσω τον πατέρα μου, όπως θα ήθελα να με υπηρετεί ο γιος μου· σ’ αυτό δεν πέτυχα. 2. Το να υπηρετήσω τον πρίγκιπά μου, όπως θα ήθελα να με

υπηρετεί ο υπουργός μου· σ’ αυτό δεν πέτυχα. 3. Το να υπηρετήσω τον πρεσβύτερο αδελφό μου, όπως θα ήθελα να με υπηρετεί ο νεώτερος αδελφός μου· σ’ αυτό δεν πέτυχα. 4. Το να είμαι υπόδειγμα συμπεριφοράς σε ένα φίλο, όπως θα ήθελα αυτός να μου συμπεριφέρεται· σ’ αυτό δεν πέτυχα. Ένθετος στην άσκηση των κοινών αρετών και σοβαρός όταν μιλάει γι’ αυτές, αν στην εφαρμογή τους έχει κάποια έλλειψη, ο ανώτερος άνθρωπος το μόνο που κάνει, είναι να ασκεί τον εαυτό του. Και αν στα λόγια του υπάρχει κάποια υπερβολή, δεν επιτρέπει στον εαυτό του αυτό το ελάττωμα. Έτσι τα λόγια του ανταποκρίνονται στις πράξεις του και οι πράξεις του ανταποκρίνονται στα λόγια του. Δεν είναι η τέλεια ειλικρίνεια που χαρακτηρίζει αυτόν τον άνθρωπο;»

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ο ανώτερος άνθρωπος κάνει ό,τι είναι σωστό στην κατάσταση που βρίσκεται· δεν επιδιώκει να την ξεπεράσει.

Σε μια θέση πλούτου και τιμών, κάνει ό,τι είναι σωστό για μια θέση πλούτου και τιμών. Σε μια φτωχή και ταπεινή θέση, κάνει ό,τι είναι κατάλληλο για μια φτωχή και ταπεινή θέση. Ευρισκόμενος ανάμεσα στις θάρβαρες φυλές, κάνει ό,τι είναι σωστό για τις θάρβαρες φυλές. Σε μια θέση αξιοθρήνητη και δύσκολη, κάνει ό,τι είναι σωστό για μια θέση αξιοθρήνητη και δύσκολη. Ο ανώτερος άνθρωπος μπορεί και βρίσκει τον εαυτό του σε μια κατάσταση, στην οποία δεν είναι ο εαυτός του.

Σε μια υψηλή θέση, δεν συμπεριφέρεται με περιφρόνηση στους κατώτερους του. Σε μια ταπεινή θέση, δεν επιδιώκει την εύνοια των ανωτέρων του. Διορθώνει τον εαυτό του και δεν ζητάει τίποτα από τους άλλους και

έτσι δεν έχει απογοητεύσεις. Δεν μεμψιμοιρεί ενάντια στον Ουρανό, ούτε παραπονιέται στους ανθρώπους.

Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος είναι ήσυχος και ατάραχος, περιμένοντας τις επιταγές του Ουρανού, ενώ ο μικροπρεπής προχωράει σε επικίνδυνα μονοπάτια, ψάχνοντας για τυχερές συμπτώσεις.

Ο Δάσκαλος είπε: «Η τοξοβολία μοιάζει με τον τρόπο του ανωτέρου ανθρώπου. Όταν ο τοξότης δεν πετύχει το κέντρο του στόχου¹⁷, γυρίζει και ψάχνει την αιτία της αποτυχίας στον εαυτό του».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Το Τάο του ανωτέρου ανθρώπου μπορεί να συγκριθεί μ' αυτό που γίνεται στο ταξίδι. Για να φθάσουμε μακριά, οφείλουμε να διασχίσουμε το χώρο που είναι κοντά και για να αναρριχηθούμε στην κορυφή του βουνού, οφείλουμε να αρχίσουμε από τους πρόποδες.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Η ευτυχημένη σχέση με τη σύζυγο και τα παιδιά είναι σαν τη μουσική λαούτων και αρπών¹⁸. Όταν υπάρχει ομόνοια ανάμεσα στους αδελφούς, η αρμονία είναι ευχάριστη και διαρκής.

17. Σαν στόχος χρησιμοποιούνταν οι εικόνες δύο πουλιών που ήταν μικρά και γρήγορα και επομένως δύσκολο να χτυπηθούν. Η εικόνα του πουλιού τζανγκ ζωγραφιζόταν στο κέντρο του στόχου και σε άλλες περιπτώσεις ένα ομοίωμα του πουλιού γκου κρεμόταν από ένα δερμάτινο λουρί.

18. Μπορεί η οικογενειακή ατμόσφαιρα που επικρατεί ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά να είναι σαν τη μουσική λαούτων και αρπών, αλλά σ' αυτή πρέπει να προστίθεται και η ομόνοια ανάμεσα στα αδέρφια του πατέρα. Στην αρχαία κινέζικη κοινωνία τα αδέρφια θεωρούνταν πιο κοντινά, από τη σύζυγο και τα παιδιά.

Έτσι μπορείτε να τακτοποιήσετε την οικογένειά σας και να χαρείτε με τη γυναίκα σας και τα παιδιά σας».

Ο Δάσκαλος είπε: «Σε μια τέτοια κατάσταση πραγμάτων, οι γονείς είναι πολύ ευτυχημένοι!»

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

Ο Δάσκαλος είπε: «Πόσο απλόχερα τα πνευματικά όντα¹⁹ εκδηλώνουν τις δυνάμεις που ανήκουν σ' αυτά!

Ψάχνουμε γι' αυτά, αλλά δεν τα βλέπουμε· στρέφουμε τα αυτιά μας σ' αυτά, αλλά δεν τα ακούμε. Κι όμως διαπερνούν όλα τα πράγματα και δεν υπάρχει τίποτα δίχως αυτά.

Κάνουν όλους τους ανθρώπους στη χώρα να νηστεύουν και να εξαγνίζονται και να ντύνονται με τα πιο πολυτελή ρούχα τους για να παρακολουθήσουν τις θυσίες που γίνονται προς αυτά. Έπειτα, σαν νερό που ξεχειλίζει, φαίνονται να είναι πάνω από τα κεφάλια τους, αριστερά και δεξιά από κάθε λάτρη.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Δεν μπορείς να προβλέψεις την προσέγγιση των πνευματικών όντων· μπορείς να τα αντιμετωπίσεις με αδιαφορία;»

Τέτοια είναι η εκδήλωση του λεπτοφυούς! Είναι αδύνατον να παρεμποδίσεις τις εκφράσεις ειλικρίνειας!»

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

Ο Δάσκαλος είπε: «Πόση υική ευσέβεια είχε ο αυτο-

19. Σύμφωνα με την αντίληψη των Κινέζων, δεν ζούμε μόνοι σ' αυτό τον κόσμο. Εκατομμύρια πνευματικά όντα περπατούν στη γη. Είναι αόρατα, αλλά παρακολουθούν τη συμπεριφορά μας.

κράτορας Σουν²⁰ Η αρετή του²¹ ήταν αρετή ενός σοφού· το μεγαλείο του ήταν μεγαλείο ενός θρόνου· ο πλούτος του ήταν ό,τι υπήρχε ανάμεσα στις τέσσερις θάλασσες²². Πρόσφερε τις θυσίες του στο ναό των προγόνων και οι απόγονοί του συνήθιζαν να θυσιάζουν στον ίδιο.

Επομένως αυτός που κατέχει τόσο μεγάλη αρετή σίγουρα θα αποκτήσει το θρόνο, θα αποκτήσει εκείνον τον πλούτο, θα αποκτήσει τη φήμη του, και θα απολαύσει τη μακροζωία του²³.

Κατά παρόμοιο τρόπο ο Ουρανός στην παραγωγή πραγμάτων σίγουρα είναι απλόχερος σ' αυτά, σύμφωνα με τις ιδιότητές τους. Έτσι το δέντρο που ανθοφορεί, το τρέφει· εκείνο που είναι έτοιμο να πέσει, το ρίχνει.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, "Ο θαυμαστός και ευγενής πρίγκιπας εκφράζει καθαρά την αρετή του, καθοδηγεί το λαό του και συμβουλεύει τους υπουργούς του²⁴. Γι' αυτό έλαβε από τον ουρανό την ανταμοιβή του

20. Ο αυτοκράτορας Σουν (2258-2206) ήταν το ίνδαλμα του Κομφούκιου. Τον θεωρούσε σαν πρότυπο υϊκής ευσέβειας.

21. Η υϊκή ευσέβεια είναι η βάση της αρετής. Ταυτίζεται με το Τάο του Ουρανού, το οποίο ζωογονεί όλα τα όντα. Η ευσέβεια είναι ο κορμός του δέντρου από τον οποίο αναπτύσσονται όλες οι άλλες αρετές.

22. Ένας κυβερνήτης του κόσμου, όπως θεωρείται εδώ ο Σουν, εξουσιάζει όλες τις χώρες που βρίσκονται ανάμεσα στις τέσσερις θάλασσες. Τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα και οι τέσσερις θάλασσες καθορίζουν αυτό που οι Κινέζοι ονομάζουν Τιεν Σία (υφήλιος), δηλαδή τη Γη.

23. Ο αυτοκράτορας Σουν πιστεύεται πως πέθανε εκατόν έντεκα χρόνων, αλλά βασίλευσε μόνο πενήντα δύο χρόνια, γιατί διαδέχθηκε τον Γιάο σε μεγάλη ηλικία. Εδώ ο Κομφούκιος τον τοποθετεί μεταξύ των Αθανάτων, αφού έτσι ονομάζουν οι Κινέζοι όλους εκείνους οι οποίοι με διάφορες τεχνικές μακροβιότητας φθάνουν ή υπερβαίνουν τα εκατό χρόνια ζωής.

24. Το απόσπασμα αυτό από το *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται στο βασιλιά Ουέν, ο οποίος μιμούμενος τον αυτοκράτορα Σουν, έγινε κι αυτός ένα πρότυπο κυβερνήτη για τους μεταγενέστερους.

μεγαλείου. Τον προστάτευσε, τον βοήθησε, τον ανέβασε στο θρόνο, παρέχοντας συνεχώς, όπως θα λέγαμε, αυτές τις εύνοιες".

Επομένως μπορούμε να πούμε ότι αυτός που είναι πολύ ενάρτετος, σίγουρα θα έχει την επιδοκιμασία του Ουρανού».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

Ο Δάσκαλος είπε: «Ο βασιλιάς Ουέν²⁵ είναι ο μόνος για τον οποίο μπορεί να ειπωθεί ότι δεν είχε αιτία για θλίψη! Πατέρας του ήταν ο βασιλιάς Τζι και γιος του ο βασιλιάς Γου. Ο πατέρας του έβαλε τα θεμέλια του μεγαλείου του και ο γιος του μεταβίβασε αυτό το μεγαλείο.

Ο βασιλιάς Γου συνέχισε το έργο του βασιλιά Τάι, του βασιλιά Τζι και του βασιλιά Ουέν²⁶. Κάποτε έβαλε την πανοπλία του και κατέκτησε την αυτοκρατορία. Δεν έχασε την ξεχωριστή προσωπική υπόληψη που είχε σε

25. Ο πατέρας του Ουέν ήταν βασιλιάς σε ένα κρατίδιο της περιοχής Σανσί. Ο ίδιος ο Ουέν έφτασε στο αξίωμα του αντιβασιλιά της αυτοκρατορίας και ο γιος του Γου έγινε αυτοκράτορας στα 1122 π.Χ. Αυτό σημαίνει για τον Κομφούκιο, ότι ο βασιλιάς Ουέν υπερέχει στην αρετή, ακόμα και από τους κυβερνήτες της Χρυσής Εποχής, αφού ο πατέρας του Σουν ήταν μοχθηρός και οι γιοι των Γιάο και Γυ υπήρξαν ασήμαντα άτομα.

26. Εδώ αναφέρονται οι άξιοι πρόγονοι του αυτοκράτορα Γου, ο οποίος ανέτρεψε τη δυναστεία των Γιν. Ο προπάππος του έφυγε από τις βορειοδυτικές περιοχές και εγκαταστάθηκε στην κεντρική Κίνα, όπου έγινε βασιλιάς ενός μικρού κρατιδίου, υποτελής στον αυτοκράτορα των Γιν. Ο γιος του, δούκας Τζι-λί ήταν τόσο χαρισματικός και ενάρτετος, ώστε ο μεγαλύτερος αδελφός του παραιτήθηκε υπέρ αυτού. Ο βασιλιάς Ουέν ήταν πατέρας του αυτοκράτορα Γου. Αναμίχθηκε σε μια ανταρσία ενάντια στον τύραννο Τζόου Σιν και φυλακίστηκε. Τέλος ο ίδιος ο Γου ηγήθηκε μιας ένοπλης επανάστασης και ανέτρεψε τον τυραννικό αυτοκράτορα της δυναστείας Γιν.

όλη τη χώρα. Το μεγαλείο του ήταν ο αυτοκρατορικός θρόνος. Πλούτος του ήταν όλα όσα υπήρχαν ανάμεσα στις τέσσερις θάλασσες. Πρόσφερε τις θυσίες του στο ναό των προγόνων του και οι απόγονοί του συνέχισαν να θυσιάζουν σ' αυτόν.

Ήταν στα γεράματά του όταν ο βασιλιάς Γου²⁷ αναγορεύτηκε στο θρόνο και ο δούκας Τζόου ολοκλήρωσε την ενάρτη πορεία του Ουέν και του Γου. Τίμησε τον Τάι και τον Τζι μετά το θάνατό τους με τον τίτλο του βασιλιά και θυσίαζε σε όλους τους προηγούμενους δούκες πριν απ' αυτόν με τις βασιλικές τελετές. Κι αυτός ο κανόνας επεκτάθηκε στους πρίγκιπες του βασιλείου, στους ανώτερους αξιωματούχους, στους σχολιαστές και στον κοινό λαό. Αν ο πατέρας ήταν αξιωματούχος και ο γιος ένας σχολιαστής, τότε η κηδεία ήταν ανάλογη ενός αξιωματούχου και η θυσία ανάλογη ενός σχολιαστή. Αν ο πατέρας ήταν σχολιαστής και ο γιος αξιωματούχος, τότε η κηδεία ήταν ενός σχολιαστή και η θυσία ενός αξιωματούχου. Ο θρήνος ενός έτους οφειλόταν μόνο για τους ανωτέρους αξιωματούχους, αλλά ο θρήνος για το Γιο του Ουρανού ήταν τριετής. Στο θρήνο για τον πατέρα και τη μητέρα δεν επέτρεπε καμιά διαφορά ανάμεσα στους ευγενείς και στους κοινούς ανθρώπους».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Ο Δάσκαλος είπε: «Πόσο μεγάλη ήταν η υική ευσέβεια του βασιλιά Γου και του δούκα Τζόου!

27. Ο Γου ήταν ογδόντα εφτά χρόνων όταν έγινε αυτοκράτορας. Διόρισε τον αδελφό του Ταν — πιο γνωστό σαν δούκα Τζόου — πρωθυπουργό και κυβέρνησε την Κίνα μόνο για μια επταετία. Όταν πέθανε, ο γιος του Τσενγκ ήταν μόλις δεκατριών χρόνων. Έτσι ο δούκας Τζόου έγινε αντιβασιλιάς, παιδαγωγός και δάσκαλος του μικρού πρίγκιπα.

Άνθρωποι υικής ευσέβειας είναι εκείνοι που επιδέξια εκτελούν τις επιθυμίες των πατέρων τους και φέρνουν σε πέρας τα έργα τους.

Την άνοιξη και το φθινόπωρο επισκεύαζαν και καλώπιζαν τις αίθουσες του ναού του πατέρα τους, έβγαζαν τα προγονικά σκεύη τους, εξέθεταν τα διάφορα ενδύματά τους και έκαναν τις προσφορές των διαφόρων εποχών²⁸.

Μέσω των τελετών στο ναό των προγόνων διέκριναν το βασιλικό γένος σύμφωνα με την τάξη καταγωγής. Παρατάσσοντας τις εικόνες τους σύμφωνα με την τάξη τους, διέκριναν τους περισσότερο από τους λιγότερο ευγενείς. Ταξινομώντας τις υπηρεσίες τους, έκαναν διάκριση ως προς την αξία τους. Στην τελετή της γενικής δέσμευσης, οι κατώτεροι πρόσφεραν το κύπελλο στους ανωτέρους τους και έτσι δινόταν η ευκαιρία να κάνουν κάτι οι κατώτεροι. Στην τελική γιορτή οι θέσεις παραχωρούνταν ανάλογα με τα μαλλιά και έτσι γινόταν η διάκριση σύμφωνα με την ηλικία.

Καταλάμβαναν τις θέσεις των προγόνων τους, ασκούσαν τις τελετές τους, και εκτελούσαν τη μουσική τους. Σέβονταν αυτούς που τιμούσαν και αγαπούσαν εκείνους που έβλεπαν με συμπάθεια. Έτσι υπηρετούσαν τους πεθαμένους, όπως τους υπηρετούσαν όσο ζούσαν ανάμεσά τους.

Με τις τελετές θυσιών στον Ουρανό και στη Γη²⁹

28. Οι βασιλιάδες της Κίνας προσέφεραν θυσίες στους προγόνους τους κάθε εποχή του έτους. Ο αυτοκράτορας είχε για το σκοπό αυτό επτά ναούς ή αίθουσες των προγόνων. Θυσίαζε στους επτά άμεσους προγόνους του, θέτοντας την εικόνα του πεθαμένου πατέρα του στο κέντρο και παρατάσσοντας γύρω απ' αυτή τις εικόνες των έξι άλλων προγόνων του κατά σειρά αρχαιότητας.

29. Μόνο ο αυτοκράτορας είχε δικαίωμα να θυσιάζει στον Ουρανό και στη Γη. Οι θυσίες στον Ουρανό εκτελούνταν κατά τη χειμερινή ισημερία στο νότιο τμήμα της ανατορικής πόλης και η θυσία στη Γη κατά την θερινή ισημερία στη βορεινή πλευρά.

υπηρετούσαν τον Ύψιστο Κυβερνήτη³⁰ και με τις τελετές στο ναό των προγόνων θυσίαζαν κάθε εποχή στους προγόνους τους. Αυτός που κατανοεί τις τελετές θυσιών στον Ουρανό και τη Γη και το νόημα των διαφόρων θυσιών στους προγόνους, θα έβρισκε τη διακυβέρνηση της χώρας τόσο εύκολη, σαν το κοίταγμα της παλάμης του!»

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Ο Δούκας Άι³¹ ρώτησε για τη διακυβέρνηση.

Ο Δάσκαλος είπε: «Η διακυβέρνηση του Ουέν και του Γου περιγράφεται στα αρχεία, σε πινακίδες από ξύλο από μπαμπού. Όταν υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι, η διακυβέρνηση ακμάζει· αλλά χωρίς τέτοιους ανθρώπους, η διακυβέρνηση παρακμάζει και φθίνει.

Για τους ανθρώπους του Τάο, η βελτίωση της διακυβέρνησης είναι ταχεία, ακριβώς όπως η βλάστηση επιταχύνεται από το Τάο της Γης. Επίσης η διακυβέρνησή τους μπορεί να αποκληθεί εύκολη ανάπτυξη.

Επομένως η άσκηση της διακυβέρνησης βασίζεται στη χρησιμοποίηση κατάλληλων ανθρώπων. Τέτοιοι άνθρω-

30. Οι αυτοκράτορες της Κίνας προσέφεραν θυσίες στον Ουρανό και τη Γη, στα τέσσερα τέταρτα του Κόσμου, στις κορυφές των ιερών βουνών, στους θεούς των μεγάλων ποταμών, καθώς και τις πέντε θυσίες στους προγόνους τους. Οι κυβερνήτες της Χρυσής Εποχής θυσίαζαν στους Επτά Μεγάλους Θεούς και στις στρατιές τους, δηλαδή στον Ύψιστο Κυβερνήτη (Σανγκ Ντι) και στους έξι υπουργούς του. Οι μεταγενέστεροι βασιλιάδες χρησιμοποίησαν αυτό το τυπικό για να προσφέρουν θυσίες στους επτά άμεσους προγόνους τους.

31. Ο δούκας Άι κυβερνούσε στο κρατίδιο Λου, στο οποίο γεννήθηκε και έζησε τα περισσότερα χρόνια του ο Κομφούκιος. Υπήρξε θαυμαστής του μεγάλου σοφού και του είχε προσφέρει τη θέση του υπουργού.

ποι ανευρίσκονται μέσω του εαυτού του κυβερνήτη. Αυτός ο εαυτός καλλιεργείται, εφόσον ακολουθείται το Τάο. Και το Τάο επιτυγχάνεται με την καλλιέργεια της ανθρωπιάς³².

Η ανθρωπιά είναι χαρακτηριστικό στοιχείο της ανθρωπίνης φύσης και η μεγάλη άσκησή της γίνεται κυρίως στους αγαπητούς συγγενείς. Δικαιοσύνη είναι συμφωνία πράξεων με ό,τι είναι ορθό και η μεγάλη άσκησή της έγκειται στο να τιμάς τον άξιο. Ο αυξημένος βαθμός αγάπης που οφείλουμε να εκφράζουμε στους συγγενείς μας και οι σχετικές βαθμίδες στην εκτίμηση των άξιων, προέρχονται από την αρχή της ορθότητας.

Όταν εκείνοι που βρίσκονται σε κατώτερες θέσεις δεν διαθέτουν την εμπιστοσύνη των ανωτέρων τους, δεν μπορούν να διατηρήσουν την ομαλή διακυβέρνηση του λαού.

Έτσι ο κυβερνήτης δεν πρέπει να ξεχνάει ότι οφείλει να καλλιεργήσει τον εαυτό του. Επιθυμώντας να καλλιεργήσει τον εαυτό του, δεν πρέπει να ξεχνάει ότι οφείλει να υπηρετεί τους γονείς του. Υπηρετώντας τους γονείς του, δεν πρέπει να ξεχνάει ότι οφείλει να γνωρίζει βαθιά τους ανθρώπους. Γνωρίζοντας τους ανθρώπους, δεν πρέπει να ξεχνάει ότι πρέπει να γνωρίζει τον Ουρανό.

Τα καθήκοντα του παγκόσμιου Τάο είναι πέντε. Τα πέντε αυτά είναι:

32. Η ανθρωπιά ή ευσπλαχνία αποτελεί βασική αρετή των Κομφουκιστών. Σύμφωνα μ' αυτούς η ανθρωπιά δεν έχει νόημα, αν δεν εκφράζεται μέσα στις ανθρώπινες σχέσεις. Μερικοί Νεοκομφουκιστές ανέπτυξαν τόσο πολύ την ιδέα της ανθρωπιάς, ώστε τελικά έφθασαν να τη θεωρούν σαν μια κατάσταση του νου.

*Του υπουργού προς τον κυβερνήτη.
Του γιου προς τον πατέρα του.
Της συζύγου προς το σύζυγο.
Του νεώτερου αδελφού προς τον πρεσβύτερο.
Του φίλου προς το φίλο του.*

Αυτά είναι τα πέντε καθήκοντα του παγκόσμιου Τάο.
Οι τρεις αρετές που έχουν παγκόσμια ισχύ είναι:

*Σοφία (Τζιρ)
Ανθρωπιά (Ρεν)
Ενέργεια (Γιονγκ)*

Εκείνο, με τη βοήθεια του οποίου μπορεί κανείς να ασκήσει και να εφαρμόσει τα παραπάνω, είναι:

Ορθότητα (Γι)

Μερικοί γεννιώνται με την έμφυτη γνώση αυτών των καθηκόντων. Μερικοί μαθαίνουν με τη μελέτη και άλλοι μετά από μια επίπονη συνειδητοποίηση της αγνοίας τους. Αλλά από τη στιγμή που θα αποκτηθεί αυτή η γνώση, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Μερικοί ασκούν τα καθήκοντα αυτά με άνεση. Μερικοί τα ασκούν αποθλιπόντας στα οφέλη που προκύπτουν και άλλοι με επίμοχθη προσπάθεια. Αλλά όταν εκτελούνται ορθά, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο».

Ο Δάσκαλος είπε: «Η αγάπη για μάθηση πλησιάζει τη σοφία. Η ένθερμη άσκηση είναι κοντά στην ανθρωπιά. Το να διαθέτεις το αίσθημα της ντροπής, είναι κοντά στην ενέργεια.

Αυτός που γνωρίζει και τις τρεις αρετές, ξέρει πώς να καλλιεργήσει τον εαυτό του. Γνωρίζοντας πώς να καλλιεργεί τον εαυτό του, ξέρει πώς να κυβερνά τους ανθρώπους. Γνωρίζοντας πώς να κυβερνά τους ανθρώ-

πους, ξέρει πώς να κυβερνά την αυτοκρατορία, με όλες τις πολιτείες της και τις πολυάριθμες οικογένειες.

Αυτός που επιθυμεί να κυβερνήσει την αυτοκρατορία με τις πολιτείες της και τις πολυάριθμες οικογένειες, οφείλει να ακολουθεί εννιά θεμελιώδεις κανόνες:

- I. Καλλιέργεια του εαυτού.*
- II. Επιβράβευση των αξίων.*
- III. Στοργή προς τους συγγενείς.*
- IV. Σεβασμός στους μεγάλους υπουργούς.*
- V. Ενδιαφέρον για την ευημερία όλων των αξιωματούχων.*
- VI. Στοργή για όλο το λαό.*
- VII. Προσέλευση των κάθε είδους τεχνιτών.*
- VIII. Ευγένεια προς τους ξένους από άλλες χώρες.*
- IX. Αγαθή και επιβλητική επιρροή πάνω στους τοπικούς ηγεμόνες.*

Με την καλλιέργεια του εαυτού, το κοσμικό Τάο εκδηλώνεται. Με την επιβράβευση των αξίων, η διάκριση και η ορθή κρίση του διατηρείται. Με την εκδήλωση στοργής προς τους συγγενείς, αποφεύγεται η γκρίνια και η μεμψιμοιρία ανάμεσα στους θείους και τους αδελφούς. Με το σεβασμό στους μεγάλους υπουργούς, αποφεύγει λάθη στην άσκηση της διακυβέρνησης. Με το ενδιαφέρον για την ευημερία όλων των αξιωματούχων, αυτοί παροτρύνονται να εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους για τις φιλοφροσύνες του. Με τη στοργή για όλο το λαό, όλοι οι άνθρωποι προτρέπουν ο ένας τον άλλον σε ό,τι είναι αγαθό. Με την προσέλευση των κάθε είδους τεχνιτών, θα υπάρχει επάρκεια αγαθών και πόρων στη χώρα. Με την ευγένεια προς τους ξένους από άλλες χώρες, ηγεμόνες από όλες τις χώρες θα συρρέουν σ' αυτόν. Με την αγαθή και επιβλητική επιρροή πάνω στους τοπικούς ηγεμόνες, όλος ο κόσμος θα τον σέβεται.

Η αυτοπειθαρχία και η εξάγνιση με προσεχτική φροντίδα για το ντύσιμο και αποφεύγοντας κινήσεις αντίθετες στους κανόνες της ορθότητας: αυτός είναι ο τρόπος για να καλλιεργήσει ένας κυβερνήτης τον εαυτό του. Απορρίπτοντας τους συκοφάντες και συγκρατούμενος από ξελογιάσματα της ομορφιάς· μειώνοντας τα πλούτη και τιμώντας την αρετή: αυτός είναι ο τρόπος για την επιβράβευση των άξιων. Δίνοντάς τους θέσεις τιμής και μεγάλες απολαβές και συμμεριζόμενος τις αρέσκειες και απαρέσκειές τους: αυτός είναι ο τρόπος για να κάνει τους συγγενείς του να τον αγαπούν. Παρέχοντάς τους πολυάριθμους αξιωματούχους για να εκτελούν τις διαταγές και εντολές τους: αυτός είναι ο τρόπος για να ενθαρρύνει τους μεγάλους υπουργούς. Περιβάλλοντάς τους με εμπιστοσύνη και παρέχοντάς τους υψηλές απολαβές: αυτός είναι ο τρόπος για να ενθαρρύνει τους αξιωματούχους. Χρησιμοποιώντας τον μόνο στις κατάλληλες περιόδους και διατηρώντας τους φόβους ελαφρείς: αυτός είναι ο τρόπος για να ενθαρρύνει το λαό. Με καθημερινές εξετάσεις και δοκιμασίες και εξισώνοντας τις αμοιβές σύμφωνα με το έργο τους: αυτός είναι ο τρόπος για να ενθαρρύνει τους τεχνίτες. Συνοδεύοντάς τους κατά την αναχώρηση και καλωσορίζοντάς τους στην άφιξη· επαινώντας τους καλούς ανάμεσά τους και δείχνοντας επιείκεια για τους αδύναμους: αυτός είναι ο τρόπος για να συμπεριφέρεται με ευγένεια στους ξένους από μακριά. Αποκαθιστώντας οικογένειες των οποίων η γραμμή έχει σπάσει και αναβιώνοντας πολίτες που έχουν σβήσει· επαναφέροντας στην τάξη πολίτες που είναι σε αναταραχή και υποστηρίζοντας εκείνες που είναι σε κίνδυνο· ορίζοντας σταθερές ώρες υποδοχής και ακρόασης των πρέσβων· χαρίζοντάς τους πολύτιμα δώρα όταν αποχωρούν και αρκούμενος σε

μικρές συνεισφορές όταν έρχονται: αυτός είναι ο τρόπος να επηρεάζει τους τοπικούς ηγεμόνες.

Όλοι όσοι ασκούσαν τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας με τις πολιτείες της και τις πολυάριθμες οικογένειες, τηρούσαν τους προαναφερόμενους εννιά σταθερούς κανόνες. Και η εφαρμογή τους πετυχαίνεται μέσω της ευθύτητας.

Σε όλα τα πράγματα η επιτυχία εξαρτάται από την προετοιμασία και χωρίς μια τέτοια προετοιμασία, σίγουρα υπάρχει αποτυχία. Αν ό,τι είναι να ειπωθεί κρίνεται προηγουμένως, δεν θα υπάρχει παρεμπόδιση. Αν οι υποθέσεις κρίνονται από πριν, δεν θα υπάρχει δυσκολία μ' αυτές. Αν οι πράξεις του κρίνονται από πριν, δεν θα υπάρχει απογοήτευση σχετικά μ' αυτές. Αν οι αρχές της συμπεριφοράς κρίνονται από πριν, η άσκησή τους θα είναι συνεχής.

Όταν εκείνοι που είναι σε κατώτερες θέσεις δεν κερδίζουν την εμπιστοσύνη του κυβερνήτη, δεν μπορούν να πετύχουν στη διακυβέρνηση του λαού. Υπάρχει ένας τρόπος για να αποκτήσουν την εμπιστοσύνη του κυβερνήτη. Αν δεν τους εμπιστεύονται οι φίλοι, δεν θα κερδίσουν την εμπιστοσύνη του κυβερνήτη του. Υπάρχει ένας τρόπος να τους εμπιστεύονται οι φίλοι· αν δεν είναι υπάκουοι στους γονείς τους, δεν θα είναι ειλικρινείς με τους φίλους τους. Υπάρχει ένας τρόπος για να είναι υπάκουοι στους γονείς τους· αν στρέφοντας την προσοχή στον εαυτό τους βρίσκουν έλλειψη ειλικρίνειας, δεν θα είναι υπάκουοι στους γονείς τους. Υπάρχει ένας τρόπος για την επίτευξη ειλικρίνειας στον εαυτό τους· αν δεν καταλαβαίνουν τι είναι αγαθό, δεν θα πετύχουν την ειλικρίνεια στον εαυτό τους.

Η ειλικρίνεια είναι το Τάο του Ουρανού. Η επίτευξη της ειλικρίνειας είναι το Τάο των ανθρώπων. Αυτός που κατέχει την ειλικρίνεια, είναι εκείνος που χωρίς προσπά-

θεια πετυχαίνει ό,τι είναι ορθό και αντιλαμβάνεται χωρίς την άσκηση σκέψης. Αυτός που πετυχαίνει την ειλικρίνεια, είναι εκείνος που επιλέγει ό,τι είναι αγαθό και σταθερά το κρατάει μαζί του.

Για την επίτευξη αυτή υπάρχουν προϋποθέσεις: η βαθιά μελέτη αυτού που είναι αγαθό, η ακριβής αναζήτησή του και η ένθερμη άσκησή της.

Ο ανώτερος άνθρωπος, όσο υπάρχει κάτι που δεν έχει μελετήσει, ή όσο σε ό,τι μελετάει υπάρχει κάτι που δεν έχει κατανοήσει, δεν διακόπτει τη μελέτη του. Όσο υπάρχει κάτι που δεν έχει ερευνήσει ή κάτι που δεν ξέρει απ' αυτά, δεν διακόπτει τη μελέτη του. Όσο υπάρχει κάτι που δεν έχει διαλογιστεί ή κάτι που δεν έχει αντιληφθεί απ' όσα έχει διαλογιστεί, δεν διακόπτει τη μελέτη του. Αν υπάρχει κάτι το οποίο δεν έχει ασκήσει ή για το οποίο η άσκησή του δεν υπήρξε ένθερμη, δεν διακόπτει το έργο του. Αν κάποιος άλλος πετυχαίνει με μιάς, αυτός θα κάνει εκατό προσπάθειες. Αν κάποιος άλλος πετυχαίνει με δέκα προσπάθειες, αυτός θα κάνει χίλιες.

Ας προχωρήσει μ' αυτό τον τρόπο και ακόμα κι αν είναι νωθρός, σίγουρα θα γίνει ευφυής· αν και αδύναμος, σίγουρα θα γίνει ισχυρός».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

Όταν η φώτιση προκύπτει από την ειλικρίνεια³³, αυτή η κατάσταση αποδίδεται στη φύση· όταν η ειλικρίνεια προκύπτει από τη φώτιση, αυτή η κατάσταση πρέπει να

33. Ο όρος του Κομφούκιου για την ειλικρίνεια (τσανγκ) έχει ένα ασαφές νόημα και δυσκόλεψε πολύ τους μεταγενέστερους σχολιαστές. Έννοιες, που κατά καιρούς δόθηκαν σ' αυτή είναι: «απαλλαγή από υπαπάτες», «ηθική τελείωση», «αψογοσύνη» κ.τ.λ.

αποδίδεται στη διδασκαλία. Αλλά αν υπάρχει ειλικρίνεια, θα υπάρχει και φώτιση· αν υπάρχει φώτιση, θα υπάρχει και ειλικρίνεια.

Στο παραπάνω εικοστό πρώτο Κεφάλαιο ο Κογκ Τζι επιχειρεί να αναλύσει αυτά τα θέματα του Τάο του Ουρανού και του Τάο των ανθρώπων που αναφέρθηκαν προηγούμενα. Τα δώδεκα Κεφάλαια που ακολουθούν είναι από τον Κογκ Τζι, και εκεί επαναλαμβάνει και διασαφηνίζει το νόημα αυτού ακριβώς του Κεφαλαίου.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Μόνο αυτός που κατέχεται από την πιο τέλεια ειλικρίνεια που υπάρχει στον κόσμο, μπορεί να αναπτύξει πλήρως τη φύση του. Όντας σε θέση να αναπτύξει πλήρως τη φύση του, μπορεί να κάνει το ίδιο και με τη φύση των άλλων ανθρώπων. Όντας σε θέση να αναπτύξει πλήρως τη φύση των άλλων ανθρώπων, μπορεί να αναπτύξει τη φύση των ζώων και των άλλων όντων. Όντας σε θέση να αναπτύξει πλήρως τη φύση των ζώων και των άλλων όντων, μπορεί να βοηθήσει τη μεταμορφωτική και εξελικτική διαδικασία του Ουρανού και της Γης. Όντας σε θέση να βοηθήσει τη μεταμορφωτική και εξελικτική διαδικασία του Ουρανού και της Γης, μπορεί μαζί με τον Ουρανό και τη Γη να αποτελέσει μια Τριάδα³⁴.

* *

34. Εδώ έχουμε την κινέζικη Τριάδα, η οποία αντιστοιχεί στους ινδικούς Μπράχμα, Βίσου και Σιθά, καθώς και στο χριστιανικό, Πατέρα, Υίο και Άγιο Πνεύμα. Πολύ συχνά οι Κινέζοι σοφοί επαναλαμβάνουν: «Ο Ουρανός είναι μεγάλος· η Γη είναι μεγάλη και ο Άνθρωπος είναι εξίσου Μεγάλος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

Έπειτα είναι αυτός που καλλιεργεί πλήρως τα βλαστάρια της αγαθότητας μέσα του. Απ' αυτά μπορεί να φθάσει στην απόκτηση της ειλικρίνειας. Αυτή η ειλικρίνεια γίνεται φανερή. Όντας φανερή, εκδηλώνεται. Εκδηλούμενη, αποθαίνει λαμπρή. Όντας λαμπρή, επηρεάζει άλλους. Επηρεάζοντας άλλους, αυτοί αλλάζουν. Αλλάζοντας, μεταμορφώνονται. Μόνο αυτός που κατέχεται από πλήρη ειλικρίνεια στον κόσμο, μπορεί να μεταμορφώσει.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

Το Τάο της τέλει ειλικρίνειας είναι να προβλέπει. Όταν μια πολιτεία ή οικογένεια πρόκειται να ακμάσουν, υπάρχουν σίγουρα ευμενείς οιωνοί· και όταν πρόκειται να χαθούν, σίγουρα υπάρχουν κακοί οιωνοί. Τέτοια συμβάντα γίνονται φανερά μέσω των χιλιόφυλλων³⁵ και της χελώνας³⁶ και επηρεάζουν τις κινήσεις των τεσσάρων άκρων³⁷. Όταν συμφορά ή ευτυχία πρόκειται να

35. Πρόκειται για κοτσάνια από το φυτό Αχίλλειος η Χιλιόφυλλος (Ptarnika Sibirica), το οποίο καλλιεργείται στον τάφο του Κομφούκιου και θεωρείται ιερό. Αυτά τα μαντικά κλαδάκια είναι πενήντα τον αριθμό και ρίχνονται για να θρεθεί το κατάλληλο τρίγραμμο του / Τζινγκ που θα δώσει το χρησμό.

36. Η μαντική μέθοδος με το καθούκι χελώνας είναι αρχαιότατη. Ο θρυλικός αυτοκράτορας Φου Σι είδε επάνω σε μια χελώνα τα οκτώ τρίγραμμο του / Τζινγκ και ο κυβερνήτης Γυ αναγνώρισε στο καθούκι μιας χελώνας η οποία είχε βγει από τον ποταμό Λο, το Παγκόσμιο Σχέδιο, με τη βοήθεια του οποίου δάμασε τον Κίτρινο Ποταμό και κυβέρνησε σοφά τη χώρα.

37. Τα τέσσερα πόδια της χελώνας συμβολίζουν τα τέσσερα σημεία του οριζοντα, τις τέσσερις θάλασσες που περιβάλλουν τη Γη και τα τέσσερα άκρα του ανθρώπου.

έλθει, το καλό σίγουρα θα προβλεφθεί απ' αυτόν και το κακό επίσης. Συνεπώς το άτομο που κατέχεται από τέλεια ειλικρίνεια, είναι σαν πνεύμα.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

Ειλικρίνεια είναι εκείνη η ιδιότητα με την οποία η αυτοτελείωση επιτυγχάνεται και το Τάο της, είναι το Τάο με το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να κατευθυνθεί.

Η ειλικρίνεια είναι το τέλος και η αρχή των πραγμάτων· χωρίς ειλικρίνεια δεν θα υπήρχε τίποτα. Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος θεωρεί την επίτευξη της ειλικρίνειας σαν το πιο έξοχο πράγμα³⁸.

Ο κάτοχος της ειλικρίνειας δεν πετυχαίνει μόνο την τελείωση του εαυτού του. Μ' αυτή την ιδιότητα τελειοποιεί άλλους ανθρώπους και άλλα όντα. Η τελειοποίηση του εαυτού δείχνει αρετή. Η τελειοποίηση άλλων ανθρώπων και όντων δείχνει τη σοφία του. Και τα δύο είναι αρετές που ανήκουν στη φύση κι αυτό είναι το Τάο με το οποίο επιτυγχάνεται η ένωση εξωτερικού και εσωτερικού. Συνεπώς όπου αυτός, ο τέλεια ειλικρινής, τις εφαρμόζει, η δράση του θα είναι ορθή.

* *

38. Πώς μπορεί ένας άνθρωπος που ζει στην πλάνη, να επιτελέσει αληθινό έργο; Αν και μπορεί να πετύχει κάτι, αυτό θα είναι ασήμαντο. Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος διερευνά την πηγή της ειλικρίνειας και εξετάζει τις αιτίες που την παρεμποδίζουν. Προτιμάει ό,τι είναι αγαθό και επιδιώκει να φθάσει στην αλήθεια και την Πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

Έτσι στην τέλεια ειλικρίνεια ανήκει η συνέχεια³⁹.

Εκδηλούμενη, φθάνει μακριά. Φθάνοντας μακριά, γίνεται μεγάλη και ουσιαστική. Σαν μεγάλη και ουσιαστική, αποβαίνει έξοχη και λαμπρή.

Μεγάλη και ουσιαστική: Έτσι περιέχει όλα τα πράγματα. Έξοχη και λαμπρή: έτσι διαπερνάει όλα τα πράγματα. Φθάνει μακριά και συνεχίζει για πολύ: έτσι τελειοποιεί όλα τα όντα.

Τόσο μεγάλη και ουσιαστική, ώστε ο άνθρωπος που την κατέχει, γίνεται ισάξιος της Γης. Τόσο έξοχη και λαμπρή, ώστε ο άνθρωπος που την κατέχει γίνεται ισάξιος του Ουρανού. Τόσο άπειρη και αιώνια, ώστε ο άνθρωπος που την κατέχει γίνεται αχανής.

Όντας έτσι η φύση της, χωρίς καμιά επίδειξη εκδηλώνεται: χωρίς καμιά κίνηση, προκαλεί αλλαγές· χωρίς καμιά προσπάθεια, εκπληρώνει τους στόχους της.

Το Τάο του Ουρανού και της Γης μπορεί να διατυπωθεί θαυμάσια με μια φράση: Είναι χωρίς διπλοπροσωπία κι έτσι παράγει πράγματα με έναν τρόπο αδιερεύνητο.

Το Τάο του Ουρανού και της Γης είναι μεγάλο και ουσιαστικό, έξοχο και λαμπρό, αχανές και αιώνιο.

Ο Ουρανός που εμείς βλέπουμε μπροστά μας είναι μόνο αυτός ο λαμπρός φωτεινός ουρανός· αλλά όταν θεωρηθεί στην απειροσύνη του, ο ήλιος, η σελήνη, τα άστρα και οι αστερισμοί του Ζωδιακού κρέμονται απ' αυτόν. Η γη που βλέπουμε μπροστά μας δεν είναι παρά μια χούφτα χώμα, αλλά αν θεωρηθεί σε όλο το μέγεθος και τον όγκο της, στηρίζει βουνά σαν το *Χούα* και το *Γιο*,

39. Εδώ η έννοια της ειλικρίνειας διευρύνεται και ταυτίζεται με το Τάο. Ο ανώτερος άνθρωπος, σαν ισάξιος του Ουρανού και της Γης, υπερβαίνει την παροδική φύση του και αποκτάει συνέχεια συνείδησης.

χωρίς να αισθάνεται το βάρος τους και περιέχει τα ποτάμια και τις θάλασσες, χωρίς να χάνεται τίποτα. Το βουνό που βλέπουμε μπροστά μας, φαίνεται σαν μια πέτρα· αλλά αν θεωρηθεί σε όλο τον όγκο του, βλέπουμε πως οι θάμνοι και τα δέντρα φυτρώνουν σ' αυτό, τα πουλιά και τα ζώα κατοικούν σ' αυτό, και τα πολύτιμα ορυκτά που οι άνθρωποι αποθησαυρίζουν βρίσκονται στα έγκατά του. Το νερό που βλέπουμε μπροστά μας, φαίνεται σαν μια κουταλιά. Αλλά αν θεωρήσουμε τα αβυθομέτρητα βάθη του, οι μεγάλες χελώνες, τα ιγκουάνα, οι ιγκουανόδοντες, οι δράκοντες, τα ψάρια και οι χελώνες παράγονται μέσα του και πολύτιμα πράγματα και άλλες πηγές πλούτου αφθονούν σ' αυτό.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Τα θέσφατα του Ουρανού πόσο βαθιά είναι και αιώνια!» Αλλά έτσι αναγνωρίζουμε πως πρόκειται πράγματι για τον Ουρανό. Και πάλι, «Πόσο λαμπρή ήταν η αρετή του βασιλιά Ουέν!» Αλλά έτσι αναγνωρίζουμε πως πρόκειται πράγματι για το βασιλιά Ουέν. Η μοναδικότητά του είναι παρόμοια διαρκής.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

Πόσο μεγάλο είναι το Τάο, το κατάλληλο για το Σοφό!

Σαν το νερό που κυλάει, προχωράει και τρέφει όλα τα πράγματα και ανέρχεται ως τον Ουρανό.

Τελειότατο είναι το μεγαλείο του. Περικλείει τους τριακόσιους κανόνες της τελετουργίας και τους τρεις χιλιάδες κανόνες συμπεριφοράς.

Περιμένει τον κατάλληλο άνθρωπο, για να μπορέσει να μπει σε ενέργεια.

Έτσι λέγεται, «Μόνο με τέλεια αρετή μπορεί το ύψιστο Τάο σε όλες τις όψεις του να αποβεί γεγονός».

Συνεπώς ο ανώτερος άνθρωπος τιμά την ενάρετη φύση του και συνεχίζει τη σταθερή έρευνα και μελέτη του, επιδιώκοντας να την ανάγει στο εύρος του μεγαλείου της, έτσι ώστε να μην παραλείψει τίποτα από τα εξαισία και λεπτά σημεία που περικλείει. Τα υψώνει στη μέγιστη βαθμίδα και λαμπρότητά τους, έτσι ώστε να ακολουθεί τη Μέση Οδό. Καλλιεργεί τη γνώση των αρχαίων και συνεχώς αποκτάει νέα. Ασκεί έναν έντιμο και γενναιόψυχο ζήλο στην εκτίμηση και άσκηση κάθε ευπρέπειας.

Έτσι όταν κατέχει μια ανώτερη θέση, δεν είναι υπερήφανος και σε μια κατώτερη θέση δεν είναι ανυπάκουος. Όταν η χώρα κυβερνάται καλά, είναι σίγουρο πως με τα λόγια του θα ανέλθει και όταν η χώρα έχει κακή διακυβέρνηση, είναι σίγουρο πως με τη σιωπή του θα επιβάλλει ανεκτικότητα στον εαυτό του. Έτσι στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Νοήμων είναι και συνετός και έτσι διατηρεί το κύρος του».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28

Ο Δάσκαλος είπε: «Υπάρχουν μερικοί που, αν και είναι αδαείς, βασίζονται μόνο στη δική τους κρίση· υπάρχουν άλλοι που, αν και είναι κατώτερης τάξης, τους αρέσει να διατάζουν· υπάρχουν και εκείνοι που, ενώ ζουν στην εποχή μας, είναι προσκολλημένοι σε παλιούς τρόπους: Σε άτομα που ενεργούν έτσι, σίγουρα θα έρχονται συμφορές».

Κανένας εκτός από το Γιο του Ουρανού δεν έχει το δικαίωμα να ρυθμίζει τα τελετουργικά, να διασφαλίζει τα μέτρα και τα σταθμά και να προσδιορίζει τους γραπτούς χαρακτήρες.

Τώρα σε όλη τη χώρα οι άμαξες έχουν τροχούς ίδιου

μεγέθους· κάθε γραφή έχει τους ίδιους χαρακτήρες· και για τη συμπεριφορά υπάρχουν ίδιοι κανόνες.

Μπορεί κανείς να κατέχει το θρόνο, αλλά αν δεν έχει την κατάλληλη αρετή, δεν τολμά να φτιάξει τελετουργικά τυπικά και μουσική. Μπορεί να έχει αρετή, αλλά αν δεν κατέχει το θρόνο, δεν αποτολμά να φτιάξει τελετουργικά και μουσική.

Ο Δάσκαλος είπε, «Μπορώ να περιγράψω την τελετουργία των Σία, αλλά το κρατίδιο Τζι⁴⁰ δεν θα επικυρώνει ικανοποιητικά τα λόγια του. Έχω μάθει την τελετουργία των Γιν και στο κρατίδιο Σονγκ τη διατηρούν ακόμα. Έχω μάθει την τελετουργία των Τζόου που τώρα εφαρμόζεται και ακολουθώ τους Τζόου».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29

Αυτός που έχει κατακτήσει την εξουσία της αυτοκρατορίας και διαθέτει αυτές τις τρεις σπουδαίες ιδιότητες⁴¹, θα καταφέρει να εξαλείψει τυχόν λάθη κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του.

Όσο έξοχος κι αν ήταν οι ρυθμίσεις εκείνων των αρχαίων εποχών, δεν μπορούν να δοκιμαστούν. Μη εφαρμοζόμενες, δεν μπορούν να εμπνεύσουν πίστη και αφού δεν τις πιστεύουν οι άνθρωποι, δεν θα τις ακολουθήσουν. Όσο έξοχος κι αν είναι οι ρυθμίσεις που έγιναν

40. Στο μικρό κρατίδιο Τζι οι θυσίες στους αυτοκράτορες της δυναστείας Σία (2205-1766 π.Χ.) συνεχίζονταν από τους απογόνους τους. Παρόμοια στο κρατίδιο Σονγκ θυσίαζαν στους αυτοκράτορες της δυναστείας Γιν (1766-1125 π.Χ.).

41. Τα τρία πράγματα που διασφαλίζουν τη δίκαιη διακυβέρνηση είναι η αρετή, η κοινωνική ιεραρχία και η καταλληλότητα του χρόνου για κάθε έργο.

από κάποιον της κατώτερης τάξης, δεν είναι σε θέση να τιμηθεί. Μη τιμώμενος, δεν γίνεται πιστευτός και αφού δεν γίνεται πιστευτός, οι άνθρωποι δεν θα ακολουθήσουν τους κανόνες του.

Γι' αυτό τα θεσπίσματα του κυβερνήτη απλώνουν τις ρίζες τους στον εαυτό του και στη συμπεριφορά του και επαρκής επικύρωση παρέχεται από τις μάζες του λαού. Τις εξετάζει σε σύγκριση με κείνα των τριών βασιλιάδων⁴² και τα βρίσκει χωρίς λάθη. Τα παρουσιάζει ενώπιον του Ουρανού και της Γης και δεν βρίσκει τίποτα σ' αυτά αντίθετο με τον τρόπο λειτουργίας τους. Παρουσιάζεται μαζί τους ενώπιον των πνευματικών όντων και δεν εγείρονται αμφιβολίες γι' αυτά. Προετοιμάζεται και μπορεί να περιμένει για την εμφάνιση ενός σοφού εκατό γενεών και δεν έχει ανησυχίες.

Παρουσιάζόμενος με τα θεσπίσματά του ενώπιον των πνευματικών όντων, χωρίς να εγείρονται αμφιβολίες γι' αυτά, δείχνει εκείνο που γνωρίζει σαν Ουρανό. Προετοιμαζόμενος χωρίς ανησυχίες και περιμένοντας την εμφάνιση ενός σοφού, δείχνει πως γνωρίζει τους ανθρώπους.

Όντας έτσι, οι κινήσεις ενός τέτοιου κυβερνήτη, που απεικονίζουν τα θεσπίσματά του, συνιστούν ένα υπόδειγμα στον κόσμο για πολλές γενεές. Οι πράξεις του είναι επί γενεές νόμος στην αυτοκρατορία. Εκείνοι που είναι μακριά του τον ατενίζουν με λατρεία και εκείνοι που είναι κοντά του δεν τον βαριούνται.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Εκεί δεν τον απεχθάνονται· εδώ δεν κουράζονται απ' αυτόν. Από

42. Οι τρεις βασιλιάδες είναι οι ιδρυτές των τριών δυνασθειών· Ο Γυ (2205-2198 π.Χ.) ίδρυσε τη δυναστεία Σία· ο Τανγκ ο Τέλειος (1766-1754 π.Χ.) ίδρυσε τη δυναστεία Γιν· και ο Γου (1134-1115 π.Χ.) ανέτρεψε τον τύραννο Τζόου Σιν και υπήρξε ο πρώτος αυτοκράτορας της δυναστείας Τζόου.

μέρα σε μέρα και από νύχτα σε νύχτα διαιωνίζουν τους επαίνους τους». Ουδέποτε υπήρξε κυβερνήτης που να μην ανταποκρίνεται σ' αυτή την περιγραφή, και ο οποίος να απέκτησε μια πρώιμη φήμη σε όλη την αυτοκρατορία.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30

Ο Τζονγκ-Νι⁴³ μεταβίβασε τις δοξασίες του Γιάο και του Σουν σαν να ήταν πρόγονοί του και γλαφυρά εξέθεσε τις ρυθμίσεις του Ουέν και του Γου, παίρνοντάς τους σαν πρότυπό του. Ψηλά, εναρμονίστηκε με τις εποχές του Ουρανού και κάτω συμμορφώθηκε με το νερό και τη Γη.

Μπορεί να συγκριθεί με τον Ουρανό και τη Γη, γιατί στηρίζουν και περιέχουν, επισκιάζουν και καλύπτουν όλα τα όντα. Μπορεί να συγκριθεί με τις τέσσερις εποχές, γιατί εναλλάσσονται με τη σειρά, καθώς και με τον ήλιο και τη σελήνη, γιατί φωτίζουν εναλλακτικά.

Όλα τα όντα αναπτύσσονται μαζί, χωρίς να βλάπτουν το ένα τ' άλλο. Η διαδοχή των εποχών, καθώς και οι κινήσεις του ηλίου και της σελήνης, συνεχίζουν, χωρίς να μπερδεύονται μεταξύ τους. Οι μικρότερες ενέργειες είναι σαν τους χειμάρρους που χύνονται σε ποτάμια· οι μεγάλες ενέργειες εμφανίζονται σε μεγάλες μεταμορφώσεις. Αυτό είναι που καθιστά τον Ουρανό και τη Γη τόσο Μεγάλα.

* *

43. Εδώ ο Κογκ Τζι πλέκει το εγκώμιο του Κομφούκιου, που αναφέρεται με το φιλολογικό ψευδώνυμο Τζονγκ-Νι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31

Μόνο εκείνος που, κατέχοντας όλες τις σοφές ιδιότητες που υπάρχουν κάτω από τον Ουρανό, δείχνεται γρήγορος σε αντίληψη, καθарός στη διάκριση, μεγάλης νοημοσύνης και πανπεριεκτικής γνώσης, είναι κατάλληλος να κυβερνήσει. Μεγαλοπρεπής, γενναιόψυχος, ήπιος και πράος είναι κατάλληλος να ασκεί αυτοπειθαρχία. Σταθερός και αυθεντικός, είναι κατάλληλος να κρατάει σταθερά τα ηνία. Προσαρμοστικός, σοβαρός, ουδέποτε παρεκκλίνοντας από τη Μέση Οδό και ορθός, είναι κατάλληλος για να επιβάλλει το σεβασμό. Ολοκληρωμένος, ξεχωριστός, συγκεντρωμένος και βαθυστόχαστος, είναι κατάλληλος να ασκεί διάκριση.

Πανπεριεκτικός είναι και αχανής, βαθύς και ζωηρός σαν πηγή, εκδηλώνοντας στην κατάλληλη εποχή τις αρετές του.

Πανπεριεκτικός και αχανής είναι σαν τον Ουρανό. Βαθύς και ζωηρός σαν μια πηγή, είναι σαν την Άβυσσο. Παρουσιάζεται, και όλοι οι άνθρωποι τον σέβονται. Μιλάει και όλοι οι άνθρωποι τον πιστεύουν. Δρα και όλοι οι άνθρωποι ικανοποιούνται από τη δράση του.

Γι' αυτό η φήμη του απλώνεται στην αυτοκρατορία και φθάνει ακόμα και στις βάρβαρες φυλές. Οπουδήποτε φθάνουν καράβια και αμάξια, οπουδήποτε φθάνει η δύναμη του ανθρώπου, οπουδήποτε ο Ουρανός επισκιάζει και η Γη στηρίζει, οπουδήποτε ο ήλιος και η σελήνη φέγγουν, οπουδήποτε πέφτει πάχνη και δροσιά, όλοι όσοι έχουν αίμα και πνοή ειλικρινά τον τιμούν και τον αγαπούν. Γι' αυτό λέγεται, «Αυτός είναι ισάξιος του Ουρανού».

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32

Μόνο το άτομο που κατέχεται από την πιο πλήρη ειλικρίνεια, που μπορεί να υπάρξει κάτω από τον Ουρανό, μπορεί να εναρμονίσει τις μεγάλες σταθερές σχέσεις του ανθρωπίνου γένους, να εδραιώσει τις μεγάλες θεμελιώδεις αρετές στον κόσμο και να μάθει τις λειτουργίες της μεταμόρφωσης. Αυτό το άτομο, λοιπόν, μπορεί να εξαρτάται από κάτι άλλο;

Αποκαλέστε τον ιδανικό άνθρωπο· πόσο ένθερμος και ειλικρινής είναι! Αποκαλέστε τον άβυσσο· πόσο αβυθόμετρητος είναι! Αποκαλέστε τον Ουρανό· πόσο αχανής είναι!

Ποιος μπορεί να τον κατανοήσει, εκτός εκείνου που είναι πράγματι οξύς στην αντίληψη, καθарός στη διάκριση, ευρείας νοημοσύνης και πανπεριεκτικής σοφίας, και που κατέχει την ουράνια αρετή;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Πάνω από το κεντητό φόρεμά της βάζει μια ριχτή, απλή ρόμπα»⁴⁴, αποφεύγοντας να επιδείξει την κομψότητα του ωραίου της ενδύματος. Έτσι το Τάο του ανωτέρου ανθρώπου είναι να προτιμά την απόκρυψη της αρετής του, ενώ καθημερινά γίνεται πιο λαμπρή. Αντίθετα, το Τάο του μικροπρεπούς είναι να επιδιώκει τη διασημότητα, ενώ καθημερινά όλο και πιο πολύ καταρρέει. Είναι χαρακτηριστικό του ανωτέρου ανθρώπου να εμφανίζεται άχαρις, κι όμως ποτέ δεν προκαλεί κορεσμό. Ενώ δείχνει απλή αμέλεια, όμως τα επιτεύγματά του αναγνωρίζονται· ενώ φαινομενικά δείχνει απλοϊκός, όμως διακρίνεται. Ξέρει

44. Οι στίχοι αναφέρονται στη σεμνή σύζυγο του δούκα των Ουέι.

πως ό,τι είναι μακριά, βρίσκεται κοντά. Ξέρει από πού φυσάει ο άνεμος. Ξέρει πως ό,τι είναι λεπτοφυές, γίνεται έκδηλο. Όντας τέτοιος, σίγουρα εισέρχεται στην αρετή.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Αν και το ψάρι θουτάει βαθιά και ξεκουράζεται στον πυθμένα, όμως δεν παύει να φαίνεται καθαρά». Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος εξετάζει την καρδιά του, ώστε να μην υπάρχει κανένα ψεγάδι εκεί και να μην υπάρχει αιτία για δυσαρέσκεια μέσα του. Εκείνο στο οποίο ο ανώτερος άνθρωπος είναι απaráμιλλος, είναι απλώς αυτό: πετυχαίνει πράγματα που οι άλλοι δεν αντιλαμβάνονται.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Θεωρούμενος στο χώρο του, ας είναι ελεύθερος από ντροπή όταν εκτίθεται στο φως του Ουρανού»⁴⁵. Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος ακόμα και όταν δεν κινείται, έχει ένα αίσθημα σεβασμού· και ενώ δεν μιλάει, έχει ένα αίσθημα ειλικρίνειας.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Σιωπηλά γίνεται η προσφορά και τα πνευματικά όντα προσεγγίζονται. Δεν υπάρχει η παραμικρή διαμάχη»⁴⁶. Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος δεν χρησιμοποιεί ανταμοιβές και οι άνθρωποι παροτρύνονται στην αρετή. Δεν δείχνει οργή και οι άνθρωποι νιώθουν περισσότερο δέος απ' ό,τι μπροστά σε κοντάρια και σπαθιά.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, «Ό,τι δεν έχει ανάγκη επίδειξης, είναι η αρετή. Όλοι οι πρίγκιπες τη μιμούνται». Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος, όντας ειλικρι-

45. Τα κινέζικα σπίτια είχαν εσωτερική αυλή. Έτσι το εξωτερικό νόημα της φράσης σημαίνει την έκθεση στην αυλή, αλλά το εσωτερικό νόημα είναι η παρουσία του ενώπιον του εσωτερικού κυβερνήτη του, της ψυχής του.

46. Οι στίχοι αυτοί αναφέρονται στη βασιλική λατρεία του Ταγκ του Τέλειου (1766-1754 π.Χ.), που θυσίαζε σιωπηλά και σεμνά. Ξαν αποτέλε-
σμα, δεν υπήρχε καμιά διαμάχη ανάμεσα στους υπουργούς του.

νής και σεβάσμιος, όλος ο κόσμος οδηγείται σε μια κατάσταση ευημερίας και ειρήνης.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Κοιτώ με χαρά τη λαμπρή αρετή σου, που δεν εκτίθεται ηχηρά και επιδεικτικά»⁴⁷. Ο Δάσκαλος είπε: «Ανάμεσα στα μέσα για μεταμόρφωση ανθρώπων, τα λόγια και οι επιδείξεις, είναι ασήμαντες επιρροές. Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναφέρεται, "Η αρετή είναι ελαφριά σαν μια τρίχα". Αν και η τρίχα έχει ένα μετρήσιμο μέγεθος. "Οι πράξεις του ύψιστου Ουρανού δεν έχουν ούτε ήχο ούτε οσμή". Αυτή είναι η τέλεια αρετή».

Το παραπάνω είναι το τριακοστό τρίτο Κεφάλαιο. Ο Κονγκ Τζι, έχοντας κάνει τις περιγραφές του λεπτομερειακά στα προηγούμενα Κεφάλαια, ξαναγυρίζει εδώ και εξετάζει την πηγή του θέματός του. Έπειτα συνεχίζει την ανάλυσή του από τη μεριά του μαθητή — που είναι απαλλαγμένος από κάθε ιδιοτέλεια και που παρακολουθεί τον εαυτό του όταν είναι μόνος — και κάνει την περιγραφή του, ως ότου με απλά βήματα φθάνει ως το αποκορύφωμα μιας ένδοξης αυτοκρατορίας, όπου επικρατεί ευημερία και ειρήνη, σαν αποτέλεσμα της απλής και ειλικρινούς ευσέβειας. Περαιτέρω εξυμνεί τη μυστηριώδη φύση αυτής της πηγής, μέχρις ότου φθάνει να λέει πως δεν έχει ήχο και οσμή. Αυτό που κάνει είναι ότι συνοψίζει την ουσία του όλου έργου και αυτό το καταφέρνει με απλούς όρους. Είναι θαυματοχαστος και ένθερμος, καθώς οδηγεί τον αναγνώστη ξανά και ξανά στο θέμα του. Δεν θα έπρεπε λοιπόν και ο μαθητής από τη μεριά του να διαλογιστεί βαθιά, καθώς μελετάει αυτό το έργο;

47. Αυτά είναι τα λόγια του Ουράνιου Κυβερνήτη (Σανγκ Ντι), ο οποίος αναγγέλλει στο βασιλιά Ουέν τους λόγους που τον κάλεσε να εκτελέσει τα προστάγματά του, δηλαδή να ανατρέψει τον τύραννο Τζόου Σιν.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΘΗΣΗ

Το κείμενο της Μεγάλης Μάθησης αναφέρεται συχνά σαν βιβλίο του Κομφούκιου, αφού αποτελεί τμήμα του κλασικού έργου *Αρχείο Τελετουργικών* το οποίο λέγεται πως έγραψε ο ίδιος. Όμως φαίνεται ότι μερικά μέρη από το *Αρχείο Τελετουργικών* γράφηκαν από τους άμεσους μαθητές του κι αυτό ισχύει και για το παρόν κείμενο. Συγγραφέας του θεωρείται ο Ντζενγκ Σεν (505-; π.Χ.) που ήταν ο πιο χαρισματικός μαθητής του Κομφούκιου.

Ο Ντζενγκ Σεν γεννήθηκε στο νότιο Γου-τσάνγκ και ήταν σαράντα έξι χρόνια νεώτερος από το Δάσκαλο. Όταν έγινε δεκάξι χρόνων ο πατέρας του τον έστειλε στο κρατίδιο Τσου, όπου βρισκόταν τότε ο Κομφούκιος, για να μαθητεύσει κοντά στο σοφό. Εκτός από τον Γιεν Χουέι, τον αγαπημένο μαθητή του Δασκάλου, δεν υπάρχει πιο μεγάλο όνομα στην κομφουκιστική σχολή, από το όνομα του Ντζενγκ Σεν. Ο Ντζε Γκονγκ, επίσης μαθητής του Κομφούκιου, έλεγε γι' αυτόν, «Δεν υπάρχει θέμα που να μην το έχει μελετήσει. Η εμφάνισή του εμπνέει σεβασμό. Η αρετή του δεν κλονίζεται. Τα λόγια του εμπνέουν εμπιστοσύνη». Ο Ντζενγκ Σεν έγραψε επίσης ένα βιβλίο για την υική ευσέβεια, που επαίνεσε πολύ ο Κομφούκιος και που αποτελεί ένα από τα κλασικά κείμενα των Κομφουκιστών.

Στα 175 μ.Χ., με αυτοκρατορική εντολή, το κείμενο αυτό χαράχτηκε σε πέτρινες πλάκες. Το ίδιο έγινε μετά από εβδομήντα χρόνια κάτω από τη δυναστεία Ουέι και οι δύο σειρές πινακίδων τοποθετήθηκαν μαζί. Μετά από

αιώνες οι πινακίδες χάθηκαν και το 836 μ.Χ., στη δυναστεία Τανγκ χαράχτηκαν ξανά σε πέτρινες στήλες, οι οποίες επιζούν μέχρι σήμερα στην επαρχία Σενσί.

Το κείμενο με τη σημερινή του μορφή είναι η απόδοση του μεγάλου σχολιαστή Τζου Σι (1130-1200 μ.Χ.), ο οποίος έγραψε τα σχόλια που διαβάζουμε σαν προοίμιο, επίλογο και συμπεράσματα μετά από κάθε Κεφάλαιο.

ΝΤΑ ΣΙΟ⁴⁸

ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΘΗΣΗ

Ο Δάσκαλος Τσενγκ⁴⁹ είπε: «Η Μεγάλη Μάθηση είναι ένα βιβλίο που μεταβιβάστηκε από δάσκαλο σε μαθητή στην κομφουκιστική σχολή και αποτελεί την πύλη μέσω της οποίας εισέρχονται οι μαθητές στην αρετή. Το ότι κατανοούμε σήμερα τον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι εκπαιδεύονταν, οφείλεται στη διατήρηση αυτού του έργου, αφού τα Ανάλεκτα⁵⁰ και το Βιβλίο του Μενγκ Τσε⁵¹ εμφανίστηκαν έπειτα. Οι μαθητές οφείλουν να αρχίζουν μ' αυτό, αποφεύγοντας έτσι τα λάθη».

48. Στην αρχαία Κίνα συχνά ο τίτλος ενός έργου δινόταν από τα πρώτα δύο ιδεογράμματα του βιβλίου. Αυτό ισχύει κι εδώ. Ταυτόχρονα όμως υποδηλώνει και τη Μάθηση εκείνη, η οποία ήταν απαραίτητη για να καταλάβει κάποιος μια ανώτερη θέση στη διοίκηση του κράτους. Στην περίπτωση αυτή η Μεγάλη Μάθηση περιέχει τις ύψιστες αρχές, που πάντως βασιζόταν η διακυβέρνηση του αυτοκράτορα Γιάο και του διαδόχου του, Σουν, τους οποίους ο Κομφούκιος τους είχε σαν πρότυπα.

49. Πρόκειται για τον Τσενγκ Ι (1033-1107 μ.Χ.), το νεώτερο από τους αδελφούς Τσενγκ οι οποίοι υπήρξαν οι ιδρυτές του Νεοκομφουκισμού.

50. Τα Ανάλεκτα (Λουν Γυ) είναι ένα από τα τέσσερα κλασικά έργα του Κομφουκισμού. Τα άλλα τρία είναι: *Μεγάλη Μάθηση*, *Διδασκαλία της Μέσης Οδού* και το *Βιβλίο του Μένκιου*.

51. Πρόκειται για το *Βιβλίο του Μένκιου* (372-289 π.Χ.), ο οποίος υπήρξε ο μεγαλύτερος δάσκαλος του Κομφουκισμού, μετά τον Κομφούκιο.

Κείμενο

Το Τάο της Μεγάλης Μάθησης είναι διασαφήνιση της λαμπρής αρετής⁵², η ενδυνάμωση του λαού και η θεμελίωση του ύψιστου αγαθού.

Όταν το θεμέλιο αναγνωριστεί, μπορεί να οριστεί ο στόχος και όταν αυτός οριστεί, μπορεί να επιτευχθεί η αταραξία. Αυτή την αταραξία θα διαδεχθεί η νοητική ηρεμία. Σ' αυτή την ηρεμία μπορεί να εκδηλωθεί ο διαλογισμός και αυτόν ακολουθεί η επίτευξη⁵³.

Όλα τα όντα έχουν τη ρίζα τους και τα κλαδιά τους. Όλα τα έργα έχουν την αρχή και το τέλος τους. Η γνώση αυτού που είναι πρώτο και εκείνου που είναι τελευταίο, είναι το Τάο της Μεγάλης Μάθησης.

Οι αρχαίοι που ήθελαν να μεταλαμπαδεύσουν τη λαμπρή αρετή σε όλη την αυτοκρατορία, πρώτα αποκαθιστούσαν την τάξη στην πολιτεία τους⁵⁴. Θέλοντας να αποκαταστήσουν την τάξη στην πολιτεία τους, πρώτα τακτοποιούσαν την οικογένειά τους. Θέλοντας να τακτοποιήσουν την οικογένειά τους, πρώτα καλλιεργούσαν

52. Με τη λέξη αρετή (ντε) εδώ εννοείται η ενάρετη φύση, την οποία ο άνθρωπος κληρονομεί από τον Ουρανό. Αυτή διαστρέφεται, καθώς ο άνθρωπος μεγαλώνει, εξαιτίας των μειονεκτημάτων της φυσικής σύστασης, των εσωτερικών επιθυμιών και της ενδοτικότητας στους εξωτερικούς πειρασμούς. Το μεγάλο Έργο της ζωής είναι να οδηγήσουμε τη φύση μας πίσω στην αρχική της αγνότητα.

53. Όπως είναι φανερό, εδώ περιγράφεται η διαδικασία για την επίτευξη του στόχου, δηλαδή της αποκατάστασης της αρετής σε όλη την αυτοκρατορία. Ο σχολιαστής του ένατου αιώνα, Κογκ Γινγκ-ντά γράφει: «Όταν αναγνωριστεί ότι το θεμέλιο είναι το ύψιστο Αγαθό, τότε ο νους σταθεροποιείται. Απαλλάσσεται από επιθυμίες και επιδιώξεις που τον περισπούν. Αυτή η αταραξία τον οδηγεί σε ηρεμία του νου και εναρμόνιση συναισθημάτων. Αυτή η κατάσταση είναι κατάλληλη για διαλογισμό πάνω στο θέμα μας και σαν αποτέλεσμα επιτυγχάνεται ό,τι είναι ορθό».

54. Στην εποχή του Κομφούκιου υπήρχαν πολλά κρατίδια ή πολιτείες που κυβερνιόνταν από ηγεμόνες διορισμένους από τον αυτοκράτορα.

τον εαυτό τους. Θέλοντας να καλλιεργήσουν τον εαυτό τους, πρώτα εξαγνίζουν την καρδιά τους⁵⁵. Θέλοντας να εξαγνίσουν την καρδιά τους, πρώτα προσπαθούσαν να είναι ειλικρινείς στις σκέψεις τους. Θέλοντας να είναι ειλικρινείς στις σκέψεις τους, πρώτα διηύρηναν τη γνώση τους. Μια τέτοια διεύρυνση της γνώσης έγκειται στην εξέταση των πραγμάτων⁵⁶.

Καθώς εξετάζονταν τα πράγματα, η γνώση ολοκληρωνόταν. Καθώς ολοκληρωνόταν η γνώση, οι σκέψεις καθίσταντο ειλικρινείς. Καθώς οι σκέψεις καθίσταντο ειλικρινείς, η καρδιά τους εξαγνιζόταν. Καθώς η καρδιά τους εξαγνιζόταν, ο εαυτός τους καλλιεργείτο. Καθώς ο εαυτός τους καλλιεργείτο, η οικογένειά τους⁵⁷ τακτοποιόταν. Καθώς η οικογένειά τους τακτοποιόταν, η πολιτεία τους κυβερνιόταν σωστά. Όταν η πολιτεία τους κυβερνιόταν σωστά, στην αυτοκρατορία επικρατούσε ειρήνη και ευημερία.

Από το Γιο του Ουρανού⁵⁸ ως τη μάζα του λαού, όλοι

55. Δεν πρόκειται για την καρδιά του φυσικού σώματος, αλλά μάλλον για την ψυχή που είναι χορηγός ζωής και συνείδησης και κύριος του σώματος.

56. Ουσιαστικά ένα είναι το πράγμα που πρέπει να διερευνηθεί, δηλαδή ο εαυτός. Ο Κογκ Λινγκ-ντά σχολιάζει εδώ: «Ρίζα είναι ο εαυτός. Αν ο άνθρωπος αναγνωρίσει τον εαυτό, τότε μαθαίνει τη ρίζα κι αυτό είναι το έσχατο της γνώσης».

57. Η οικογένεια εδώ πρέπει να θεωρηθεί με την πλατιά έννοια. Είναι το σόι, η φυλή. Εσωτερικά είναι η πνευματική οικογένεια, η αδελφότητα, στην οποία ανήκει ο ανώτερος άνθρωπος. Ας σημειωθεί ότι η κομφουκιστική σχολή λεγόταν *Κομφουκιστική Οικογένεια* και υπάρχει ένα κείμενο, που βρέθηκε στους τοίχους του παλιού σπιτιού του Κομφούκιου με τίτλο *Ρητά της Κομφουκιστικής Οικογένειας*, το οποίο έχει μεταφραστεί στα Αγγλικά από τον Λέγκε με τίτλο *Narratives of the School (Διηγήσεις της Σχολής)*.

58. Γιος του Ουρανού (Τιεν Τσε) είναι ο αυτοκράτορας. Οι Κινέζοι πίστευαν ότι οι αυτοκράτορες τους κατάγονταν από τον Ουράνιο

πρέπει να θεωρούν την καλλιέργεια του εαυτού σαν τη ρίζα για καθετί άλλο.

Όταν η ρίζα παραμελείτο, ήταν αδύνατον τα κλαδιά να ρυθμιστούν. Αυτό που είχε σπουδαιότητα, ποτέ δεν το παρέβλεπαν· και εκείνο που ήταν ασήμαντο, ποτέ δεν το έπαιρναν στα σοβαρά.

Το προηγούμενο κείμενο είναι διατυπωμένο με τα λόγια του Κομφούκιου, όπως παραδόθηκαν από τον φιλόσοφο Ντζενγκ⁵⁹. Τα δέκα Κεφάλαια επεξήγησης που ακολουθούν, περιέχουν τις απόψεις του ίδιου του Ντζενγκ και καταγράφηκαν από τους μαθητές του. Στα παλιά αντίγραφα του έργου παρουσιάζεται μεγάλη σύγχυση σχετικά μ' αυτά, εξαιτίας των κρίσεων του φιλοσόφου Τσενγκ. Έτσι έχοντας εξετάσει εκ νέου το κλασικό κείμενο, το ταξινόμησα με τη σειρά που φαίνεται στην παρούσα έκδοση.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Στην *Εξαγγελία προς τον Κανγκ*⁶⁰ αναφέρεται, «Μπό-

Κυβερνήτη (Σανγκ Ντι). Σαν Γιος του Ουρανού, ο αυτοκράτορας όφειλε να διασφαλίζει πρώτα απ' όλα την αρμονία ανάμεσα στον Ουρανό και τη Γη. Ακόμα όφειλε να γνωρίζει τα Θέσφατα του Ουρανού και να αποκαθιστά στη Γη την ευημερία και ειρήνη, μιμούμενος την ιδανική Πολιτεία των Ουρανών.

59. Ο Ντζενγκ Σεν (505-; π.Χ.) ήταν ένας από τους καλύτερους μαθητές του Κομφούκιου. Ουσιαστικά διαδέχτηκε το δάσκαλό του στη Σχολή και έγραψε πολλά βιβλία γύρω από την τελετουργία και την υική ευσέθεια.

60. Η «Εξαγγελία προς τον Κανγκ» είναι ένα Κεφάλαιο του *Βιβλίου Ιστορίας* (Σου Τζινγκ), γραμμένου από τον Κομφούκιο. Την εξαγγελία αυτή έκανε ο αυτοκράτορας Γου (1134-1115 π.Χ.) στον αδελφό του, Κανγκ-σού, όταν τον διόρισε μαρκήσιο, κυβερνήτη του κρατιδίου Ουέι.

ρεσε να καταστήσει την αρετή του υποδειγματική»⁶¹.
Στον Τάι Τζία⁶² ειπώθηκε, «Εκείνος στοχαζόταν και μελετούσε τα έξοχα θέσφατα του Ουρανού»⁶³.

Στον *Κανόνα του Αυτοκράτορα*⁶⁴ αναφέρεται, «Μπόρεσε και έκανε υποδειγματική τη λαμπρή αρετή του». Όλα τα αποσπάσματα δείχνουν ότι εκείνοι οι κυβερνήτες κατάφεραν να έχουν υποδειγματική αρετή.

Το πρώτο αυτό Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί το υπόδειγμα της λαμπρής αρετής.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Στο λουτήρα του Τανγκ ήταν χαραγμένα τα εξής λόγια: «Αν μπορείς να ανανεώσεις για μια μέρα τον εαυτό σου, κάνε το κάθε μέρα. Ναι, ας γίνεται καθημερινή ανανέωση»⁶⁵.

Στην *Εξαγγελία προς τον Κανγκ* αναφέρεται, «Να αφυπνίζεις τη νεολαία»⁶⁶.

61. Εδώ υπονοείται ο βασιλιάς Ουέν (1231-1135 π.Χ.), του οποίου η αρετή ήταν πράγματι υποδειγματική.

62. Η πρόταση αυτή αποτελεί μέρος του προτρεπτικού λόγου του πρωθυπουργού Ι Γιν στον Τάι Τζία, δεύτερο αυτοκράτορα (1753-1723 π.Χ.) της δυναστείας Γιν.

63. Τα λόγια αυτά αναφέρονται στον αυτοκράτορα Τανγκ (1766-1754 π.Χ.), ιδρυτή της δυναστείας Γιν, ο οποίος φέρει το επώνυμο «Τέλειος». Είχε μελετήσει τους νόμους του Ουρανού και στο διάγγελμα του προς το λαό τόνιζε, «Ο Ουράνιος Κυβερνήτης έδωσε στους ανθρώπους την ηθική αίσθηση, έτσι ώστε να μπορούν να διατηρούν την αρχική τους φύση».

64. Ο αυτοκράτορας είναι ο Γιάο (2357-2258 π.Χ.), ένας από τους κυβερνήτες της Χρυσής Εποχής της Κίνας. Έδωσε την κόρη του στον ευσεβή Σουν και τον έχρισε διάδοχό του.

65. Οι αρχαίοι Κινέζοι συνήθιζαν να χαράσσουν πάνω στα σκεύη και τα άλλα αντικείμενα του σπιτιού διάφορα ρητά και ηθικά παραγγέλματα.

66. Εδώ και πάλι ο αυτοκράτορας Γου απευθύνεται στον αδελφό του

Στο *Βιβλίο των Ωδών*⁶⁷ αναφέρεται, «Αν και το Τζόου⁶⁸ ήταν αρχαίο κρατίδιο, το τελετουργικό που φώτιζε σ' αυτό ήταν καινούργιο».

Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος⁶⁹ σε καθετί καταβάλλει την ύψιστη προσπάθεια.

Το δεύτερο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί την αναγέννηση του λαού.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Η βασιλική επικράτεια των χιλίων λι, είναι εκεί όπου κατοικεί ο λαός»⁷⁰.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Το ωδικό πτηνό Κιτρινοπούλι⁷¹ φωλιάζει σε μια γωνιά του αναχώματος». Ο Δάσκαλος είπε, «Όταν φωλιάζει, ξέρει πού φωλιάζει».

Κανγκ-σού. Όπως ο ίδιος ο Γου ανέτρεψε τον τύραννο της δυναστείας Γιν και αφοσιώθηκε στο έργο της αναγέννησης του λαού των Τζόου, έτσι και ο Κανγκ-σού προτρέπει να κάνει με το λαό των Γιν, ο οποίος δεν είχε καλόγου καλή φήμη. Αυτό θα το πετύχει με την αφύπνιση της νεολαίας.

67. Το *Βιβλίο των Ωδών* (Σιρ Τζινγκ) είναι ένα από τα Πέντε Κλασικά Έργα που έγραψε ο Κομφούκιος.

68. Το απόσπασμα αυτό αναφέρεται στο βασιλιά Ουέν (1231-1135 π.Χ.) του οποίου η αρετή έδωσε τη δύναμη στον Οίκο του να αναλάβει τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας και να την κρατήσει για μια χιλιετία περίπου.

69. Ανώτερος άνθρωπος (Τζιν-τσέ) είναι αυτός που καλλιεργεί την αρετή.

70. Αυτό αναφέρεται στην άνοδο της δυναστείας Γιν. Σε χίλια λι γύρω από τα ανάκτορα της πρωτεύουσας εκτεινονταν οι βασιλικές γαίες.

71. Με τα λόγια αυτά παραπονιέται ένας που δεν έχει «υπό τον ήλιο μοίρα» και περπατάει σκυφτός, ενώ το κιτρινοπούλι φωλιάζει ψηλά στα αναχώματα. Το κιτρινοπούλι είναι ένα είδος φλώρου.

Είναι δυνατόν ο άνθρωπος να μπορεί να γίνει ισάξιος μ' αυτό το πουλί;»

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Βαθυστόχαστος ήταν ο βασιλιάς Ουέν. Με πόσο λαμπρό και αμείωτο αίσθημα σεβασμού πρόσεχε τα θεμέλιά του!» Σαν ηγεμόνας βασιζόταν στην ανθρωπιά. Σαν υπουργός βασιζόταν στο σεβασμό. Σαν γιος βασιζόταν στην υϊκή ευσέβεια. Σαν πατέρας βασιζόταν στην καλοσύνη. Στις σχέσεις με τους υπηκόους του βασιζόταν στην καλοπιστία.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Προσέξτε την ελικοειδή πορεία του ποταμού Τσι, με την οργιώδη βλάστηση από πράσινα μπαμπού! Έτσι είναι ο ευγενής και τέλειος πρίγκιπας μας!⁷² Όπως κόβουμε και ύστερα λιμάrouμε· όπως σμιλεύουμε και ύστερα λειαινουμε: Έτσι καλλιεργεί τον εαυτό του. Πόσο σοβαρός είναι και μεγαλοπρεπής! Πόσο επιβλητικός και έξοχος! Ο ευγενής και τέλειος πρίγκιπας μας ποτέ δεν λησμονιέται». Η έκφραση, «Όπως κόβουμε και ύστερα λιμάrouμε», δείχνει το έργο της μάθησης. Η φράση, «Όπως σμιλεύουμε και ύστερα λειαινουμε», δείχνει το έργο της αυτοκαλλιέργειας. Η φράση, «Πόσο σοβαρός είναι και μεγαλοπρεπής», δείχνει το αίσθημα του βαθιού σεβασμού. Η φράση, «Πόσο επιβλητικός και έξοχος!» δείχνει μια συμπεριφορά που προκαλεί δέος. Η φράση, «Ο ευγενής και τέλειος πρίγκιπας μας ποτέ δεν λησμονιέται», δείχνει πως όταν η αρετή είναι τέλεια και εξαιρετικά ανώτερη, ο λαός δεν μπορεί να τον ξεχάσει.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Α! Οι πρώτοι βασιλιάδες⁷³ δεν λησμονιούνται». Οι μεταγενέστεροι

πρίγκιπες θεωρούσαν άξιο, ό,τι εκείνοι θεωρούσαν άξιο και αγαπούσαν ό,τι εκείνοι αγαπούσαν. Ακόμα και οι άνθρωποι του λαού χαιρόνταν με ό,τι εκείνους χαροποιούσε και ωφελούνταν από τους ευεργετικούς κανονισμούς εκείνων. Γι' αυτό το λόγο οι πρώτοι βασιλιάδες, αφού εγκατέλειψαν τον κόσμο, δεν λησμονιούνται.

Το τρίτο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί τη θεμελίωση στο ύψιστο αγαθό.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Ο Δάσκαλος είπε: «Στην κρίση αντιδικιών⁷⁴, είμαι σαν οποιονδήποτε άλλον. Αυτό που χρειάζεται είναι να μην προσφεύγουν οι άνθρωποι στα δικαστήρια». Εκείνοι που στερούνται αρχών δεν μπορούν να πείσουν και νιώθουν μεγάλο φόβο στο νου τους: Αυτή είναι η γνώση της ρίζας.

Το τέταρτο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί τη ρίζα και τα κλαδιά.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Αυτό ονομάζεται γνώση της ρίζας.

Αυτό ονομάζεται τελειοποίηση της γνώσης.

Το πέμπτο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγούσε τη σημασία της διερεύνησης πραγμάτων και της αναγωγής της

τύραννος. Στα 1122 π.Χ. ο Γου έγινε αυτοκράτορας της καινούργιας δυναστείας των Τζόου.

74. Ως γνωστό ο Κομφούκιος διετέλεσε υπουργός δικαιοσύνης στο κρατίδιο Λου.

72. Η ωδή αυτή εξμνεί το δούκα Γου του κρατιδίου Ουέι και στις συνεχείς προσπάθειες να καλλιεργήσει τον εαυτό του.

73. Οι πρώτοι βασιλιάδες είναι ο Ουέν και ο γιος του, Γου, οι οποίοι ανέτρεψαν τον τελευταίο αυτοκράτορα της δυναστείας Γιν, που ήταν

γνώσης στα έσχατα όριά της, αλλά τώρα έχει χαθεί. Ριφοκινδυνεύω να το συμπληρώσω με τις απόψεις του φιλοσόφου Τσενγκ, ως εξής: Η σημασία της πρότασης, «Η τελειοποίηση της γνώσης εξαρτάται από τη διερεύνηση των πραγμάτων», είναι αυτή: Αν θέλετε να ανάγετε τη γνώση στα έσχατα όριά της, οφείλετε να διερευνήσετε τις αρχές όλων των πραγμάτων με τα οποία ερχόμαστε σε επαφή, γιατί ο ευφυής νους του ανθρώπου είναι φτιαγμένος για να γνωρίζει και δεν υπάρχει ούτε ένα απλό πράγμα στο οποίο οι αρχές του να μην είναι έμφυτες. Αλλά αν δεν έχουν ακόμα διερευνηθεί όλες οι αρχές, η γνώση του ανθρώπου παραμένει ατελής. Γι' αυτό η Μάθηση για ενήλικους στην αρχή της μαθητείας παροτρύνει το μαθητή, σε σχέση με όλα τα πράγματα του κόσμου, να ξεκινήσει από τη γνώση που έχει για τις αρχές τους και να εμβαθύνει στη διερεύνησή τους ως τα έσχατα όριά τους. Αφού ασκηθεί μ' αυτό τον τρόπο για πολύ καιρό, θα ανακαλύψει ξαφνικά ότι έχει πετύχει μια πλατιά και βαθιά διείσδυση. Έτσι οι ιδιότητες όλων των πραγμάτων, εξωτερικές ή εσωτερικές, λεπτοφυείς ή χονδροειδείς, θα γίνουν όλες αντιληπτές και ο νους σε όλη την ουσία του και στις σχέσεις του με τα πράγματα θα είναι πολύ ευφυής. Αυτό ονομάζεται διερεύνηση των πραγμάτων. Αυτό ονομάζεται τελειοποίηση της γνώσης.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Αυτό που εννοούν τα λόγια, «είναι ειλικρινείς στις σκέψεις τους», είναι το ότι δεν έχουν αυταπάτες, όπως όταν απεχθανόμαστε μια άσχημη οσμή ή όταν αγαπάμε ό,τι είναι ωραίο. Αυτό ονομάζεται αυτο-ικανοποίηση. Έτσι ο ανώτερος άνθρωπος παρακολουθεί τον εαυτό του όταν είναι μόνος.

Δεν υπάρχει κακό στο οποίο να μην ενδίδει ο μικροπρεπής άνθρωπος, αλλά όταν συναντάει έναν ανώτερο άνθρωπο, αμέσως προσπαθεί να προσποιηθεί, να κρύψει το κακό του και να παρουσιάσει ό,τι είναι καλό. Ο ανώτερος άνθρωπος τον κοιτάζει σαν να βλέπει την καρδιά του· σε τι χρησιμεύει αυτή η προσποίηση; Σ' αυτό αναφέρεται το ρητό, «Ό,τι υπάρχει αληθινά μέσα, θα εκδηλωθεί προς τα έξω». Γι' αυτό ο ανώτερος άνθρωπος πρέπει να παρακολουθεί τον εαυτό του όταν είναι μόνος.

Ο μαθητής Ντζενγκ⁷⁵ είπε, «Αυτό που δέκα μάτια κοιτάνε⁷⁶, αυτό που δέκα χέρια δείχνουν, πρέπει να θεωρείται με σεβασμό!»

Τα πλούτη κοσμούν ένα σπίτι και η αρετή κοσμεί έναν άνθρωπο. Ο νους διευρύνεται και το σώμα αναπαύεται. Ο ανώτερος άνθρωπος πρέπει να είναι ειλικρινής στις σκέψεις του.

Το έκτο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί πώς οι σκέψεις γίνονται ειλικρινείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Αυτό που εννοούν τα λόγια, «η καλλιέργεια του εαυτού εξαρτάται από την εξάγνιση της καρδιάς»⁷⁷,

75. Πρόκειται και πάλι για τον Ντζενγκ Σεν, μαθητή του Κομφούκιου, ο οποίος πιστεύεται πως έχει γράψει το μεγαλύτερο μέρος του παρόντος βιβλίου.

76. Ο αριθμός δέκα δηλώνει εδώ το πλήθος. Η έκφραση αυτή του Ντζενγκ Σεν αναφέρεται στα πνευματικά όντα που διαμένουν στις ανώτερες περιοχές και συνεχώς παρατηρούν τις πράξεις των ανθρώπων.

77. Όπως αναφέραμε σε άλλη υποσημείωση, η λέξη «καρδιά» (σιν) αναφέρεται στην ψυχική φύση του ανθρώπου. Όπως οι αρχαίοι Έλληνες δέχονταν μια κατώτερη και μια ανώτερη ψυχή, έτσι και οι Κινέζοι. Η ανεξέλεγκτη κατώτερη ψυχική φύση ευθύνεται για την ανάρμοστη συμπεριφορά.

μπορεί να εξηγηθεί έτσι: Αν ένας άνθρωπος βρίσκεται κάτω από την επιρροή του πάθους, θα έχει λαθεμένη συμπεριφορά. Το ίδιο ισχύει αν είναι κάτω από την επιρροή του φόβου, ή ανόητων προσκολλήσεων ή θλίψεων και βασάνων.

Όταν ο νους απουσιάζει⁷⁸, κοιτάζουμε και δεν βλέπουμε, ακούμε και δεν καταλαβαίνουμε, τρώμε και δεν αντιλαμβανόμαστε τη γεύση αυτού που τρώμε.

Αυτό εννοούμε όταν λέμε, «η καλλιέργεια του εαυτού εξαρτάται από την εξάγνιση της καρδιάς».

Το έβδομο Κεφάλαιο εξηγεί την εξάγνιση της καρδιάς και την καλλιέργεια του εαυτού.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Αυτό που εννοούν τα λόγια, «η τακτοποίηση της οικογένειας εξαρτάται από την καλλιέργεια του εαυτού», είναι το εξής: Οι άνθρωποι είναι μεροληπτικοί, όπου νιώθουν συμπάθεια και αγάπη· μεροληπτούν, όπου νιώθουν περιφρόνηση και απέχθεια· μεροληπτούν, όπου στέκουν με δέος και σεβασμό· μεροληπτούν, όπου νιώθουν οίκτο και ευσπλαχνία· μεροληπτούν, όπου είναι αλαζόνες και σκληροί. Γι' αυτό υπάρχουν λίγοι άνθρωποι στον κόσμο που αγαπάνε και ταυτόχρονα έχουν επίγνωση των άσχημων ιδιοτήτων του αντικειμένου της αγάπης τους, ή που απεχθάνονται κι όμως έχουν επίγνωση των καλών ιδιοτήτων αυτού που απεχθάνονται.

Έτσι η λαϊκή παροιμία λέει, «Ο πατέρας δεν ξέρει τη

78. Για τους Κινέζους νους και καρδιά είναι σχεδόν ταυτόσημοι όροι. Όταν η λέξη καρδιά (σιν) χρησιμοποιείται με τη σημασία του νου, όπως εδώ, σημαίνει μάλλον τον ανώτερο ή αφηρημένο νου.

μοχθηρία του γιου του· δεν ξέρει το ύψος του ώριμου καλαμποκιού του»⁷⁹.

Αυτό εννοούμε όταν λέμε πως αν ο άνθρωπος δεν καλλιεργεί τον εαυτό του, δεν μπορεί να τακτοποιήσει την οικογένειά του.

Το όγδοο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί την καλλιέργεια του εαυτού και την τακτοποίηση της οικογένειας.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Αυτό που εννοούν τα λόγια, «για να αποκατασταθεί η τάξη στην πολιτεία, είναι ανάγκη πρώτα να τακτοποιηθεί η οικογένεια», είναι το εξής: Δεν είναι δυνατόν να διδάξει κανείς, αν δεν μπορεί να διδάξει τη δική του οικογένεια. Συνεπώς ο πρίγκιπας χωρίς να χρειαστεί να βγει από το οικογενειακό περιβάλλον του, ολοκληρώνει τη μαθητεία του για την πολιτεία. Υπάρχει υική ευσέβεια· έτσι πρέπει να υπηρετεί τον αυτοκράτορα. Υπάρχει υποταγή στους πρεσβύτερους αδελφούς· έτσι πρέπει να υπηρετεί τους πρεσβύτερους και τους ανώτερους. Υπάρχει καλοσύνη· έτσι πρέπει να φέρεται στα πλήθη.

Στην *Εξαγγελία προς τον Κανγκ* αναφέρεται, «Δράσε όπως θα φρόντιζες ένα παιδί». Αν μια μητέρα πραγματικά αγωνιά γι' αυτό, αν ίσως δεν μπορεί να καλύψει όλες τις ανάγκες του παιδιού της, εντούτοις θα κάνει ό,τι μπορεί. Μια κοπέλα που έμαθε να ανατρέφει ένα παιδί, άνετα μπορεί έπειτα να παντρευτεί.

Από το υπόδειγμα στοργής μιας οικογένειας, ένα

79. Οι γαιοκτήμονες διακρίνονταν μεταξύ τους από το ύψος του καλαμποκιού στα χωράφια τους και κατ' επέκταση από τη σοδειά τους. Στην παροιμία ο πατέρας εμφανίζεται να μην ξέρει πράγματα τόσο οικεία, ίσως επειδή μεροληπτεί γι' αυτά.

ολόκληρο κράτος γίνεται στοργικό και από την επιεική συμπεριφορά της, όλο το κράτος γίνεται επιεικές· από τη φιλοδοξία και τη μοχθηρία ενός ανθρώπου, όλη η πολιτεία μπορεί να οδηγηθεί σε ανταρσία και αναταραχή. Τέτοια είναι η φύση της επιρροής. Αυτό επαληθεύει το ρητό, «Η τάξη μπορεί να καταρρεύσει από μια απλή καταδίκη· μια πολιτεία μπορεί να εδραιωθεί από ένα μόνο άτομο».

Ο Γιάο και ο Σουν⁸⁰ κυβέρνησαν το βασίλειο με ανθρωπιά και ο λαός τους ακολουθούσε. Ο Τζιε και ο Τζόου⁸¹ κυβέρνησαν το βασίλειο με τη βία και ο λαός τους ακολουθούσε. Οι διαταγές που έδιναν ήταν αντίθετες μ' αυτά που του άρεσαν, γι' αυτό κι ο λαός δεν τις εκτελούσε. Συνεπώς ο κυβερνήτης οφείλει να κατέχει καλές ιδιότητες και μόνο έτσι να τις προσδοκεί από το λαό. Δεν πρέπει να έχει άσχημες ιδιότητες και μόνο έτσι μπορεί να προσδοκεί ότι δεν θα υφίστανται στο λαό. Αυτός που, ασχολούμενος με τους άλλους, δεν δίνει σημασία στο χαρακτήρα του και στις επιθυμίες του, ποτέ δεν μπορεί να τους καθοδηγήσει.

Έτσι βλέπουμε πως η διακυβέρνηση της πολιτείας εξαρτάται από την τακτοποίηση της οικογένειας.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Η ροδακινιά, πόσο ντελικάτη και πόσο κομψή είναι· πόσο άφθονο είναι το φύλλωμά της! Αυτό το κορίτσι πάει στο σπίτι του άντρα της. Θα τακτοποιήσει τέλεια το νοικοκυριό»⁸². Ας τακτο-

80. Ο Γιάο (2357-2258 π.Χ.) και ο Σουν (2258-2206 π.Χ.) ήταν αυτοκράτορες στη Χρυσή Εποχή της αρχαίας Κίνας.

81. Σε αντιπαράθεση με τους Γιάο και Σουν, έχουμε τους τυράννους Τζιε (1818-1766 π.Χ.) και Τζόου Σιν (1231-1125 π.Χ.), οι οποίοι ήταν σκληροί και ανελέητοι και ο λαός τους ακολουθούσε μόνο από φόβο.

82. Η ωδή αυτή εξυμνεί τη γυναίκα του βασιλιά Ουέν (1231-1135 π.Χ.) και την αγαθή επιρροή που εκπορευόταν από την οικογενειακή ευτυχία τους. Η ίδια η ροδακινιά είναι ένα σύμβολο αθανασίας.

ποιηθεί καλά το σπίτι και έπειτα ο λαός της πολιτείας μπορεί να καθοδηγηθεί.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Μπορούν και εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους προς τους πρεσβύτερους αδελφούς τους. Μπορούν και εκπληρώνουν τα καθήκοντα προς τους νεώτερους αδελφούς τους»⁸³. Ο πρίγκιπας ας εκπληρώνει τα καθήκοντά του προς τους πρεσβύτερους και τους νεώτερους αδελφούς του και τότε μπορεί να οδηγήσει την πολιτεία.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Στη συμπεριφορά του δεν υπάρχει κανένα λάθος· διορθώνει όλους τους ανθρώπους της πολιτείας!» Ναι. Όταν ο ηγεμόνας σαν πατέρας, γιος και αδελφός είναι ένα πρότυπο, τότε ο λαός τον μιμείται.

Αυτό εννοεί η φράση, «Η διακυβέρνηση της πολιτείας εξαρτάται από την τακτοποίηση της οικογένειάς του».

Το ένατο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί την τακτοποίηση της οικογένειας και τη διακυβέρνηση της πολιτείας.

* *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Αυτό που εννοούν τα λόγια, «για να γίνει η χώρα ειρηνική και ευτυχισμένη, πρέπει οι πολιτείες να κυβερνώνται σωστά», είναι το εξής: Όταν ο κυβερνήτης συμπεριφέρεται στους γονείς του, όπως θα έπρεπε να τους συμπεριφέρεται, τότε ο λαός αποκτά την υική ευσέβεια. Όταν ο κυβερνήτης συμπεριφέρεται στους πρεσβύτερους αδελφούς του, όπως θα έπρεπε να τους συμπεριφέρεται, τότε οι νεώτεροι μαθαίνουν την υποτα-

83. Η ωδή αυτή τραγουδιόταν σε γιορτές που διοργάνωνε ο αυτοκράτορας προς χάρη των πριγκίπων και εξυμνεί τις αρετές τους.

γή στους πρεσβύτερους αδελφούς τους. Όταν ο κυβερνήτης συμπεριφέρεται ευσπλαχνικά προς τους νέους και αβοήθητους, ο λαός κάνει το ίδιο. Έτσι ο κυβερνήτης έχει μια αρχή με την οποία, σαν κανόνα, μπορεί να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του.

Ό,τι ένας άνθρωπος απεχθάνεται στους ανωτέρους του, ας μην το εκδηλώνει στη μεταχείριση των κατωτέρων του· ό,τι αντιπαθεί στους κατωτέρους του, ας μην το εκδηλώνει στην υπηρεσία προς τους ανωτέρους του· ό,τι σιχάινεται σ' αυτούς που είναι μπροστά του, ας μην το μεταθιβάζει σε κείνους που είναι πίσω του· ό,τι απεχθάνεται σε κείνους που είναι πίσω του, ας μην το μεταθιβάζει σε αυτούς που είναι μπροστά του· ό,τι δεν του αρέσει να παίρνει από δεξιά, ας μην το δίνει αριστερά· ό,τι δεν του αρέσει να παίρνει από αριστερά, ας μην το δίνει δεξιά. Αυτό είναι που εννοεί η φράση, «Αρχή με την οποία, σαν κανόνα, ρυθμίζει τη συμπεριφορά του».

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Πόσο καλόκαρδοι είναι αυτοί οι πρίγκιπες, οι γονείς του λαού!» Όταν ένας πρίγκιπας προτιμάει ό,τι και ο λαός και απεχθάνεται ό,τι απεχθάνεται και ο λαός, τότε ονομάζεται γονιός του λαού.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Τεράστιο είναι το νότιο βουνό με τους πέτρινους βράχους του! Πολύ διαπρεπής είσαι ω μεγάλε Δάσκαλε Γιν⁸⁴ κι ο λαός προσβλέπει σε σένα». Ηγεμόνες των πολιτειών μην παραμελείτε να είστε συνετοί. Αν ξεπέσετε σε μικροπρεπή ιδιοτέλεια, θα είστε μια ντροπή για τη χώρα.

Στο *Βιβλίο των Ωδών* αναγράφεται, «Πριν οι κυβερνή-

84. Οι στίχοι αυτοί αναφέρονται στον αυτοκράτορα Γυ (781-771 π.Χ.) της δυναστείας Τζού, ο οποίος περιβαλλόταν από ανάξιους υπουργούς.

τες της δυναστείας των Γιν⁸⁵ χάσουν την καρδιά του λαού, μπορούσαν και παρουσιάζονταν μπροστά στον Θεό⁸⁶. Ας σας γίνει μάθημα ο Οίκος των Γιν. Ο μεγάλος νόμος δεν διατηρείται εύκολα»⁸⁷. Αυτό δείχνει ότι κερδίζοντας το λαό, κερδίζεις την αυτοκρατορία· και χάνοντας το λαό, τη χάνεις.

Γι' αυτό ο αυτοκράτορας φροντίζει πρώτα για τη δική του αρετή. Η αρετή του χαρίζει την εύνοια του λαού· ο λαός του δίνει την εξουσία στην επικράτεια· η επικράτεια του χαρίζει τα πλούτη της· τα πλούτη του δίνουν τη δυνατότητα να μοιράζει.

Η αρετή είναι η ρίζα· τα πλούτη είναι οι καρποί.

Αν θεωρήσει τη ρίζα σαν κάτι δευτερεύον και τον καρπό σαν πρωτεύον, απλώς θα είναι σε διαμάχη με το λαό του και θα τον εξωθεί σε κλεψιές και ληστείες.

Έτσι η συσσώρευση πλούτου είναι ο τρόπος για να χωρίσεις το λαό και η διανομή του ανάμεσα στο λαό είναι ο τρόπος για να τον ενώσεις.

Γι' αυτό όταν τα λόγια του κυβερνήτη αντιτίθενται στο δίκαιο, γυρίζουν σ' αυτόν· με παρόμοιο τρόπο και τα πλούτη, τα μαζεμένα με άδικα μέσα, φεύγουν από τα χέρια του.

Στην *Εξαγγελία προς τον Κανγκ* αναφέρεται, «Ο νόμος δεν είναι πάντα με μας». Δηλαδή η αγαθότητα κατέχει το νόμο και η έλλειψη αγαθότητας τον χάνει.

85. Τη δυναστεία Γιν ή Σανγκ (1766-1125 π.Χ.) ίδρυσε ο Τανγκ ο Τέλειος. Στα 1400 π.Χ. η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας μεταφέρθηκε από την πόλη Γιν στην Παν Γκενγκ και από τότε άρχισε η παρακμή του Οίκου αυτού. Ο τελευταίος αυτοκράτορας της δυναστείας ήταν ο τύραννος Τζόου Σιν.

86. Δηλαδή πριν χάσουν την αρετή τους, ακολουθούσαν τους νόμους του Ουρανού και οι θυσίες τους γίνονταν δεκτές ευμενώς.

87. Η ωδή αυτή απευθύνεται στον αυτοκράτορα Τσενγκ (1115-1078 π.Χ.) για να παρακινήθει και να μιμηθεί τις αρετές του παππού του Ουέν.

Στο *Βιβλίο του Τσου*⁸⁸ αναφέρεται, «Το βασίλειο Τσου δεν το θεωρεί άξιο λόγου. Αντίθετα, αξιολογεί τους αγαθούς ανθρώπους».

Ο Φαν, ο θεός του δούκα Ουέν, είπε, «Ο φυγάδας μας δεν το θεωρεί πολύτιμο. Αυτό που θεωρεί πολύτιμο είναι η αγάπη προς το γονιό του»⁸⁹.

Στο *Διάγγελμα του δούκα των Τσιν*⁹⁰ αναφέρεται, «Ας έχω μόνο έναν υπουργό, απλό και ειλικρινή που δεν θα εκμεταλλεύεται τις ικανότητες των άλλων, αλλά που θα έχει καθαρό και ορθό νου· που θα διαθέτει γενναιοψυχία σχετικά με τα ταλέντα των άλλων, σαν να ήταν δικά του· που όταν βρίσκει ολοκληρωμένους και διορατικούς ανθρώπους να τους αγαπάει με την καρδιά του, περισσότερο από τις απόψεις του· και πραγματικά να μπορεί να τους στηρίζει και να τους χρησιμοποιεί: ένας τέτοιος υπουργός θα μπορεί να προστατεύσει τους γιους μου και τα εγγόνια μου και τους μαυρομάλληδες ανθρώπους μου και πολλά ευεργετήματα θα προέλθουν απ' αυτόν. Αλλά αν ο χαρακτήρας του είναι τέτοιος ώστε όταν βρίσκει ικανούς ανθρώπους να τους ζηλεύει και να τους μισεί και

88. Το «Βιβλίο του Τσου» αποτελεί τμήμα του έργου *Διηγήσεις Κρατών* (Γκούο Γυ), το οποίο γράφηκε κατά τη διάρκεια της δυναστείας Τζόου (1122-771 π.Χ.). Σ' αυτό διαβάζουμε για έναν πρέσβη που έστειλε ο ηγεμόνας του Τσου στο κρατίδιο Ντζιν. Εκεί ένας υπουργός τον ρώτησε για την περίφημη ζώνη του Τσου. Ο πρέσβης του απάντησε ότι η χώρα του δεν υπερηφανευόταν για τη ζώνη αυτή, αλλά για τους άξιους και ενάρετους υπουργούς της.

89. Κάποτε ο κυβερνήτης του κρατιδίου Τσιν προσφέρθηκε να βοηθήσει τον Ουέν να πάρει την εξουσία, όταν πέθανε ο πατέρας του. Αν και ο Ουέν είχε διωχθεί από τον πατέρα του, τώρα θρηνούσε μαζί με το θείο του Φαν και η θλίψη του δεν τον άφηνε να σκεφτεί άλλα πράγματα.

90. Το «Διάγγελμα του Δούκα των Τσιν» είναι το τελευταίο Κεφάλαιο του *Βιβλίου Ιστορίας* που γράφηκε από τον Κομφούκιο. Ο δούκας καταστράφηκε, γιατί αγνόησε τις συμβουλές του πιο πιστού υπουργού του.

όταν βρίσκει ολοκληρωμένους και διορατικούς ανθρώπους να τους εναντιώνεται και να μην επιτρέπει την προαγωγή τους, δείχνοντας ότι είναι ανίκανος να τους στηρίξει: ένας τέτοιος υπουργός δεν θα είναι σε θέση να προστατεύσει τους γιους μου και τα εγγόνια μου και τους μαυρομάλληδες ανθρώπους μου. Δεν θα είναι επομένως επικίνδυνος για το κράτος;»

Μόνο ο αληθινά ενάρετος μπορεί να απομακρύνει έναν τέτοιο άνθρωπο και να τον εξορίσει, εκδιώκοντάς τον ως τις βάρβαρες φυλές, αποφασισμένος να μη μείνει μαζί του στο Μέσο Βασίλειο⁹¹. Αυτό είναι σύμφωνο με το ρητό, «Μόνο ο αληθινά ενάρετος μπορεί να εκφράσει αγάπη ή να πάρει σκληρά μέτρα».

Το να γνωρίζεις άξιους ανθρώπους και να μην μπορείς να τους προάγεις σε αξιώματα ή να τους προάγεις, αλλά να μην το κάνεις γρήγορα: αυτό είναι έλλειψη σεβασμού. Το να βλέπεις κακοήεις και να μην τους απομακρύνεις ή να τους απομακρύνεις, αλλά όχι σε μεγάλη απόσταση: αυτό είναι αδυναμία.

Το να αγαπάς αυτούς που ο λαός απεχθάνεται και να απεχθάνεσαι εκείνους που ο λαός αγαπά: αυτό εξοργίζει το φυσικό αίσθημα του ανθρώπου. Εμπόδια κάθε είδους θα επιπέσουν πάνω σ' αυτόν που το κάνει.

Έτσι βλέπουμε ότι ο κυβερνήτης έχει μεγάλη πορεία⁹² να διατρέξει. Πρέπει να επιδείξει μεγάλο αλτρουισμό και ειλικρίνεια για να το καταφέρει, ενώ με την έπαρση και την υπερβολή θα αποτύχει.

91. Μέσο Βασίλειο (Τζονγκ Γκούο) είναι το συνηθέστερο όνομα για την Κίνα. Περιβαλλόταν από τέσσερις θάλασσες, ήταν το κέντρο πολιτισμού και οι φυλές που ζούσαν πέρα από τα σύνορά της θεωρούνταν βάρβαρες.

92. Η «μεγάλη πορεία» είναι ακριβώς η εκμάθηση της τέχνης της διατήρησης του θρόνου, της καλλιέργειας του εαυτού και της διακυβέρνησης της χώρας.

Μεγάλη είναι και η πορεία για την παραγωγή πλούτου. Οι παραγωγοί ας είναι πολλοί και οι καταναλωτές λίγοι. Ας υπάρχει δραστηριότητα στην παραγωγή και λιτότητα στα έξοδα. Τότε ο πλούτος θα είναι πάντα επαρκής.

Ο ενάρετος κυβερνήτης μέσω του πλούτου του καθίσταται πιο διαπρεπής. Ο κακοήθης συσσωρεύει πλούτη σε βάρος της ζωής του⁹³.

Ποτέ δεν υπάρχει περίπτωση όπου ο κυβερνήτης να εκφράζει την ανθρωπιά και ο λαός να μην αγαπάει τη δικαιοσύνη. Ποτέ δεν υπάρχει περίπτωση όπου ο λαός να αγαπάει τη δικαιοσύνη και οι υποθέσεις του κυβερνήτη να μην πετυχαίνουν. Ποτέ δεν υπάρχει περίπτωση όπου ο πλούτος σε ένα τέτοιο κράτος, μαζεμένος σε θησαυροφυλάκια και αποθήκες να μην είναι κάτω από την εποπτεία του κυβερνήτη.

Ο υπουργός Μενγκ Σιεν⁹⁴ είπε, «Αυτός που έχει άλογα και άμαξες δεν ασχολείται με πουλερικά και γουρούνια. Η οικογένεια που έχει αποθέματα πάγου⁹⁵, δεν ασχολείται με βόδια και πρόβατα. Έτσι ο άρχοντας που διαθέτει εκατό άμαξες δεν έχει ειδικό αξιωματούχο για να φροντίζει για τους φόρους που επιβάλλει στο λαό⁹⁶. Καλύτερα να έχει έναν αναξιόπιστο διαχειριστή, παρά

93. Αφού δεν είναι ανώτερος άνθρωπος, μοχθεί και κουράζει το σώμα του για να αποκτήσει πλούτη. Αυτό τελικά αποβαίνει σε βάρος της ζωής του. Ας σημειωθεί ότι οι Δάσκαλοι του Ταοϊσμού επέκριναν τον αυτοκράτορα Γυ της Χρυσής Εποχής γιατί μοχθούσε υπερβολικά και έτσι πέθανε γρήγορα.

94. Είναι ο τιμητικός τίτλος του Τζονγκ-σουν Μιε, υπουργού του κρατιδίου Λου. Υπηρέτησε άξια δύο δούκες, οι οποίοι κυβέρνησαν το Λου πριν από την εποχή του Κομφούκιου.

95. Οι ανώτεροι αξιωματούχοι της Κίνας διατηρούσαν πάγο, που τον χρησιμοποιούσαν στις επικήδειες τελετές και στις θυσίες.

96. Ένας τέτοιος ηγεμόνας, δεν χρειάζεται να επιβάλλει θαριά φορολογία στο λαό, ούτε να διαθέτει ειδικό υπουργό για τους φόρους.

έναν τέτοιο αξιωματούχο». Αυτό συμφωνεί με το ρητό, «Σε ένα κράτος τα χρηματικά κέρδη δεν θεωρούνται ευημερία, αλλά η ευημερία του έγκειται στη δικαιοσύνη.

Όταν ο αρχηγός του κράτους έχει σαν κύρια απασχόλησή του τα έσοδα, σίγουρα βρίσκεται κάτω από την επιρροή κάποιου μικροπρεπούς ανθρώπου. Μπορεί να νομίζει πως αυτός ο άνθρωπος είναι καλός, αλλά αν για ένα διάστημα ανατεθεί σε ένα τέτοιο άτομο η διοίκηση μιας πολιτείας ή οικογένειας, ακόμα κι αν τον αντικαταστήσει ένας αγαθός άνθρωπος δεν θα μπορέσει να γιατρέψει το κακό. Αυτό επιβεβαιώνει και πάλι το ρητό, «Σε ένα κράτος τα κέρδη δεν θεωρούνται ευημερία, αλλά η ευημερία του έγκειται στη δικαιοσύνη».

Το δέκατο Κεφάλαιο του Σχολίου εξηγεί τη διακυβέρνηση της πολιτείας και την αποκατάσταση της ειρήνης και ευημερίας στην αυτοκρατορία.

* *

Έτσι υπάρχουν συνολικά δέκα Κεφάλαια του Σχολίου. Τα πρώτα τέσσερα αναλύουν με γενικό τρόπο το σκοπό του κυρίου θέματος του Έργου, ενώ τα άλλα έξι προχωρούν ιδιαίτερα σε μια έκθεση του Έργου που απαιτείται στους δευτερεύοντες κλάδους του. Το πέμπτο Κεφάλαιο περιέχει το σπουδαίο θέμα της κατανόησης της αληθινής ανωτερότητας και το έκτο Κεφάλαιο συνοψίζει τη βάση της επίτευξης της αληθινής ειλικρίνειας. Αυτά τα δύο Κεφάλαια απαιτούν την ειδική προσοχή του μαθητή. Ο αναγνώστης ας μην τα περιφρονησει, εξαιτίας της απλότητάς τους.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Άνεση (Σιεν): Λέξη που χρησιμοποιείται συχνά από τους Κινέζους. Έτσι τα «χέρια» και ο «νους» κάποιου μπορεί να είναι άνετα, ή τα χέρια μπορεί να είναι άνετα και ο νους απασχολημένος και βαρύς, και το αντίστροφο. Εδώ τα «χέρια» αντιστοιχούν στη δράση του και ο «νους» στις φροντίδες του. Το να ζει κανείς σε άνεση, είναι σημαντικό και θεωρείται τυχερό το άτομο που ζει έτσι.

Ανθρωπιά (Ρεν): Η ανθρωπιά ή ευσπλαχνία είναι υπέρτατη αρετή που απορρέει από την έμφυτη ενότητα όλων των όντων. Μέσω της ανθρωπιάς συλλαμβάνουμε την πραγματικότητα στο σύνολό της και οδηγούμεθα στην ηθική και στη σοφία.

Ανώτερος Άνθρωπος (Τζυν-τσε): Ανώτερος άνθρωπος είναι αυτός που επιθυμεί να ζει σε αρμονία με τους νόμους του Ουρανού και της Γης και επιζητεί τη συντροφιά των φιλοσόφων και των σοφών. Αυτό το πετυχαίνει καλλιεργώντας τις κομφουκιστικές αρετές. Ο ανώτερος άνθρωπος αποτελεί ένα γενικό όρο και περιλαμβάνει τις εξής βαθμίδες:

Ουράνιος Άνθρωπος (Τζεν Ρεν): Είναι αυτός που προσηλώνεται στην πηγή της ζωής.

Πνευματικός Άνθρωπος (Σενγκ Ρεν): Είναι αυτός που προσηλώνεται στην ουσία.

Τέλειος Άνθρωπος (Τζιρ Ρεν): Είναι αυτός που προσηλώνεται στην ειλικρίνεια.

Σοφός Άνθρωπος (Σιεν Ρεν): Είναι αυτός που

αποκαλύπτει και εκφράζει τον εαυτό του μέσω των Αλλαγών.

Μεγάλος Άνθρωπος (Ντα Ρεν): Είναι αυτός που αποτελεί μια Τριάδα μαζί με τον Ουρανό και τη Γη.

Αντίληψη (Σιρ): Η λέξη Σιρ σημαίνει εσωτερική αντίληψη, κρίση, αισθητικό κριτήριο. Είναι το αντίθετο του απλού σχολαστικισμού ή της πολυμάθειας. Ένας άνθρωπος που έχει μόνο εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, αλλά στερείται αντίληψης ή αισθητικού κριτηρίου, ανήκει στην κατώτερη τάξη σχολιαστών.

Αρετή (Ντε): Με τον όρο αρετή οι Κομφουκιστές εννοούν την ενάρετη φύση του ανθρώπου, την οποία αντλεί από τον Ουρανό. Όμως ο άνθρωπος δεν μπορεί να διατηρήσει αυτή την ενάρετη φύση, εξαιτίας των αδυναμιών της φυσικής σύστασης, των επιθυμιών και της ενδοτικότητας στους εξωτερικούς πειρασμούς. Έτσι το μεγάλο Έργο του ανθρώπου είναι να ανάγει τη φύση του στην αρχική της αγνότητα. Όταν το καταφέρει αυτό, συνεχίζει τις προσπάθειές του, για να επιφέρει το ίδιο αποτέλεσμα σε κάθε άλλο συνάνθρωπό του, μέχρις ότου κάτω από τον Ουρανό να μη μείνει κανένας που να μην βιώνει αυτή την κατάσταση.

Αρχαιότητα (Γκου): Με τη λέξη αυτή οι Κινέζοι χαρακτηρίζουν καθετί που είναι παλιό, παλιές εποχής, παλιών αρχών, ώριμο. Σχεδόν το καθετί που είναι παλιό, είναι και καλό. Ένα γέρικο πεύκο, ή ένας απλοϊκός χωρικός λέγεται ότι κατέχουν τον τρόπο των αρχαίων (γκου-γι). Η ιδέα της αρχαιότητας συνδέεται με την απλότητα (γκου-που), με τη χάρη (γκου-γιού) και με την εκκεντρικότητα (γκου-γκουέι).

Βιβλία των Τεσσάρων Φιλοσόφων (Σι Σου): Οι τέσσερις φιλόσοφοι του Κομφουκισμού είναι: Κομφούκιος, Μένκιος, Ντζενγκ Σεν και Κογκ Τζι. Τα βιβλία τους είναι τα εξής:

«Ανάλεκτα» (Λουν Γιου) του Κομφούκιου.

«Το βιβλίο του Μένκιου» (Μενγκ Τσε).

«Διδασκαλία της Μέσης Οδού» (Τζονγκ Γιονγκ) του Κογκ Τζι.

«Μεγάλη Μάθηση» (Ντα Σίο) του Ντζενγκ Σεν.

Τα δύο έργα, δηλαδή «Η Διδασκαλία της Μέσης Οδού» και η «Μεγάλη Μάθηση» είναι στην πραγματικότητα Κεφάλαια του «Αρχείου Τελετουργικών» (Λι Τζι).

Διεύρυνση (Τονγκ). Η διεύρυνση (συνειδησης) ή αντιληπτικότητα είναι έννοια σχετική με την κατανόηση (Ντα). Έτσι «Τονγκ Ντα» σημαίνει έχω κατανόηση της ανθρώπινης καρδιάς ή κατέχω βαθιά ένα θέμα. Αρχικά «Τονγκ» σήμαινε «διατρέχω ή διεξέρχομαι» ή «έχω ανοιχτό δρόμο μπροστά μου». Όμως αργότερα θεωρήθηκε σαν σκοπός της ουσιαστικής εκπαίδευσης. Όταν λέμε για κάποιον συγγραφέα πως έχει «Τονγκ», εννοούμε πως έχει φθάσει στο σημείο να συλλαμβάνει ιδέες και να υιοθετεί μια νοήμονα στάση προς τα πράγματα.

Ειλικρίνεια (Τσονγκ): Το ύψιστο ιδανικό του Κομφουκισμού. Ο τέλειος χαρακτήρας του σοφού, που τον κατατάσσει στο ίδιο επίπεδο με τον Ουρανό και τη Γη, είναι τσονγκ και δεν υπάρχει όρος στη Δύση που να μπορεί να θεωρηθεί σαν τέλειο ισοδύναμο αυτής της λέξης. Χρησιμοποιούμε τον όρο «ειλικρίνεια», αλλά στην πραγματικότητα είναι πολύ ανεπαρκής. Οι ίδιοι οι Κινέζοι έχουν μεγάλη δυσκολία στον προσδιορισμό της έννοιας της λέξης «τσονγκ». Οι

σχολιαστές της εποχής Χαν αγνοούσαν το νόημά της. Κάτω από τη δυναστεία Σονγκ, η λέξη οριζόταν σαν «απαλλαγή από αυταπάτες». Οι αδελφοί Τσενγκ, που υπήρξαν ιδρυτές του Νεοκομφουκισμού, την εξήγησαν σαν «απαλλαγή από ηθικά λάθη». Τελικά ο Τζου Σι πρόσθεσε στον ορισμό αυτό τις έννοιες «αλήθεια και πραγματικότητα». Είναι η προδιάθεση για ό,τι είναι αγαθό και αυτή η προδιάθεση είναι έμφυτη σε κάθε άνθρωπο.

Καρδιά (Σιν): Η καρδιά παίζει ένα τριπλό ρόλο, σαν έδρα της ζωής, σαν κέντρο των συναισθημάτων και επιδράσεων και σαν όργανο σκέψης. Αυτό το τελευταίο ηχεί παράξενα σε μας τους Δυτικούς, που έχουμε ταυτίσει οποιαδήποτε διαδικασία της σκέψης με το νου. Όμως η καρδιά σχετίζεται μόνο με τον ανώτερο και αφηρημένο νου. Γι' αυτό λέγεται πως είναι δύσκολο να σκεφτεί κάποιος με την καρδιά και αυτό αποτελεί επίτευξη του σοφού. Αν και θεωρείται ως έδρα της ζωής, πιστεύεται ότι μπορεί να ζήσει κανείς για λίγο διάστημα και χωρίς καρδιά. Σε μια κινέζικη ιστορία ένας ήρωας του Μεσαίωνα συλλαμβάνεται από τους εχθρούς του, οι οποίοι αμέσως του θγάζουν την καρδιά. Αυτός συνεχίζει να ζει. Στο δρόμο του συναντάει μια γυναίκα που πουλούσε λαχανικά και τη ρωτάει αν ένας άντρας μπορεί να ζήσει χωρίς καρδιά. Αυτή του λέει, «όχι», και αμέσως εκείνος πέφτει νεκρός. Ο συγγραφέας τονίζει πως έπρεπε να του απαντήσει, «ναι!» αφού σύμφωνα με την κοινή πίστη, μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις να ζήσει κάποιος και δίχως καρδιά.

Κατανόηση (Ντα): Η κατανόηση βοηθάει έναν άνθρωπο να παίρνει τα πράγματα ελαφρά. Ο άνθρωπος που παίρνει τα πράγματα πολύ στα σοβαρά, είναι χωρίς

κατανόηση (Μπου Ντα). «Ντα γκουάν» σημαίνει «κατανόω τη ζωή» και μια τέτοια κατανόηση κάνει τον άνθρωπο λιγότερο φιλόδοξο και ικανό να αντέχει στις αναποδιές της ζωής, στη φτώχεια και την αφάνεια. Αλλά «Ντα» δεν σημαίνει «φυγή»· απλώς σημαίνει κατανόηση. Το «Ντα Τσινγκ» είναι το ύψιστο ιδανικό της κομφουκιστικής ηθικής και σημαίνει «ευτυχία μέσω κατανόησης».

Μένκιος (Μενγκ Τσε): Γνωστός στους μεταγενέστερους ως ο μεγαλύτερος Κομφουκιστής στην ιστορία της κινέζικης φιλοσοφίας, ο Μένκιος (372-289 π.Χ.) μελέτησε κοντά σε έναν μαθητή του Κογκ Τζι, του εγγονού του Κομφούκιου.

Σαν τον Κομφούκιου, τον οποίο αποκαλούσε μέγιστο σοφό όλων των εποχών, ο Μένκιος βάσιζε τη διδασκαλία του πάνω στην ανθρωπιά και τη δικαιοσύνη. Αυτές οι δύο αρχές θεωρούνταν αντίστοιχα σαν «νους» και «ατραπός». Αυτές κάνουν τον άνθρωπο να αναπτύξει πλήρως τη φύση του και να ασκήσει το νου του στο έπακρο.

Ο Μένκιος γεννήθηκε στο αρχαίο κρατίδιο Λου, ήταν μέλος της κυβερνώσας τάξης και υπήρξε σύγχρονος του Τζουάνγκ Τσε. Το πιο σημαντικό έργο το έκανε σαν δάσκαλος. Σαν τον Κομφούκιου, πέρασε το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του επισκεπτόμενος τις αυλές των πριγκίπων, προσπαθώντας μάταια να πείσει κάποιον να βάλει τις διδασκαλίες του σε εφαρμογή.

Δίδασκε πως ο καθένας έχει μέσα του τέσσερις αρχές, δηλαδή την ανθρωπιά, τη δικαιοσύνη, την κοσμιότητα και τη σοφία. Γι' αυτόν ο άνθρωπος ήταν ένας μικρόκοσμος και αν αντιλαμβανόταν ορθά τη φύση του, θα γνώριζε τον Ουρανό. Πάνω απ' όλα

δίδασκε πως η ανθρώπινη φύση είναι αρχικά και ουσιαστικά αγαθή κι αυτό αποτελούσε το θεμέλιο της φιλοσοφίας του.

Πέντε Κλασικά Έργα: Είναι τα κύρια κείμενα του Κομφουκισμού που περιέχουν την αλήθεια πάνω στα ύψιστα θέματα της κινέζικης φιλοσοφίας και που γίνονται αποδεκτά από τους Κομφουκιστές όλων των εποχών. Τα πέντε αυτά έργα είναι:

Βιβλίο των Αλλαγών (Ι Τζινγκ)

Βιβλίο της Ιστορίας (Σου Τζινγκ)

Βιβλίο των Ωδών (Σιρ Τζινγκ)

Αρχείο Τελετουργικών (Λι Τζι)

Χρονικά Άνοιξης και Φθινοπώρου (Τσουν Τσιου).

Η συγγραφή όλων αυτών των έργων αποδίδεται στον Κομφούκιο, αλλά το μεγαλύτερο μέρος του «Αρχείου Τελετουργικών» είναι γραμμένο από μαθητές του.

Το «Βιβλίο των Αλλαγών» είναι ένα βιβλίο μαντικής. Λένε πως στην αρχική του μορφή γράφηκε από το βασιλιά Ουέν, τον καιρό που ήταν φυλακισμένος. Ο γιος του Ουέν, ο Γου, πρόσθεσε κι αυτός ένα σχόλιο που αναφέρεται ειδικά στην ηθική. Αρχικά το βιβλίο αυτό χρησιμοποιούνταν για μετεωρολογικούς σκοπούς.

Το «Βιβλίο Ιστορίας» είναι το παλαιότερο ιστορικό βιβλίο που έχουμε. Καλύπτει τη χρονική περίοδο ανάμεσα στο 2200 και 600 π.Χ.

Το «Βιβλίο των Ωδών» περιέχει μπαλάντες και θρησκευτικούς ύμνους. Μερικά απ' αυτά τα ποιήματα έχουν γραφεί από το 2000 π.Χ.

Το «Αρχείο των Τελετουργικών» πραγματεύεται τα τελετουργικά τυπικά και την εθιμοτυπία που

επικρατούσαν στην ιδιωτική και δημόσια ζωή, καθώς και μέσα στο ναό.

Τα «Χρονικά Άνοιξης και Φθινοπώρου» είναι μια χρονολογική απαρίθμηση των γεγονότων που συνέβησαν στο Λου, την πατρίδα του Κομφούκιου.

Πνεύμα (Σεν): Η λέξη «σεν» στα κινέζικα έχει σχεδόν τα ίδια νοήματα που έχει και η λέξη πνεύμα στην ελληνική γλώσσα. Πνεύματα μπορεί να είναι οι ψυχές των πεθαμένων, ή θεοί που προστατεύουν τα χωράφια, τους δρόμους, τις γέφυρες ή και θεοί ποταμών. Στην κινέζικη σκέψη το σύνορο ανάμεσα σ' αυτόν και στον άλλο κόσμο δεν είναι σαφές και η πίστη στα φαντάσματα και στα πνεύματα παίρνεται πολύ στα σοβαρά.

Όταν ένας άνθρωπος στερείται πνεύματος, λέγεται σεν-τσάι. Αντίθετα, σεν-τσι σημαίνει «πνεύμα και δύναμη», δηλαδή δυναμική έκφραση. Υπήρχε μια σχολή κινέζικης ποίησης που ονομαζόταν «Σεν-γύν», γιατί έδινε έμφαση στις ανεπαίσθητες ιδιότητες του κάλλους και του πνεύματος. Αλλά και ένας γοητευτικός άνθρωπος αποκαλείται «Σεν-γύν».

Πνοή (Τσι): Ζωτική δύναμη, αιθέρας, γενική ατμόσφαιρα. Υπάρχει «τσουν-τσι», δηλαδή πνεύμα ή ατμόσφαιρα της άνοιξης· «τσιου-τσι», πνεύμα ή ατμόσφαιρα του φθινοπώρου. Και ένας γέρος μπορεί να έχει «λάο-τσι» που δείχνει την αυθεντία που του προσδίδει η ηλικία του. Σαν πνεύμα των εποχών, το «τσι» μιας δυναστείας μπορεί να δυναμώνει ή να εξασθενίζει. Όταν το «τσι» είναι σε παρακμή, το καθετί πάει στραβά: π.χ. μπορεί ο αυτοκράτορας να μην έχει κληρονόμους. «Γιάν-τσι» είναι η ζωτική δύναμη στο σύμπαν, αλλά και στον άνθρωπο κι αυτή θα έπρεπε ο καθένας να καλλιεργεί και να αναπτύσσει. Ένα

φιλολογικό ή καλλιτεχνικό αριστούργημα υποτίθεται πως έχει κλέψει τα μυστικά της φύσης, διαρρέοντας έτσι το «γυάν-τσι» και είναι κάτι που δεν πρέπει να επιχειρείται συχνά. Μια σπουδαία διδασκαλία του Κομφουκισμού είναι το «γιανγκ-τσι», δηλαδή η καλλιέργεια του «τσι». Αυτό πετυχαίνεται με το να είναι κανείς αγαθός, γενναιόψυχος και λιγομίλητος.

Τάο: Ατραπός, αλήθεια, παγκόσμιος νόμος. Η λέξη Τάο — ή πιο σωστά Ντάο — είναι στην πραγματικότητα αμετάφραστη όχι μόνο για τους Δυτικούς, αλλά και δυσεξήγητη για τους Κινέζους. Πολλοί σοφοί έχουν προσπαθήσει να τη διασαφηνίσουν και πολλά βιβλία έχουν γραφεί για το Τάο. Είναι ο βασικός όρος του Ταοϊσμού, υποδηλώνοντας γενικά τους τρόπους και τους νόμους της ίδιας της φύσης και σκοπός της ανθρώπινης σοφίας είναι να ευθυγραμμιστεί με το Τάο και να ζήσει σε αρμονία μ' αυτό. Ένας άνθρωπος που φτάνει σ' αυτή την ευτυχισμένη κατάσταση λέγεται πως έχει φθάσει στο Τάο (Ντε Ντάο). Πολύ κοντά σ' αυτή την κατάσταση είναι αυτός που «έχει βρει τον εαυτό του» (Τσε Ντε), γιατί εκείνος που βρίσκει το Τάο, βρίσκει ταυτόχρονα και τον εαυτό του.

Τσενγκ Ι: Η φήμη του Τσενγκ Ι (1033-1107 μ.Χ.) σαν σχολιαστή των κλασικών έργων είναι μεγαλύτερη από του αδελφού του Τσενγκ Χάο. Οι κομφουκιστικοί πίνακες σημειώνουν ότι ενώ ο Τσενγκ Χάο είχε ευφυΐα, ποιητική φλέβα και στοργική καρδιά, ο Τσενγκ Ι χαρακτηριζόταν από επιμέλεια, δικαιοσύνη και αυτοσυγκράτηση. Αν και έντιμος και ορθός, δεν είχε χάρη στους τρόπους του, ούτε τρυφερότητα καρδιάς. Η ανεξάρτητη σκέψη του τον οδήγησε να κάνει μια σαφή διάκριση ανάμεσα στην αρχή (λι) και

στην ύλη (τσι) και να θέσει τέσσερις κανόνες: (α) Η δημιουργική εξέλιξη παράγει συνεχώς νέες μορφές· (β) η αρχή ενός πράγματος είναι η αρχή όλων των πραγμάτων· (γ) αυτός που κατανοεί την αρχή ενός πράγματος, κατανοεί και την αρχή του εαυτού· (δ) αυτός που κατανοεί την αρχή του εαυτού, κατέχει την ανθρωπιά.

Σε πολλά σημεία οι δύο αδελφοί συμφωνούσαν. Πίστευαν και οι δύο ότι η ανθρώπινη φύση ήταν ουσιαστικά αγαθή και οι δύο κατέστησαν την ανθρωπιά — όρο που σήμαινε γι' αυτούς την τέλεια ένωση με το σύμπαν — θεμελιώδη βάση της ηθικής. Ήταν και οι δύο οι ιδρυτές του Νεοκομφουκισμού και ενέπνευσαν τις δύο σχολές του, δηλαδή την ιδεαλιστική και την ορθολογιστική σχολή.

Τσενγκ Χάο: Ο Τσενγκ Χάο (1032-1086 μ.Χ.) και ο αδελφός του, Τσενγκ Ι, είναι οι ιδρυτές του Νεοκομφουκισμού. Ο Τσενγκ Χάο θεωρείται ως πρόδρομος της ιδεαλιστικής πτέρυγας που αργότερα αναπτύχθηκε από τον Τσου Σι, ενώ ο νεώτερος αδελφός του Τζενγκ Ι είναι ο πρόδρομος της ορθολογιστικής σχολής, την οποία εγκαινίασε ο Σιανγκ Σαν.

Ο Τσενγκ Χάο υπηρέτησε ως κυβερνητικός αξιωματούχος και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με κοινωνικά και εκπαιδευτικά θέματα. Μελέτησε Ταοϊσμό και Βουδισμό για δεκαετίες, πριν αποκηρύξει και τα δύο και γίνει ο μεγαλύτερος Κομφουκιστής μετά το Μένκιο. Ερμήνευσε εκ νέου την «ανθρωπιά» με μεταφυσικό τρόπο, πιστεύοντας ότι αυτή εξαρτάται από την αντίληψη της ενότητας του εαυτού με το σύμπαν. Λέγεται ότι εφάρμοξε τη φιλοσοφία για την αταραξία τόσο καλά, ώστε να παραμένει ατάραχος κάτω από οποιοσδήποτε περιστάσεις.

Τζόου Ντουν-ί: Θεωρούμενος γενικά ως πρωτοπόρος του Νεοκομφουκισμού, ο Τζόου Ντουν-ί (1017-1073 μ.Χ.) παρουσίασε τη μεταφυσική του σε δύο πραγματείες: «Εξήγηση του Διαγράμματος του Ύψιστου Σκοπού» και «Συνοπτική Ενότητα». Εισήγαγε την ταοϊστική ιδέα της μη-ύπαρξης στον Κομφουκισμό, αλλά ταυτόχρονα αποκατέστησε την κινέζικη φιλοσοφία σε μια υγιέστερη κατάσταση, απαλλάσσοντάς την από την ταοϊστική δεισιδαιμονία και μυστικισμό. Βάσισε όλη τη φιλοσοφία του στο «Βιβλίο των Αλλαγών» (Ι Τζινγκ).

Σαν υπουργός του κρατιδίου Ναν Κανγκ έχτισε ένα αναχωρητήριο στο Λου Σαν που το ονόμασε Σπουδαστήριο Λιεν Σι. Έτσι οι μεταγενέστεροι του έδωσαν τον τίτλο «Δάσκαλος του Λιεν Σι». Γι' αυτόν η σοφία απορρέει από την ανθρωπιά και τη δικαιοσύνη και πίστευε πως αυτές οι δύο αρετές έχουν τις ρίζες τους στον Ύψιστο Λόγο. Η ανάπτυξη της σοφίας σημειώνεται με μια αργή επιστροφή στην έμφυτη ειλικρίνεια — μέσω περιορισμού της επιθυμίας και μέσω ορθής συμπεριφοράς — στην παγκοσμιότητα του Πνεύματος, που είναι και ο Ύψιστος Σκοπός. Ο Τζόου Ντουν-ί πρώτος εισήγαγε τους όρους «λι» (άυλη αρχή) και «τσι» (υλική ουσία), τους οποίους αργότερα ανέλυσαν οι αδελφοί Τσενγκ.

Τζου Σι: Θεωρούμενος ως ο μεγαλύτερος φιλόσοφος του Νεοκομφουκισμού και εξισούμενος μόνο με τον Κομφούκιο και το Μένκιο σε ιστορική σπουδαιότητα, ο Τζου Σι (1130-1200 μ.Χ.) διακρίθηκε εξ αρχής σαν σχολιαστής και επηρέασε την κινέζικη ζωή για πολλούς αιώνες μετά το θάνατό του. Επένδυσε τα κλασικά έργα με εκλεκτική κοσμολογία και μεταφυσική, ερμηνεύοντας τα βασικά κείμενα του Κομφου-

κισμού κάτω από το φως της συσσωρευμένης γνώσης του και αποκαθιστώντας τις ελλείψεις που υπήρχαν στο αρχαίο σύστημα. Τα αναλυτικά του σχόλια στα κλασικά έργα και η συντηρητική ηθική του σφράγισαν τον κινέζικο σχολαστικισμό και τα ήθη ως τη σύγχρονη εποχή.

Για να εξηγήσει την ύπαρξη της άγνοιας και του κακού ανάμεσα στις ανθρώπινες υπάρξεις, που υποτίθεται πως είναι ουσιαστικά αγαθές, έκανε μια διάκριση ανάμεσα στην αληθινή φύση του ανθρώπου και στην ενεργό φύση του, όπως αυτή ενσωματώνεται στην υλική δύναμη (τσι) που παρέχει, όντας υπόσταση και μορφή του. Υποστήριζε πως ο Ύψιστος Σκοπός είναι «ταυτόσημος με την αρχή (λι) του σύμπαντος», ότι υπάρχει ένας Σκοπός σε κάθε πράγμα και ότι ο Ύψιστος Σκοπός δεν είναι τίποτα άλλο, παρά η αρχή της τέλει αγαθότητας.

Ο Τζου Σι, που γεννήθηκε στην επαρχία Ανχουέι, μελέτησε πρώτα κάτω από τον πατέρα του και μετά κάτω από τον Λι Τονγκ, του οποίου η διδασκαλία ακολουθούσε την παράδοση των αδελφών Τσενγκ. Συχνά απευθυνόταν στον αυτοκράτορα και τον παρότρυνε να εκδιώξει τους ακατάλληλους αξιωματούχους και να εφαρμόσει τις κομφουκιστικές αρχές διερεύνησης των πραγμάτων και ανάπτυξης της σοφίας. Απέφυγε επίμονα κάθε κυβερνητική θέση, προτιμώντας την ηρεμία και τη γαλήνη που απολάμβανε σαν φύλακας ενός ναού. Οι ομιλίες του στο «Άλσος των Λευκών Ελαφιών» προσέλκυαν πολλούς νέους φιλοσόφους, καλλιτέχνες και διαπρεπείς σχολιαστές. Οι διδασκαλίες του, αρκετά ριζοσπαστικές για να εφαρμοστούν, απαγορεύτηκαν αυστηρά το 1196 μ.Χ. Παρ' όλα αυτά οι δικές του

αποδόσεις στα Κείμενα των Τεσσάρων Φιλοσόφων (Μεγάλη Μάθηση, Διδασκαλία της Μέσης Οδού, Βιβλίο του Μένκιου και Ανάλεκτα) μαζί με τα σχόλιά του αναγνωρίστηκαν σύντομα και αποτέλεσαν τη βάση των εξετάσεων για δημόσια λειτουργήματα. Η επιρροή του εξαπλώθηκε και στην Ιαπωνία, όπου μια σχολή Νεοκομφουκιστών πήρε το όνομά της απ' αυτόν.

Υική Ευσέβεια (Σιάο): Το κινέζικο ιδεόγραμμα για την ευσέβεια παριστάνει κατά έναν αφηρημένο τρόπο ένα παιδί να υποβαστάζει ένα γέρο, πράγμα που σημαίνει ότι τα παιδιά οφείλουν να τιμούν και να φροντίζουν τους γέροντες γονείς τους. Η υική ευσέβεια αποτελεί τη βάση κάθε αρετής και οι ηθικές σχέσεις θεωρούνται σαν απλές παραλλαγές της ευσέβειας. Το αρχικό νόημα της λέξης «σιάο» περιλάμβανε τις σχέσεις του υπηκόου προς τον κυβερνήτη, της συζύγου προς το σύζυγό της, του υφιστάμενου προς τον προϊστάμενο και πιο ειδικά του ανθρώπου προς τον Ουρανό. Σε πολλές αίθουσες κινέζικων σπιτιών μπορεί να διαβάσει κανείς αναρτημένες πινακίδες με ρητά γύρω από την υική ευσέβεια, όπως: «Όταν πατέρας και γιος συνδυάζουν τις προσπάθειές τους, τα βουνά μεταβάλλονται σε πολύτιμα πετράδια».

Χαν Γυ: Η επίδραση της βουδιστικής φιλοσοφίας στην κινέζικη σκέψη ήταν ισχυρότατη κατά την περίοδο που εκτείνεται από τον όγδοο ως τον δέκατο τρίτο αιώνα μ.Χ. Έτσι ο Χαν Γυ (768-824 μ.Χ.) και ο μαθητής του Λι Άο αισθάνθηκαν την ανάγκη να υπερασπιστούν τον Κομφουκισμό, ενάντια στη λεπτή διείσδυση της ξενόφερτης φιλοσοφίας του Βουδισμού. Κατ' αυτό τον τρόπο ήταν οι πρόδρομοι

του Νεοκομφουκισμού που ήκμασε στον εντέκατο αιώνα.

Ο Σαν Γυ είχε μια ταραχώδη καριέρα σαν δημόσιος λειτουργός. Πειπεισμένος για τη σπουδαιότητα της αποστολής του σαν υπερασπιστής του Κομφουκισμού, επέκρινε με πάθος τους Ταοϊστές και τους Βουδιστές και υποστήριξε ότι το αληθινό νόημα του Τάο πρέπει να αναζητηθεί στα κλασικά έργα των Κομφουκιστών. Περιφημος για το φιλολογικό του ύφος, ακόμα στέκει ψηλά στην εκτίμηση των Κινέζων σχολιαστών. Η γλαφυρότητά του είναι πιο συγκινητική όταν εκθειάζει τον Κομφουκισμό σαν πηγή των καλύτερων στοιχείων στον κινέζικο πολιτισμό και κατηγορεί τον Ταοϊσμό και τον Βουδισμό σαν αιτίες σταδιακού εκφυλισμού της ιδανικής κοινωνίας που είχαν δημιουργήσει οι αρχαίοι σοφοί.

Χελώνα (Γκουέι): Για τους Κινέζους η χελώνα είναι ένα αιγιματικό και πολύ συμβολικό δημιούργημα. Ακόμα και σήμερα πιστεύουν πως «κρύβει μυστικά του Ουρανού και της Γης». Το καβούκι της αντιστοιχεί στο θόλο του Ουρανού και το κάτω καύκαλο της στη Γη. Στο βιβλίο *Ι Τζινγκ* και αλλού αναφέρεται η μαντεία μέσω της χελώνας. Η μαντεία γινόταν με το καβούκι της χελώνας το οποίο, όπως πίστευαν, έδειχνε το Μεγάλο Σχέδιο που οι κυβερνήτες της Κίνας όφειλαν να ακολουθούν. Με τη βοήθεια αυτού ο αυτοκράτορας Γυ δάμασε τον Κίτρινο Ποταμό. Κατά τη διάρκεια της δυναστείας Γιν (1766-1122 π.Χ.) ο εντέκατος αυτοκράτορας της δυναστείας αυτής ήθελε να μετακινήσει την πρωτεύουσά του βόρεια του Κίτρινου Ποταμού, αλλά οι υπουργοί του δεν το ενέκριναν και ο λαός αντιδρούσε. Τότε

κατέφυγαν στη μαντική χελώνα, η οποία έδειξε πως η πρωτεύουσα έπρεπε να μετακινηθεί.

Στο έργο του Κομφούκιου «Βιβλίο Ιστορίας» βρίσκουμε τους εξής αξιωματούχους των μαντικών ιερατειών: Μεγάλος Μάντης, Δάσκαλος Μαντείας, Φύλακας των Χελωνών και Επόπτες ή Ερμηνευτές της Προγνωστικής Τέχνης. Στο ίδιο βιβλίο αναφέρονται οι πέντε παράγοντες που λαμβάνονταν υπόψη, όταν επρόκειτο να παρθεί μια σημαντική απόφαση: Ο αυτοκράτορας, οι υπουργοί, ο λαός, η χελώνα και τα μαντικά κλαδάκια.

Πώς γινόταν η μαντεία με τη χελώνα; Είναι άγνωστο. Από το 2300 π.Χ. η μαντική μέθοδος είχε ήδη χαθεί και είχε αντικατασταθεί με την εξής τεχνική: Το καβούκι καλυπτόταν με μελάνι και ριχνόταν στη φωτιά, μέχρις ότου ξεραθεί το μελάνι και αναδειχθεί κάποιο σχέδιο, το οποίο ο μάντης ερμήνευε. Αυτή η τεχνική χρησιμοποιόταν ως το 300 π.Χ. Όμως και το κλειδί αυτής της ερμηνευτικής μεθόδου χάθηκε και οι μεταγενέστεροι απλώς έριχναν τρία νομίσματα μπροστά σε ένα κέλυφος χελώνας έξι φορές για να «βγάλουν» κάποιο από τα 64 εξαγράμματα του Ι Τζινγκ και να πάρουν τον ανάλογο χρησμό.